

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI

PROPAGANDA TEORİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE 1977
SEÇİMLERİNİN ANALİZİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Oğuzcan ACAR

KOCAELİ 2021

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SİYASET BİLİMİ VE KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI
SİYASET VE SOSYAL BİLİMLER BİLİM DALI**

**PROPAGANDA TEORİLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'DE 1977
SEÇİMLERİNİN ANALİZİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Oğuzcan ACAR

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Cengiz Sunay

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No:

23.06.2021/15

KOCAELİ 2021

ÖNSÖZ

Türk siyasal hayatının kilometre taşları niteliğinde olan seçim dönemlerinden, Türkiye'nin en sancılı döneminde yapılan 1977 Türkiye Genel Seçimi'ne odaklanılan bu çalışmada; seçimin propaganda teorisi bağlamında incelenmesiyle özgün olması hedeflenmiştir. Çalışmanın konusuna danışmanım Doç. Dr. Cengiz Sunay'ın yönlendirmesiyle karar verilmiş ve üzerinde çalışılmaya başlanmıştır. Kendisine süreç boyunca destekçim olduğu için teşekkür ederim. Ayrıca Prof. Dr. Adem Çaylak ve Doç. Dr. Nazım Kartal'a da bu çalışmaya yönelik öneri ve yorumları için teşekkür ederim.

İsmini anmam gereken pek çok kişi bulunuyor; ailem, hocalarım, arkadaşlarım, hatta tanış olmadığım ancak ihtiyaç anlarında kaynaklarını benimle paylaşan güzel insanlar. Hepsini tek tek anmaya yetecek sayfa sayısına ve üzerimdeki etkilerini anlatmaya yetecek kelimeleri haiz olmadığımı düşündüğümünden, her birini tek bir kelimeye sığdırmak istiyorum: aile. İsimler, yalnızca sahipleriyle olan münasebetler neticesinde anlam kazanırlar; bu nedendir ki bir kişiye yabancı bir isim onun için herhangi bir manaya gelmez. Ancak şu an benim için yabancı olsa bile, vaktiyle anlam kazanmış bir isim hiçbir koşul altında anlamını yitirmeyecektir. Bana inanan, yardımlarını esirgemeyen ve her daim değerlerini bileceğim herkese minnettar olduğumu belirtmek isterim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	v
KISALTMALAR	vi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. SİYASAL PROPAGANDA	5
1.1. İLETİŞİM, SİYASET VE PROPAGANDA	5
1.1.1. İletişim.....	6
1.1.2. Kitle İletişimi	7
1.1.3. Siyasal İletişim.....	8
1.1.4. Propaganda.....	10
1.2. PROPAGANDA TÜRLERİ VE TEKNİKLERİ.....	15
1.2.1. Propaganda Türleri	16
1.2.2. Propaganda Teknikleri	19
1.3. PROPAGANDA ARAÇLARI.....	21
1.3.1. Yazınsal Araçlar	22
1.3.2. İşitsel Araçlar	22
1.3.3. Görsel Araçlar.....	23

İKİNCİ BÖLÜM

2. TÜRK SİYASAL HAYATINDA SEÇİMLER TARİHİ	24
2.1. OSMANLI DÖNEMİ SEÇİMLERİ.....	25
2.1.1. Seçim Serüveninin Başlangıcı: 1877 Seçimleri.....	25
2.1.2. Otuz Yıl Sonra Yeniden: 1908 Seçimleri	27
2.1.3. Sopalı Seçimler: 1912 Seçimleri.....	29
2.1.4. İttihatçılar Yönetimde: 1914 Seçimleri.....	30
2.1.5. Osmanlı Seçimlerinin Sonu: 1919 Seçimleri	32
2.2. TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ	33
2.2.1. Birinci Meclis'te İlk Seçim: 1920 Seçimleri.....	33
2.2.2. Tek Parti Dönemi Başlıyor: 1923 Seçimleri	34
2.2.3. CHF Her Daim İktidar: 1927 Seçimleri	36
2.2.4. Köylü Milletin Efendisidir: 1931 Seçimleri	37
2.2.5. Kadınlar Mecliste: 1935 Seçimleri	38

2.2.6. Millî Şef Dönemi Başlıyor: 1939 Seçimleri	39
2.2.7. Tek Parti Döneminin Sonu: 1943 Seçimleri	41
2.3. ÇOĞUNLUK SİSTEMİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ.....	42
2.3.1. Hileli Seçim: 1946 Türkiye Genel Seçimi	42
2.3.2. Demokratlar İktidarda: 1950 Türkiye Genel Seçimi	45
2.3.3. Cezalı İller: 1954 Türkiye Genel Seçimi	47
2.3.4. Darbeye Doğru: 1957 Türkiye Genel Seçimi.....	48
2.4. NİSPİ TEMSİL SİSTEMİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ	49
2.4.1. Koalisyonlarla Tanışma: 1961 Türkiye Genel Seçimi.....	49
2.4.2. Millî Bakiye: 1965 Türkiye Genel Seçimi	51
2.4.3. Yetmişli Yıllara Doğru: 1969 Türkiye Genel Seçimi	52
2.4.4. Muhtıradan Sonra İlk Seçim: 1973 Türkiye Genel Seçimi.....	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1977 TÜRKİYE GENEL SEÇİMİ'NDE PROPAGANDA	56
3.1. SEÇİMDEN ÖNCEKİ SÜREÇ	58
3.2. ERKEN SEÇİM KARARI	63
3.3. PARTİLERİN PROPAGANDA FAALİYETLERİ.....	66
3.3.1. Silah Gidecek Barış Gelecek: CHP'nin Propaganda Faaliyetleri.....	68
3.3.2. Kervan Yürüyecektir: AP'nin Propaganda Faaliyetleri.....	76
3.3.3. Türk Milleti Uyan: MHP'nin Propaganda Faaliyetleri	83
3.3.4. Önce Ahlâk ve Maneviyat: MSP'nin Propaganda Faaliyetleri	90
3.3.5. Diğer Partilerin Propaganda Faaliyetleri.....	98
3.3.5.1. Huzur Hürriyet Refah: CGP'nin Propaganda Faaliyetleri	98
3.3.5.2. Demirkırat Şahlanmalıdır: DP'nin Propaganda Faaliyetleri.....	100
3.3.5.3. Kula Kulluk Yetsin: TBP'nin Propaganda Faaliyetleri.....	102
3.3.5.4. Kahrolsun Şovenizm Kurtuluş Sosyalizm: TİP'in Propaganda Faaliyetleri	106
3.4. SEÇİMDEN SONRAKİ SÜREÇ	109
SONUÇ	114
KAYNAKÇA	118
EKLER	129
ÖZGEÇMİŞ	135

ÖZET

5 Haziran 1977 seçimine odaklanan bu çalışma; ekonomik darboğazların ve buhranların yaşandığı, iç ve dış politikalarda sorunların olduğu, iktidarda istikrarsızlıkların ve yetersizliklerin vuku bulduğu, can ve mal güvenliğinin olmadığı bir dönemde siyasal partilerin uyguladığı propagandaları incelemiştir. Seçimlere gidilen sürece gerek halk arasında gerçekleşen şiddet eylemleri gerekse siyasal parti liderlerinin gerçekleştirdiği sert söylemler damgasını vurmuştur. 1977 seçim döneminde pek çok önemli siyasal aktör olsa da bunların içinde dört siyasal parti ve lideri, döneme imza atmıştır. Mevzubahis parti ve liderler: CHP ve Bülent Ecevit, AP ve Süleyman Demirel, MHP ve Alparslan Türkeş ile MSP ve Necmettin Erbakan'dır. Bu nedenle çalışmanın odağı bu noktaya verilmiş, seçime katılan diğer dört parti (CGP, TBP, TİP, DP) tek bir başlık altında incelenmiştir. Yapılan araştırma neticesinde 1977 seçiminde; CHP ve Bülent Ecevit'in solu temsil ettiği ve demokrat söylemleri benimsediği, AP ve Süleyman Demirel'in merkez sağ temsilini koruduğu ve bir yatırımcı imajı inşa ettiği, MHP ve Alparslan Türkeş'in milliyetçilik ideolojisini kullandığı ve geçmişten güç alınmasının gerekliliğini vurguladığı, MSP ve Necmettin Erbakan'ın ise İslâmcılığı düstur belleği ve manevi değerlerin önemini vurguladığı görülmüştür. Genel itibariyle kullanılan en yaygın propaganda türünün kaynakların belirli olması sebebiyle beyaz olduğu tespit edilmiştir. Diğer yaygın kullanılan türün ise hasımların söylem ve eylemleri üzerinden inşa edildikleri için karşı propaganda olduğu saptanmıştır. Yine bir ortaklık atfedecek şekilde en yaygın kullanılan propaganda tekniklerinin otoritenin teyidinde sığınma, düşman belleme ve kalıplaşmış imaj kullanma olduğu saptanmıştır. Nihayetinde her siyasal parti hedefleri ve ideolojileri doğrultusunda propaganda politikalarını gerçekleştirmiş olsa da belli bazı ortaklıkların olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: 1977 seçimi, propaganda, seçim kampanyası, seçim tarihi, siyasal partiler.

ABSTRACT

This study which focuses on the election of June 5, 1977, has analyzed the propaganda of political parties in a period of economic tightness and depressions, problems in domestic and foreign policies, instabilities and inefficiencies in the government, and diminishing life security and ownership. Both the acts of violence among the people and the harsh statements made by the leaders of several political parties left their mark on the process of the election. Although there were many important political actors in the 1977 election process, four political parties and their leaders shaped the era. These parties and their leaders are CHP and Bülent Ecevit, AP and Süleyman Demirel, MHP and Alparslan Türkeş with MSP and Necmettin Erbakan. For this reason, the focus of the study pertains to this particular point and the other four parties (CGP, TBP, TİP, DP) participating in the election were examined under a joint headline. As a result of the research, in the 1977 election, it has been seen that CHP and Bülent Ecevit represented the left and adopted democratic discourses, AP and Süleyman Demirel maintained their center-right representation and built an investor image, MHP and Alparslan Türkeş used nationalism ideology and emphasized the necessity of drawing strength from the past, MSP and Necmettin Erbakan took İslamism as their guiding principle and emphasized the importance of sentimental values. It has been established that propaganda genre in common use was white, because the sources were open. It has been determined that the other widely used genre was counter propaganda due to the fact that they were to be built on the discourse and deeds of opponents. Again it has been found that the most commonly used propaganda techniques in terms of partnership were sheltering the confirmation of the authority, anticipating the enemy and using stereotyped images. In the end although each political party has carried out their propaganda policies in line with their goals and ideologies, it has been seen that there were certain partnerships identified.

Keywords: 1977 election, propaganda, election campaign, election history, political parties.

KISALTMALAR

Akt.:	Aktaran
AP:	Adalet Partisi
Bkz.:	Bakınız
BP:	Birlik Partisi
CGP:	Cumhuriyetçi Güven Partisi
CHF:	Cumhuriyet Halk Fırkası
CHP:	Cumhuriyet Halk Partisi
CKMP:	Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
CMP:	Cumhuriyetçi Millet Partisi
çev.:	Çeviren
DEV-GENÇ:	Türkiye Devrimci Gençlik Federasyonu
DİSK:	Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu
DP:	Demokrat Parti
DP:	Demokratik Parti
ed.:	Editör
GP:	Güven Partisi
haz.:	Hazırlayan
HİF:	Hürriyet ve İtilaf Fırkası
HP:	Hürriyet Partisi
İTC:	İttihat ve Terakki Cemiyeti
İTF:	İttihat ve Terakki Fırkası
MC:	Milliyetçi Cephe
MHP:	Milliyetçi Hareket Partisi
MKP:	Millî Kalkınma Partisi
MNP:	Millî Nizam Partisi
MP:	Millet Partisi
MSP:	Millî Selamet Partisi
NATO:	Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü
SCF:	Serbest Cumhuriyet Fırkası
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TBP:	Türkiye Birlik Partisi
TC:	Türkiye Cumhuriyeti

TCF:	Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası
TİP:	Türkiye İşçi Partisi
TRT:	Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu
TSK:	Türk Silahlı Kuvvetleri
Türk-İş:	Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu
YSK:	Yüksek Seçim Kurulu
YTP:	Yeni Türkiye Partisi

GİRİŞ

5 Haziran 1977 Türkiye Genel Seçimi, döneminde ülkenin bulunduğu durum nedeniyle oldukça büyük bir öneme sahiptir. Nitekim 12 Mart Muhtırası'yla başlayan 1970'li yılların birikiminin nihai noktası ve 12 Eylül Darbesi'nden önceki durak olmuştur. Bu doğrultuda çalışmanın konusu, siyasal bilincin ve eylemlerin oldukça yoğun olduğu bu dönemde yapılan seçim kampanyalarında, siyasal partilerin kullandığı propaganda yöntemlerini teorik düzeyde incelemek olmuştur.

Tezin amacı, 1977 Türkiye Genel Seçimi'nde uygulanan siyasal propaganda politikalarını teorik bağlamda incelemek olmuş; bu vesileyle de seçimin önemini kavramaya ve dönemin ruhunu anlamaya odaklanılmıştır. Nitekim bu dönemde televizyonun yaygınlaşması ve bir propaganda aracı olarak ön plana çıkması, ilk defa profesyonel reklam ajansları tarafından seçim kampanyaları yönetilmesi gibi yenilikler neticesinde, bu seçimler ayrı bir önemi haiz olmuştur. Bu seçimin incelenmesi ise daha önce yapılmış çalışmalardan farklı olarak pratik düzlemde değil, teorik bağlamda yapılmış; nihayetinde Türk Siyasal Hayatı literatürüne farklı bir bakış açısı kazandırmak da hedeflenmiştir.

Araştırmanın temel sorusu betimleyici niteliktedir ve “1977 Türkiye Genel Seçimi'nde siyasal partilerin uyguladığı siyasal propaganda politikalarının tür ve teknikleri nelerdir?” olarak belirlenmiştir. Bu ana soruya yanıt aranırken yapılan incelemeler esnasında bunun yanı sıra, “Seçim kampanyası sürecinde geliştirilen söylemler nelerdir?”, “Partilerin seçim kampanyası sürecinde benimsedikleri görüşler nelerdir?”, “Öncesi ve sonrasıyla birlikte bu seçim dönemi neden mühimdir?” yan sorularına da yanıt aranmıştır.

Çalışmaya başlanmadan evvel konuyla ilgili olabilecek alanlar ve çalışmalar üzerine literatür taraması gerçekleştirilmiştir. Siyasal parti temsilcilerinin radyoda, televizyonda ve mecliste yaptığı konuşmaların metinleriyle gazete ve beyanname gibi dönemde basılan dokümanlar incelenmiştir. Nihayetinde siyasal parti temsilcilerinin verdiği demeçlerin ve yaptıkları konuşmaların yanı sıra döneme ait dokümanlar üzerinden propaganda teorisinde mevcut olan tanımlara göre veri analizleri gerçekleştirilmiştir. Bu özelliğiyle çalışma yapılırken nitel bir araştırma metodu izlenmiştir.

Tezin önemi ve literatüre katkısı, Türk Siyasal Hayatı çalışmalarında daha önce gerçekleştirilen seçim kampanyası incelemelerinden farklı olarak; 1977 Türkiye Genel Seçimi'nin propaganda teorisi bağlamında incelenmesiyle gerçekleştirilmesi, döneme ait birinci el kaynakların kullanımıyla orijinallik taşıması ve sonraki çalışmalara kaynaklık etmesi olarak hedeflenmiştir.

Tez konusu, 5 Haziran 1977 tarihinde gerçekleştirilen Türkiye Genel Seçimi'yle sınırlandırılmıştır. Dönem sınırı seçimin öncesi ve sonrasında 1977 senesinin bütünü olarak alınmıştır. İncelenecek siyasal partiler ve liderleri seçime fiilen katılmış olan 8 parti olarak belirlenmiştir. Bu 8 partiden etki alanı en geniş olan 4'ü (Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Millî Selamet Partisi) ayrı başlıklar altında, kalan 4'ü ise (Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Türkiye Birlik Partisi, Türkiye İşçi Partisi) tek bir başlık altında incelenmiştir. Seçim dönemi yazılırken kronolojik süreç takip edilmiştir.

Araştırma sürecinde döneme ait gazete, mevzuat, konuşma metni, beyanname gibi dosyaların tamamının temininin uzun sürmesi ve pandemi sürecinde gerçekleşen koşullar nedeniyle kütüphaneler ve sahaflar gibi kaynak merkezlerine erişim gücüyle yaşanması gibi zorluklarla karşılaşmıştır. Bununla beraber, gerekli kaynakların şahsî kütüphanelerinde bulunan kişilerden temin edilmesi ve döneme ait gazete arşivleri için muhtelif kişilerin internet sitesi üyelik hesaplarının kullanılması gibi yardımlar alınmıştır.

Çalışmaya başlanırken birinci ana bölümde siyasal propaganda kavramı ve ilişkili olduğu kavramlar incelenmiştir. Propagandaya giden sürecin temel noktası olan ve göndericiyle alıcı arasında duygu ve düşünce aktarımı sürecini ifade eden iletişim kavramıyla başlanılmıştır. Devamında kitle iletişimi ve siyasal iletişim gibi, propaganda kavramından önceki basamaklar olan; kitlelerin etki altına alınması ve politik olarak tutumlarının değiştirilmesi süreçlerini ifade eden kavramlar incelenmiştir. Nihayetinde propaganda kavramına gelindiğinde, kavramın tarihsel süreci ve çalışmalarını bu alanda gerçekleştiren yazarların tanımları aktarılmıştır.

Birinci bölümün ilerleyen alt başlıklarının ilkinde propaganda teorisinde yer alan tür ve teknikler anlatılmıştır. Beyaz, siyah, karşı, otorite teyidinde sığınma, düşman tanımlama gibi belli bazı kategoriler ve başlıklar altında değerlendirilen bu tür ve tek-

nikler, temel nitelikleri verilerek ve ilerleyen bölümlerde inceleme yönteminin temelini oluşturacak şekilde aktarılmıştır. Bir sonraki alt bölümde ise propaganda kavramının gerçekleştirilmesi görevini ifa eden araçlara kısaca değinilmiştir. Yazınsal, görsel ve işitsel olmak üzere üç kategoride toplanan bu araçların genel nitelikleri belirtilmiştir.

Çalışmanın devamında gelen ikinci ana bölümde Türk siyasal hayatında gerçekleşen seçimlerin tarihi kısaca aktarılmıştır. Türk siyasal hayatında seçim kültürünün doğuşunun, gelişiminin, yerleşik bir hâl almasının ve genel itibarıyla benzerlik taşıyan niteliklerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Dört alt bölümden oluşan bu bölümün, her alt bölümünün de kendi alt bölümleri yazılmıştır. Seçim dönemlerinde tercih edilen sistemler, kurulan meclisler ve seçimlerin getirdikleri yeniliklerden bu bölümde bahsedilmiştir.

İlk alt bölümde Osmanlı Dönemi'nde gerçekleştirilen 1877, 1908, 1912, 1914 ve 1919 seçimleri kendi alt bölümleri dâhilinde incelenmiştir. İkinci alt bölümde modern Türkiye'nin ilk yıllarında gerçekleşen 1920, 1923, 1927, 1931, 1935, 1939 ve 1943 Tek Parti Dönemi seçimleri incelenmiştir. Üçüncü alt bölümde çok partili siyasal hayata geçişle beraber Çoğunluk Sistemi Dönemi'nde gerçekleştirilen 1946, 1950, 1954 ve 1957 seçimleri incelenmiştir. Dördüncü ve son alt bölümde nispi temsil sisteminin kullanıldığı Nispi Temsil Sistemi Dönemi'nde gerçekleştirilen 1961, 1965, 1969 ve 1973 seçimleri incelenmiştir. Tezin ana metninin odaklandığı 5 Haziran 1977 seçimine bu şekilde ulaşılmıştır.

Üçüncü ana bölümde ki tezin gövdesini oluşturan ana metindir, 1977 Türkiye Genel Seçimi'nde uygulanan propaganda politikaları incelenmiştir. Bölüme genel itibarıyla küresel ölçekte 1970'li yılların muhtevası ve mahiyeti anlatılarak giriş yapılmıştır. Dönemi şahsına münhasır kılan kaotik ortam vurgulanmıştır. Birinci alt başlıkta ise 1977 seçimine gidilen süreçte Türkiye'nin durumu vurgulanmış, şiddet olayları başta olmak üzere mevcut durumda seçime giden sürecin nasıl olduğu aktarılmıştır. İkinci alt başlıkta 1977 seçimine odaklanılıp seçimin erkene alınmasıyla bu kararın verilme süreci ve seçime gidilen süreçte seçimlere yönelik söylem ve eylemler aktarılmıştır.

Üçüncü alt başlıkta çalışmanın temelini oluşturan siyasal partilerin propagandaları incelenmiştir. Beş başlık altında yazılan bu bölüme genel bir giriş yapılarak seçimin

propaganda politikaları açısından önemi anlatıldıktan sonra Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Millî Selamet Partisi ve Diğer Partiler (Cumhuriyetçi Güven Partisi, Demokratik Parti, Türkiye Birlik Partisi ve Türkiye İşçi Partisi) olmak üzere partilerin propagandaları incelenmiştir. Döneme damgasını vuran dört büyük parti kendi başlarına incelenmiş, ancak diğer dört küçük parti bu partilere yakın bir kuvvet elde edemediği için hepsi birlikte Diğer Partiler başlığı altında incelenmiştir. Çalışmanın bu bölümü parti liderlerinin ve mensuplarının TRT’de yaptıkları konuşmalar ve Meclis’te gerçekleştirilen bütçe konuşmalarıyla partilerin tüzük, yönetmelik ve seçim beyannameleri gibi birincil nitelikteki kaynaklar temel alınarak oluşturulmuştur. Ayrıca dönemin gazetelerinde verilen demeçler de incelenmiş, önemli olaylar üzerine gerçekleştirilen söylemler aktarılmıştır.

Dördüncü ve son alt başlıkta ise seçimlerden sonraki süreçte yaşanan, hükümet kurulamaması yahut kurulan hükümetlerin güvenoyu alamaması gibi sorunlara değinilmiştir. Böylelikle seçimin öncesi ve sonrasına değinilerek bir bütün hâlinde anlaşılması hedeflenmiştir.

Tezin yazım aşamasında öncelik olarak birinci el kaynaklara erişim hedeflenmiş ve hemen her partinin 1977 yılında Genel Başkanları yahut parti temsilcileri aracılığıyla yaptıkları konuşmalara erişilmiştir. Partilerin kendi yaptıkları neşriyatlarda geliştirdikleri söylemler ilk bölümde ifade edilen propaganda teorisi bağlamında incelenmiş, hangi partinin ne tür ve teknik kullanarak propaganda politikaları geliştirdiğine ulaşmak hedeflenmiştir.

Nitekim nihayetinde belli bazı sonuçlara ve genellemelere varılabilmiş, teze özgünlüğünü katan propaganda politikalarının teorik bağlamda incelenmesi gayesine erişmeye çalışılmıştır. Sonuç kısmında, elde edilen bulgulardan yola çıkılarak seçim sürecinde gerçekleştirilen propaganda politikalarının değerlendirilmesi aktarılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde iletişim, propaganda ve siyaset kavramları arasındaki ilişki incelenmiş ve temel tanımları verilmiştir. Siyasal iletişim ve kitle iletişimi gibi kavramlara da değinilerek bu üç kavram arasındaki ilişki açıklanmıştır. Ardından propaganda kavramına detaylı açıklamalar getirilmiş, tarihçesinden ve tanımlarından bahsedilmiştir. Sonrasında propaganda kavramının türleri ve teknikleri aktarılmıştır. Nihayetinde propaganda araçlarının türlerine değinilerek bu bölüm tamamlanmıştır.

Tezin ana metni olan üçüncü bölümde gerçekleştirilecek olan inceleme için bu bölümde propaganda mefhumunun kuramsal alt yapısı işlenmiştir. Nitekim bu bölümde açıklanan tür ve teknikler üzerinden gerçekleştirilen analizlerle elde edilmesi hedeflenen bulguların tezin temel gayesi olduğu ifade edilmiştir.

1. SİYASAL PROPAGANDA

Seçmenlerin tercihlerini etkilemekte en etkili araç siyasal propagandadır. Siyasal propaganda, pek çok kavramla ilişkilidir. Bu kavramlardan en temel olanları; iletişim, propaganda ve siyasettir. Bu nedenle siyasal propaganda özelinde bir inceleme yapmadan evvel, bu kavramları birer birer ele almak gerekmektedir.

1.1. İLETİŞİM, SİYASET VE PROPAGANDA

Multidisipliner çalışmaların öneminin artması ve bilim dalları arasındaki sınırların silikleşmesinden mütevellit, çoğu kavramın tanımları esnek hâle gelmiş ve pek çok kavramla birlikte tanımlanır olmuştur. En basit şekliyle, *bir kaynaktan çıkan duygu ve fikirlerin çeşitli araçlarla bir alıcıya ulaştırılması ve karşılığında geri bildirim alınması*, şeklinde tanımlanabilen iletişim de bu kavramlardan biridir.

1.1.1. İletişim

İletişim kavramının Türkçe etimolojik kökeni iletmek¹ eylemine dayanır, “ilet-i-ş-im” şeklinde “ilet” köküne gelen yapım ekleriyle oluşmuştur.² Eski Fransızca *communication* kelimesinden gelen *communication* ise Latince *communicationem*³ (*birlikte iş yapmak*) kelimesinden gelmektedir.⁴ Kavram Fransız dilinde 14. yüzyılda, İngiliz dilinde ise 15. yüzyılda ortaya çıkmıştır.⁵ Kavramın etimolojik serüveni belli tarihlerle işaretlenebilse de insanın tarih sahnesine çıktığı ilk günden beri var olduğu aşikârdır.

İletişim (*communication*) kavramının sözlük tanımları genel itibariyle benzerlik taşımaktadır: insanların bilgi alışverişi yapma yahut kendilerini ifade etme süreci,⁶ bireyler arasında ortak sistemler kullanılarak bilgi takas edildiği süreç,⁷ çeşitli yollar kullanılarak yapılan bilgi alışverişidir.⁸ Örneklerde de görüleceği üzere kavramın temel noktaları üzerinde bir uzlaşma söz konusudur ki bu kavramın doğallığını ve gerekliliğini gösterir niteliktedir.

Nitekim iletişim, canlıların çevreyle olan etkileşimleri sayesinde edindikleri bilgilerle yine çevrelerini değiştirebildikleri ve varlıklarını sürdürebilmeleri için gerekli bir süreçtir.⁹ Bu yüzden iletişim mefhumu önemini kaybetmek bir yana dursun, her geçen gün daha da mühim bir konuma gelmektedir. Nitekim iletişim çalışmaları, özellikle modernleşmeyle birlikte bir ve bütün olarak ele alınmaktansa, pek çok disiplinle bağlantılı ve parçalı olarak yapılmaktadır.

İletişimin, sadece sözlü olarak ilerlediği ifade edilemez. Nihayetinde insan ilişkilerinin kurulduğu her koşul ve alanda, farklı “bir dil biçimi içinde kodlanmış iletişim

¹ İlişkili kelimeler için bkz. “ileti”, “iletiş”.

² İsmet Zeki Eyuboğlu, *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1988, s. 175.

³ İlişkili kelimeler için bkz. “communicatio”, “communicare”, “communis”, “common”.

⁴ “communication”, etymonline.com, Online Etymology Dictionary, Erişim: 22.10.2020. <https://www.etymonline.com/search?q=communication>

⁵ Eric Maigret, *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, çev. Halime Yücel, İstanbul: İletişim, 2014, s. 40.

⁶ “communication”, Idoceonline.com, Longman Dictionary of Contemporary English, Erişim: 22.10.2020. <https://www.ldoceonline.com/dictionary/communication>

⁷ “communication”, merriam-webster.com, Merriam-Webster Online Dictionary, Erişim: 22.10.2020. <https://www.merriam-webster.com/dictionary/communication>

⁸ “iletişim”, sozluk.gov.tr, Türk Dil Kurumu, Erişim: 22.10.2020. <https://sozluk.gov.tr/iletişim>

⁹ Aysel Usluata, *İletişim*, İstanbul: İletişim, 1991, s. 13.

süreci” yaşanmaktadır.¹⁰ İnsanın etkileşim hâlinde bulunduğu her an ve olay, genel bir tabirle iletişimin varlığına işarettir. Bu yüzden iletişim kavramı zamandan ve mekândan münezze olarak, doğrudan insan düşünce ve eylemlerine içkindir.

İletişim kavramının tarihi insanın tarihiyle paralel ilerler; nihayetinde insan fiziksel ve sosyal olarak varlığını sürdürebilmek için kendisi ve çevresiyle ilişkide, iletişimde bulunan bir varlıktır.¹¹ Tarihsel süreçte oldukça eskilere uzanan iletişim kavramının, sanat veya beceri sayılması sebebiyle çalışma alanı kabul edilmesi *Platon’a* ve *Aristoteles’e* kadar götürülebilir.¹²

İnsanın tarihî serüveni incelendiğinde iletişimi faaliyete dökmesinin neticesi olarak, üretken ve baskın uygarlıkları iletici, edilgen ve pasif uygarlıklarsa alıcı olarak konumlandığı görülür.¹³ İletişim kavramının insanla bu denli mündemiç olması, şüphesiz kavramın derinliğini artırmakta ve tarihin her safhasında izinin sürülebileceğini göstermektedir. Ayrıca bireysel ve toplumsal olarak iletişimin, karakterinin değişmediği de görülmektedir. Baskın olan taraf iletici olarak konumlanırken pasif olan taraf alıcı olarak konumlanmaktadır.

1.1.2. Kitle İletişimi

İletişim kavramına ilişkin olarak, *kitle iletişimi* denilen kavram; iletişimin boyutlarını farklı bir noktaya getirmektedir. Nitekim bireyler kitlelere dâhil olduklarında iletişim kavramına farklı bir perspektiften bakarlar.¹⁴ Temel niteliklerini korumasına karşın kitleleri odak aldığından dolayı bu türde, iletişim kavramının dışına çıkan nitelikler bulunmaktadır. İletişimin en temel üç unsuru; kaynak, alıcı ve iletidir.

¹⁰ Ünsal Oskay, *İletişimin ABC’si*, İstanbul: Der, 2011, s. 3.

¹¹ İrfan Erdoğan ve Korkmaz Alemdar, *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Ankara: Erk, 2005, s. 11.

¹² Usluata, *İletişim*, s. 27.

¹³ H. Mustafa Açıkgoz, *İletişim Felsefesine Giriş: İnsani İletişimin Felsefi Temelleri*, İstanbul: Birey, 2003, s. 21.

¹⁴ Bireylerin kitlelere dâhil olduğunda eylem ve söylemlerinde gerçekleşen değişiklikler, kitlelerin nasıl yapılar olduğu ve kitlelerle kurulan iletişimin muhtevası üzerine detaylı bir okuma için bkz. Gustave Le Bon, *Kitleler Psikolojisi*, İstanbul: Karbon Kitaplar, 2020.

Kitle iletişiminin, iletişimin farklılaştığı ilk nokta burasıdır; kaynak bir kişi yerine, bir kuruluştur.¹⁵ Ayrıca kitle iletişimde alıcı edilgendir, çift yönlü bir durum söz konusu değildir.¹⁶ Bu nedenle kitle iletişimi genellikle, iletişim kavramının taşıdığı klasik anlama karşın pejoratif bir anlam taşımaktadır. Kitle iletişimi, baskın tarafın ki bu genellikle egemen iradedir, pasif olan ya da pasif kılınan tarafı kontrol etmek amacıyla kullandığı bir aygıttır.

Kitle iletişimde, *geribildirim (feed-back)* yakalamak pek zor olduğu gibi, yakalandığında geç kalınmış da olunabilir.¹⁷ Tabii kitle iletişiminin, hedef kitlenin iletişime olan ilgisinin çekilmesi ve artırılması için çok daha maliyetli olacağı da es geçilmemelidir.¹⁸ Kitle iletişimdeki bir diğer husus, hedef kitle üzerindeki etkinin, kitle iletişim araçlarından ziyade, kitle içindeki referanslarla olmasıdır. Bundan dolayı araçlar, kitle iletişimde ikincil etkiye sahiptir.¹⁹ Buna karşı kitle iletişim araçlarıyla aktarılan iletişimde kullanılacak dil ve unsurlar, kitlenin özelliklerine uygun olmalıdır.²⁰

Hedeflenen kitleye karşı üretilen söylemler aracılığıyla yaratılacak mitler, araçlar yoluyla aktarılabilir; ancak primitif bir yol olsa da geçerliliğini kaybetmeyen bir yöntem olan dilden dile aktarım, bu mitlerin yayılması için daha etkilidir. Geniş kitlelere iletilmek istenen mesajlar, anlaşılabilir olması gerektiği kadar aktarılabilir de olmalıdır. Kitle içinde dolaşıma sokulamayacak ve kolaylıkla yaygınlaşması mümkün olmayan bir mesaj, sınırlı bir etkiye sahip olacak ve zaman içinde yok olacaktır.

1.1.3. Siyasal İletişim

İletişim kavramı üzerine bugüne değin pek çok çalışma yapılmış ve hâlen daha yapılmaktadır. Bu çalışmaların temelini oluşturan, iletişim yazınına uzun süre egemen

¹⁵ Oskay, *İletişimin ABC'si*, s. 42.

¹⁶ Ahmet Ayhan, *Propaganda Nedir?*, İstanbul: Literatürk, 2007, s. 25.

¹⁷ Oskay, *İletişimin ABC'si*, s. 44.

¹⁸ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 28.

¹⁹ Oskay, *İletişimin ABC'si*, s. 51.

²⁰ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 28.

olan yapı ise 20. yüzyılın başlarında Amerika’da başlayan *siyasal iletişim* çalışmalarıdır.²¹ Bu çalışmalar süreç içinde genişlemiş, bu araştırmalara verilen önem giderek artmıştır ve nihayetinde modern dünyanın çalışmalarındaki en temel odaklarından biri hâline gelmiştir.

Siyasal iletişim kavramı, basit bir şekilde tanımlanacak olursa, “siyasal aktörlerin belli ideolojik amaçlarını, belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere çeşitli iletişim tür ve tekniklerini kullanmaları” denilebilir.²²

Siyasal iletişim, oy kullanma ve ideoloji benimseme gibi gayeler güder. Kaynak, iletilerine geribildirim beklemez. Siyasal iletişimde beklenti, aktif veya pasif olarak sürece dâhil olmaktır.²³ Temel hedefi halkın tercihlerini etkileme olan siyasal iletişim, yukarıdan aşağıya doğru gerçekleştirilen bir iletişim türüdür. İktidar için önemli olan sürecin sürdürülebilmesidir, halkın süreç hakkında düşündükleri değil. Bu nedenle kitleler, iktidarın sahip olduğu kanaatlere sahip olur, politikalarını desteklerse, bunun dışında herhangi bir şey önem arz etmez.

Halkın tercihlerini yönlendirmek gayesiyle kullanılan yöntemlerden biri iknadır. İkna, seçmenlerin karar alma süreçlerine ve oy verme davranışlarına etki sağlar.²⁴ İkna eden pozisyonunda olan için güç sahibi olmak en mühim şeydir, bu sayede hedef alıcının kararları üzerinde etkiye sahip olabilir. Eğer alıcı, iletinin kaynağını kendinden bir nevi üstün görmezse ondan gelen mesajları umursamayacaktır. Bu bağlamda siyasal iletişimin amacı, kısa vadede başarılı söylemler üretmek, alıcının siyasal tercihlerini etkilemek, iletide aktarılan siyasal mesajın alındığını somut olarak görmektir.²⁵ Bunlar gerçekleştirildikten sonra, alıcı kaynağın iradesine tabi olacak ve artık onun doğrularına göre tercihlerini şekillendirecektir.

²¹ Nazife Güngör, *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013, s. 36.

²² Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayın, 2011, s. 3.

²³ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 25.

²⁴ Mine İnanç Demir, “Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme”, *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, ss. 79-104, s. 94.

²⁵ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 30.

1.1.4. Propaganda

Siyasal iletişim kavramının; iletişim, siyaset bilimi, sosyoloji, psikoloji, hukuk, antropoloji, halka ilişkiler, dilbilim gibi pek çok disiplinle ilişkisi olduğu gibi propagandayla da yakın ilişkisi vardır.²⁶ Bu nedenle kavramın tek başına ele alınması eksiklik yaratacak, tam olarak kavranabilmesini zorlaştıracaktır. *Propaganda* kavramı; siyasal aktörün destek kazanması için sahte yargılar kullanılması yahut bir argümanın tek taraflı gösterilmesi,²⁷ insanların kendi söylediklerini onaylaması için bir organizasyonun yaydığı genellikle sahte olan bilgi,²⁸ bir bilgiyi yaymak ve kabul ettirmek gayesiyle farklı şekillerde yapılan çalışma²⁹ şekillerinde tanımlanmaktadır.

Tanımlarda ortaklık atfeden nokta görüleceği üzere, bir tarafın belirlediği öğretileri karşı tarafa kabul ettirme gayesiyle hareket etmesidir. Nitekim propagandanın siyasal iletişimden farkı da bu noktada ortaya çıkar. Propaganda tek taraflı mesaj gönderimine dayanır, iletilerin içeriklerini tartışmak mümkün değildir.³⁰ *Jean Marie Domenach*, propagandanın insanın temel tutumunu etkilediğini; davranış ve ruh hallerini, ayrıca dinî veya politik görüşlerini değiştiren inançları ve reflekslere esin kaynağı olduğunu, bunları zorla kabul ettirdiğini söyler.³¹ Öyle ki iletişimin en temel unsuru geribildirim, propaganda da es geçilmektedir. Propagandada mesajlar, otoriter bir tek yönlülükle yoğun bir şekilde hedefe iletilir.³² Ayrıca bu tek yönlülük durumu, kavrama getirilen eleştirilerin en başında yer almakta, propaganda mefhumuna karşı yerleşik bir hâle gelmiş olan olumsuz bakışın da temelinde bulunmaktadır.

Edwin Czerwick, propaganda kavramını politik iletişimle bir tutarak, politikanın baştan sona içerdiği iletişim faaliyetlerinin bütünü olarak tanımlar³³ ve bahsi geçen üç kavram arasındaki ilişkiyi vurgular. Kavramların birbirine bu denli mündemiç olması,

²⁶ Siyasal iletişimin diğer disiplinlerle olan ilişkisi üzerine detaylı bir okuma için bkz. Aysel Aziz, *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel Yayın, 2011.

²⁷ “propaganda”, [oxfordlearnersdictionaries.com](https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/propaganda?q=propaganda), Oxford University Press, Erişim: 25.10.2020, <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/propaganda?q=propaganda>

²⁸ “propaganda”, [dictionary.cambridge.org](https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/propaganda), Cambridge Dictionaries Online, Erişim: 25.10.2020, <https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce-t%C3%BCrk%C3%A7e/propaganda>

²⁹ “propaganda”, [sozluk.gov.tr](https://sozluk.gov.tr/propaganda), Türk Dil Kurumu, Erişim: 25.10.2020. <https://sozluk.gov.tr/propaganda>

³⁰ Aziz, *Siyasal İletişim*, s. 15.

³¹ Jean-Marie Domenach, *Politika ve Propaganda*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Varlık, 1969, s. 8.

³² Aziz, *Siyasal İletişim*, s. 15.

³³ Edwin Czerwick 1998. Akt. Şerif Ateş, “Bir Siyasal İletişim Tarzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözümlemesi”, *Bilig*, Sayı: 13, 2000, ss. 117-130, s. 119.

konu üzerine yapılan çalışmaların pek çok farklı perspektiften değerlendirme yapması gerekliliğini ortaya koyar ki ancak bu şekilde insan davranışları tam olarak kavranabilir.

Propaganda etimolojik olarak, yenilerini üretmek için bir bitki tohumunun bahçıvan tarafından toprağa dikilmesi anlamını taşıyan Latince *propagare*³⁴ kelimesinden gelmektedir.³⁵ Kavramı ilk kullanan *Roma Katolik Kilisesi*'dir, sosyolojik manada ve fikirleri yaymak düsturuyla kullanılmıştır.³⁶ 18. yüzyıl Fransası'nda genel dile girene kadar ise kilise dilinde sınırlı kalmıştır ve dahi 20. yüzyıla kadar dinsel bir hava taşımaya devam etmiştir.³⁷ Kavram doğal süreç içinde pek çok mefhum gibi, modernleşmenin etkisiyle taşıdığı dinî referanstan sıyrılıp seküler bir bağlama oturmuştur.

Leonard W. Doob, telkin aracılığıyla grupların kanaat ve davranışlarını kontrol etmek için sistemli faaliyetler yürütülmesini propaganda olarak tanımlar.³⁸ *Harold Laswell*, dinleyenlere aktarılanların manipüle edilmesi yoluyla insanların hareketlerini etkileme yöntemini propaganda olarak görmektedir.³⁹ Propagandanın etkililiği için *Harry Jamieson*, ister üstü kapalı isterse aleni olsun ihtiyaçları karşıladığı sürece etkili olduğunu söyler.⁴⁰ *Terence Qualter*, propagandanın mevcut olabilmesi için uygulayıcıda hedef kitleyi kendi isteğine göre yönlendirme gayesinin olmasının yeterli olduğunu belirterek propagandanın temel şartını tanımlar.⁴¹

Suzanne Labin, propagandanın iki amacı olduğunu söyler. Bunlardan ilki ikna edilenlerin fikirlerinin seviyesini yükseltmek, ikincisiyse ikna edilmemiş olanların fikirlerini etkilemektir.⁴² Propagandayla propagandacının doğrudan yahut dolaylı fayda sağlaması beklenildiği gibi, karşı grubu siyasî ve iktisadî açıdan yalnız bırakmayı da hedeflenmektedir.⁴³ Yani propaganda için uygulayıcı kadar uygulanan da önemlidir.

³⁴ İlişkili kelimeler için bkz. "propagation", "propago".

³⁵ J. A. C. Brown, *Siyasal Propaganda*, çev. Yusuf Yazar, İstanbul: Ağaç Yayıncılık, 1992, s. 11.

³⁶ J. A. C. Brown, *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*, çev. Behzat Tanç, İstanbul: Boğaziçi, 1980, s. 9.

³⁷ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 7.

³⁸ Leonard W. Doob 1948. Akt. Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 23.

³⁹ Harrold Laswell 1934. Akt. Harry Jamieson, *İletişim ve İkna*, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1996, s. 185.

⁴⁰ Jamieson, *İletişim ve İkna*, s. 195.

⁴¹ Terence Qualter, "Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi", çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı: 35, 1980, ss. 255-307, s. 267.

⁴² Suzanne Labin, *Komünist Propaganda Taktikleri*, Ankara: Altınok, 1976, s. 10.

⁴³ Nevzat Tarhan, *Psikolojik Savaş*, İstanbul: Timaş, 2006, s. 36.

Uygulananın kontrol altına alınmasını veya tutulmasını sağladığı kadar, uygulayıcı lehine hedefi dezavantajlı konuma sokmayı da sağlamaktadır.

Propaganda kavramı, “belli hedef gruplarının düşünce, inanç tutum ve davranışlarını etkilemek maksadını güden haber bilgi ve özel dokümanların kitle iletişim araçları yardımıyla planlı ve devamlı olarak hedef seçilen toplum üzerine gönderilmesi işlemi” şeklinde tanımlanmaktadır.⁴⁴ Bu tanımla da ne kadar uzun ve karmaşık bir süreç olduğu daha iyi vurgulanabilir. Kavramın çalışılması bugün, geçmişte olduğundan daha meşakkatli ve komplike bir hâle gelmiştir ve etki oranının geçmişe göre kat ve kat arttığı söylenebilir.

Propaganda kavramının tarihi çok eskilere dayanmaktadır. Pek çok konuda olduğu gibi propagandanın da ilk örnekleri *Antik Grek* döneminde görülebilmektedir.⁴⁵ Propaganda evrensel kullanıma sahip bir kavram olduğu için bundan başka; *Mısır* piramitlerinde, *Kuzey Amerika* yerlilerinin totemlerinde de görülebilmektedir.⁴⁶ İlk propaganda örneklerinden biri de *Büyük İskender*'dir, kurduğu propaganda ağı aracılığıyla büyük bir imparatorluk inşa etmiştir.⁴⁷ *Roma lejyonlarının* savaşa giderken törenlerle uğurlanıp kutlamalarla karşılanmaları, ayrıca egemen iradenin iktidarını halka benimsetmek için şehri “anıtsal mimarî kuralları”na göre inşa etmesi birer propaganda örneği sayılabilir.⁴⁸

Reform hareketlerine, din savaşlarına karşı Katolik Kilisesi'nin görüşlerini barışçı yollarla yaymak için *Sacra Congregatio Christiana Nomini Propaganda*⁴⁹ (*Kutsal İtikat Yayma Tarikatı*) ismiyle 1622 yılında bir kuruluş örgütlenmiştir. Katolik Kilisesi'nin değerlerini yaymak ve onu kuvvetlendirmek uğruna hareket eden bu kuruluş, ilk defa propaganda faaliyeti ifa eden değil, özel olarak bu isimle adlandırılan ve bu işe yönelik ilk kuruluştur.⁵⁰

Katolik düşünceye sağlayacağı katkı amacıyla örgütlenen bu kurumun, beklenenden farklı iki sonucu daha olmuştur. İlki, ilerleyen süreçte kamuoyu kontrolünü

⁴⁴ Tahir Tamer Kumkale, *Psikolojik Savaş*, İstanbul: Pegasus, 2007, s. 137.

⁴⁵ Brown, *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*, s. 11-13.

⁴⁶ Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, s. 257.

⁴⁷ İ. Uğur Erkiş ve M. Erhan Summak, “Propaganda ve Dış Politika”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1-2, ss. 269-292, s. 296.

⁴⁸ Arsev Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul: Bağlam, 2007, s. 145.

⁴⁹ Bkz. “Sacra Congregatio de Propaganda Fide”.

⁵⁰ Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, s. 255.

sağlamayı ve kitle eylemlerini güdülemeyi hedefleyen propagandacılara bir örnek olmasıdır. İkicisi de kamuoyunun çağdaş biçimiyle kontrolü sonucuna varan uygulamaları kolaylaştırmasıdır.⁵¹ Yani Katolik düşüncenin lehine çalışması tahayyül edilen mekanizma beklenen noktaları aşmış, modern dünyada iktidar inşa etmenin başat unsurlarından biri olan propagandanın bugünkü hâlini almasına yol açmıştır.

Birinci Dünya Savaşı'nda propaganda, gerek ulusal gerek uluslararası olarak uzun süreli kamuoyu kontrolü için kullanılan ilk sistemli harekettir. Bu yüzden propagandanın tabiatının anlaşılması için önemli bir dönemdir.⁵² İnsanlık, bu denli küresel bir olayla ilk defa karşılaştığı için bu süreçte hayatta kalmaya, uluslar politik birliklerini kaybetmemeye odaklanmıştır. Bunun içinse ulus içi kontrolün sağlanması ve uluslararası arenada gücün ispatlanması için propaganda faaliyetleri had safhaya çıkmıştır. Birinci Dünya Savaşı esnasında ülkeler resmî propaganda yapıları inşa etmişlerdir. Bunlardan İngiltere'de kurulmuş olan *Crewe House*⁵³ ülke dışında en etkin olanıdır. Amerika Birleşik Devletleri ise *Kamu Bilgilendirme Komitesi*⁵⁴ ismiyle bir oluşuma gitmiştir.⁵⁵

Birinci Dünya Savaşı'ndan, *İkinci Dünya Savaşı'na* giden süreçte; propaganda kavramı üzerine duyulan ilginin artması bu kavram üzerindeki çalışmaları yoğunlaştırmış ve kavrama karşı bir korku da yaratmıştır. Propaganda teknikleri bu ara dönemde oldukça geliştirilmiştir.⁵⁶ İkinci Dünya Savaşı öncesi süreçte, *Sovyetler Birliği* ve *Nazi Almanyası*; propagandayı sistematik ve yaygın şekilde kullanan ilk devletlerdir.⁵⁷ Öyle ki kavramla ilgili literatüre “Lenin Tipi” ve “Hitler Tipi” olarak adlandırılmak üzere propaganda tipleri girmiştir. Sovyetlerin ve Nazilerin kullandığı propaganda tür, yöntem ve araçları; sonraki süreçte pek çok devlet tarafından benimsenmiştir.

⁵¹ Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, s. 256.

⁵² Qualter, “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, s. 258.

⁵³ Birinci Dünya Savaşı döneminde gerçekleştirilen İngiliz propagandası üzerine detaylı bir okuma için bkz. M. L. Sanders and P. M. Taylor, *British Propaganda during the First World War 1914-18*, London: The Macmillan Press Ltd, 1982.

⁵⁴ Bkz. “Committee on Public Information”.

⁵⁵ Aygül Alan, “Propaganda Aracı Olarak Ganbot Diplomasi”, *Propaganda: Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler*, ed. Gürdal Ülger, İstanbul: Beta, 2015, ss. 83-100, s. 86.

⁵⁶ Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, s. 147.

⁵⁷ Erkiş ve Summak, “Propaganda ve Dış Politika”, s. 298.

İkinci Dünya Savaşı öncesi ve sonrasındaki dönem propaganda kavramı için dönüm noktası niteliğindedir. Öyle ki, propaganda olmasaydı modern çağın büyük ideolojik hareketleri tahayyül edilemezdi. Nitekim *Vladimir Lenin* ve *Adolf Hitler* gibi dönemin önemli siyasî aktörleri başarılarını propagandaya borçludur.⁵⁸ Propaganda denilen bu silahın önemini Lenin, “Önemli olan bütün toplum katlarında kargaşalık çıkarmak, propaganda yapmaktır” diyerek; Hitler ise, “Propaganda, iktidarı elde tutmamızı sağladı, dünyayı fethetme olanağını da bize gene propaganda verecek” diyerek belirlemiştir.⁵⁹

İkinci Dünya Savaşı’nda propaganda kavramı için şüphesiz en önemli isimlerden birisi *Dr. Joseph Goebbels*’dir. Hitler’in ve *NSDAP*’in⁶⁰ yükselişindeki en önemli faktör olmanın yanı sıra; Goebbels propaganda kavramının da en yetkin isimlerindenidir. Onun deyimiyle, “Propaganda yapmak, her yerde, hatta tramvayda bile fikirlerden söz etmektir. Propaganda, çeşitleriyle de, durumlara uymadaki esnekliğiyle de, etkileyiyle de sınırsızdır.”⁶¹ Kendinden sonraki tüm propaganda çalışmalarında önemli bir yer teşkil eden Goebbels, propaganda kavramıyla özdeşleşen ve kavrama büyük katkıları olan bir isimdir. İsmi yalan ve yanılsamayla kitlelerin kontrolünü sağlama gibi konularla anılarak pejoratif bir anlam kazanmış olsa da hemen her propaganda uygulayıcısı onun mirasından faydalanmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı’ndan bugüne gelen süreçte ise propaganda kavramı, belki de tahayyül edilebildiğinden daha önemli bir hâle gelmiştir. Gelişen kitle iletişim araçları ve bilimsel verilerin eşliğinde, kitlelerin sürekli olarak belli başlı telkinlere maruz kaldığı; medya savaşlarının dünya gündeminde başat unsur olduğu bir çağa gelinmiştir.

Arsev Bektaş, propagandanın yakın dönem gelişimini şöyle özetlemektedir:

18. yüzyılda, laik örgütler siyasal görüşlerin yayılmasıyla ilgilenmeye başladılar; 19. yüzyılda ekonomik görüşlerin propagandası, ticarî ürünlerin reklamları geliştirdi ve 20. yüzyılın ise yüzlerce özel çıkarın propaganda yöntemleriyle yaygınlaştırılmasına, aynı zamanda da demokratik devletlerce gerçekleştirilen iyi örgütlenmiş propaganda çabalarının ve otoriter devletlerde teknelci yönetim propagandasının gelişmesine tanık oldu.⁶²

⁵⁸ Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, s. 148.

⁵⁹ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 3.

⁶⁰ Bkz. Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi).

⁶¹ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 57.

⁶² Bektaş, *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, s.149.

Tarihsel süreçte istikrarlı olarak yükselen bir değere sahip olan propaganda kavramı, özellikle modern dünyada kitleleri etki altına almak ve egemenliği tesis etmek yönünde önemi tarif edilemez bir boyuta ulaşmıştır.

1.2. PROPAGANDA TÜRLERİ VE TEKNİKLERİ

Propaganda kavramının özünde, insan psikolojisinin incelenmesiyle ihtiyaçlarının ve hassasiyetlerinin tespit edilmesi vardır.⁶³ Tabiidir ki genelde toplumların, özelde ise bireylerin ihtiyaç ve hassasiyetleri bir değildir. İçtimaî, iktisadî, dinî, siyasî olmak üzere pek çok etmenden dolayı, *hedeflerin (alıcı)* aynı özellikleri taşımamasından kaynaklı olarak; izlenecek propaganda türleri ve teknikleri değişiklik göstermektedir. Bu tür ve teknikler pek çok farklı şekilde tasavvur ediliyor olsa da temel olarak değinilmesi gerekenler bellidir.

Propaganda; sahası, kapsamı, konusu gibi pek çok farklı etmen üzerinden sınıflara ayrılmaktadır. Propaganda türleri kısaca özetlenirse: *Saha bakımından iç ve dış olarak ikiye ayrılır.* İç olarak partilerin iktidar mücadelesi, dış olarak ise devletlerarası mücadele denilebilir. *Kapsam bakımından genel, sınırlı ve ferdî olarak üçe ayrılır.* Hedefi kitleler olana genel, belli gruplar olana sınırlı, diplomatların yüz yüze temasıyla olanlara da ferdî denilebilir. *Konusu bakımından siyasî, iktisadî, askerî, kültürel olarak dörde ayrılır.* Genel hedefleri propagandacının menfaatini güderek muhatabını yıpratmaktır. *Milletlerin görüşleri ve güçleri bakımından ise beyaz, gri ve kara olmak üzere üçe ayrılır.* Kaynak resmî ve güvenilir olduğunda beyaz, kaynak gizli ve yalanla gerçek karışık olduğunda gri, kaynak tümünden gizli ve yalanla iftira varsa da kara propaganda vardır denilebilir.⁶⁴

⁶³ Kumkale, *Psikolojik Savaş*, s. 138.

⁶⁴ Osman Özsoy, 1998. Akt. Aygül Alan, "Propaganda Aracı Olarak Ganbot Diplomasi", s. 87-88.

1.2.1. Propaganda Türleri

Beyaz propaganda, iletinin ve kaynağının doğru olarak tanımlanabilmesi niteliğini; kaynakla alıcı arasında güven duygusunun tesis edilmesi gayesini taşır. Kaynağın güvenilirliği ve kanaat önderliğinin kullanımı gibi yöntemlere bu tipte başvurulmaktadır.⁶⁵ Tabî belirtmelidir ki insanlar yalnızca güvenilir kaynakların değil, güvenilir olmayan kaynakların da etkisinde kalmaktadır. Fakat kısa vadede kaynağı güvenilir olan iletilerin, olmayanlara göre etkisi daha yüksektir.⁶⁶ Bu tip propaganda açık biçimde yapılır, kaynak kendini tanıtmak ister, şeffaftır. Yalan kullanmak güvenin sarılmasına neden olup ters tepki yaratabilir. Uygulanırken aynı noktaya uzun süreli tekrarlardan kaçınmaz, hasımın fikirlerini çürütmeye odaklanır fakat karşı propagandayla bertaraf edilebilir.⁶⁷ Bu tipte propagandacı kendi gerçeklerini kitlelere yaymakla birlikte, hasımın zayıflıklarını da belirgin kılmak eğilimindedir. Kendisini güçlü göstermeyi hedeflediği kadar, hasımını da zayıf göstermeyi hedefler.⁶⁸ Kaynağın güvenilir olması ve türün isminin “beyaz” olması gönderilen iletinin saf olduğu manasına gelmez. Bu tip propaganda da iletiler zarar verici nitelikte olsa da kaynağın güvenilirliği kitlelerde iletilerin içeriklerine karşı bir güven duygusu yaratır.

Kara propaganda, kaynağın gizli ya da yanlış bir merkez olması ve yalanlara, hilelere, aldatmalara başvurmaya niteliği taşır. Toplumda bütünlük oluşturma yahut aidiyet hissi yaratma gayesinden çok, kışkırtma ve ayrıştırma hedefleri güder.⁶⁹ Bu tip propagandada alıcı kaynağı bilmediğinden dolayı kolaylıkla etki altına alınmaktadır.⁷⁰ Kaynağın gizliliğini kaybetmesi propagandayı etkisiz kılar. Yerleşik inançları sarsmayı ve insanları şüpheli, kaygılı bir hâle getirmeyi hedefler. Temel gayesi nifak sokup bozgunculuk yapmaktır, uygulayıcılar herhangi bir etik yükümlülük hissine sahip değildirler.⁷¹ İddialar, “hedef kitlenin doğrulama yapmasına olanak bulunmayan olgular” üzerinden ortaya konur.⁷² İletinin doğrudan negatif duygu ve düşünce yaratmak

⁶⁵ Beyzade Nadir Çetin, “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, 2014, ss. 239-265, s. 242.

⁶⁶ Oskay, *İletişimin ABC'si*, s. 86-87.

⁶⁷ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 38.

⁶⁸ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 65.

⁶⁹ Çetin, “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, s. 242.

⁷⁰ Kumkale, *Psikolojik Savaş*, s. 140.

⁷¹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 41.

⁷² Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 68.

gayesi içermesi, propagandanın ortaya çıkması hâlinde uygulayıcısına karşı kitlenin tepkisel tutum takınmasına neden olabilir. Bu tür propaganda hedef kitlenin sağlıklı hareket etme imkânını kısıtlaması nedeniyle tehlike arz ederken, sonraki süreçte tüm itibarını kaybetme ihtimali taşıması yönünden uygulayıcı için de tehlikelidir.

Gri propaganda, beyaz ve kara arasındadır. Hem kaynağın hem de iletinin doğru olarak tanımlanması mümkün değildir. Kaynağın yapılandırılması ve iletinin oluşturulmasının yanı sıra, mesajı sistematik bir şekilde yaymayı da hedefler. Siyasî kampanyalara verilen fonlar ve reklam faaliyetleri bu tip propagandaya örnek teşkil eder.⁷³ En yaygın kullanılan metot budur. Rivayetlerden ve şayialardan yararlanılarak, alıcının iletinin doğruluğunu test etmesine fırsat vermeden hedefi etki alma gayesi taşır.⁷⁴ Kaynak belirsiz olduğu gibi, iddiaların da yalan olduğu kesin değildir; bu tip propagandaya bulanıklık hâkimdir. İnsanın üzerinde propaganda hissi yaratmadığı için kabul görmesi kolaydır. Rivayetler dilden dile dolaşır ve etki oranı yüksektir.⁷⁵ Hedef kitlenin eğitim düzeyi önemli bir husustur, zira alternatif bilgi kaynaklarının bulunması propagandanın başarı oranını düşürür.⁷⁶ Bu türün hedef kitle üzerinde yaratacağı tekinsizlik hissi, düşünce ve davranış yönünden bir belirsizlik yaratacağı için; kitleler manipüle edilmeye daha açık bir hâle gelecektir. Nitekim insanlar bir kesinlikten ziyade bir belirsizliği daha kolay sahiplenip yaygınlaştıracaktır.

Silahlı propaganda, terör örgütlerince kullanılır. Medyanın sıra dışı olaylara karşı duyduğu ilgiden dolayı, halkın ilgisini çekebilmek için çarpıcı olaylar planlanır. Şiddet, güç gösterisinde bulunmak için bir yöntemdir. Haklar hususunda mağduriyet yaşandığına dair bir propaganda sürdürülerek, silahlı mücadelenin haklılığı düşüncesi yayılmaya çabalanır.⁷⁷ Silahlı propaganda uygulayıcısı, bu yolla kendine sempatan ve militan toplamayı hedefler.⁷⁸ Terör örgütleri şiddet odak ve içerikli, düşün ve eylemlerini meşru kılmak için yalan ve iknaya başvurur. Propaganda kullanmamaları hâlinde, hareketlerinin meşruiyetlerini ispat edemeyecekleri için, egemen iradenin propagandaları neticesinde ifşa edilecek ve kamuoyundan herhangi bir destek göreme-

⁷³ Çetin, “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, s. 243.

⁷⁴ Kumkale, *Psikolojik Savaş*, s. 140.

⁷⁵ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 38.

⁷⁶ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 66.

⁷⁷ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 44.

⁷⁸ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 70.

yeceklerdir. Bu nedenle silahlı propaganda, silahlı eylem içeren hareketler için elzemdir ve yalnızca meşruluk kazanmak değil, mağdur gözükmeye yoluyla sempati kazanmak için de kullanılmaktadır. Nitekim kimi hareketler meşru görülmesi de sempatiyle karşılanabilir.

Stratejik propaganda, ara vermeden, uzun süreli ve uluslararası uygulanır. Erken başlayıp aralıksız bir şekilde devam etmesi gerekmektedir. Kitlelerin istek ve ihtiyaçlarına hitap eden bir tür beyin yıkama faaliyetidir.⁷⁹ Uygulayıcı belli bir program dâhilinde hareket ederek, kitlelerin duymak istediklerine yönelik sistemli bir propaganda metodunu sürekli kılmak gayesindedir.

Taktik propaganda, kısa vadeli sonuçlar için uygulanan küçük çaplı stratejik propagandadır. Uzun vadeli propaganda süreçlerinde tamamlayıcı etkisi vardır. Bir zayıflık tespit edilerek sürekli olarak aynı noktaya saldırılır.⁸⁰ Bir ve bütün olarak uygulanması yerine diğer tür propagandalara destek olarak uygulanması tercih edilir. Belli bir çerçevede yürütülen sistemli propaganda politikalarında, kısa süreli ancak yüksek tesirli olarak kullanılması hedeflenir.

Karşı propaganda, taraflarca uygulanan bir propagandanın yalan olduğunu ispat etmeye yönelik uygulanır. Karşı tarafın iletisi sezilip konunun istismar edilmeye başlanmasıyla *erken karşı propaganda*; propagandaya verilen önemin gösterilerek iddiaların tamamen reddedilmesi şeklinde *doğrudan karşı propaganda*; propagandaya önem vermiyormuş gibi davranarak ima yoluyla reddetmeyle *dolaylı karşı propaganda*; dikkatleri başka ve propagandacı tarafından hâkim olunan konulara çekerekse *hedef şaşırtan karşı propaganda* uygulanır.⁸¹ Karşı propagandayı niteleyen bazı kurallarsa; “rakibin temalarını bulmak, zayıf noktalara saldırmak, güçlü durumda olan düşman propagandasına hiçbir zaman karşıdan saldırmamak, rakibe saldırmak/küçük düşürmek, rakibin propagandasını olaylara çelişkin duruma düşürmek, rakibi gülünç düşürmek, kendi güç iklimine üstünlük sağlamak” şeklindedir.⁸²

⁷⁹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 49.

⁸⁰ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 50.

⁸¹ Tarhan, *Psikolojik Savaş*, s. 51-2.

⁸² Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 102-108.

1.2.2. Propaganda Teknikleri

Kalıplaşmış imajları kullanma, insanları belli bir kategori üzerinden tanımlamayı ve bu tanım yerleştiğinde, artık gerçekte ne olduklarının hatırlanamaz hâle gelmesini ifade eder. Örneğin; komünist, faşist yahut Yahudi gibi zümreler veya belli görüşlere sahip kişiler, kişilikleri üzerinden değil bu kategoriler üzerinden değerlendirilirler.⁸³ Genellikle pejoratif anlama sahip kelime veya kelime gruplarının kullanılması tercih edilir ki hedef alan kişi veya grupların hedef kitle nezdinde direkt olarak itibarlarının sarsılması hedeflenmektedir.

Otoritenin teyidine sığınma, propagandacının iddialarına kuvvet kazandırmak için siyasî, dinî, meslekî vs. otoriteleri dayanak göstermesidir.⁸⁴ Hedef kitlenin sözünü muteber gördüğü, kamuoyunda karşılığı bulunan kişi veya gruplar kullanılarak propagandanın başarı oranı artırılır.⁸⁵ Kendi sözünü geçerli kılmak için hedef kitlede sözü muteber olarak görülen kişilerin yanı sıra, genel geçer ve güvenilir hâle gelmiş söylemlerin kullanımı da tanık gösterip propagandanın otoriteyi dayandırılması noktasında önemli bir husustur.

Tekrarlama, eğer söylemler yeteri kadar tekrarlanırsa nihayetinde alıcı tarafından kabul edilecektir. Örneğin, sloganların kullanılması tekrarlamanın bir şeklidir.⁸⁶ Tekrarların bıktırma ihtimaline karşın izlenecek yol, ana temayı sürdürmeye devam edip onu farklı görünüşler altında sunmaktır.⁸⁷ Kastedilen noktanın korunması elzem önemdedir, nitekim propagandanın tekrar niteliğinin korunabilmesi için hedef kitleye gönderilen iletide herhangi bir değişim olmamalıdır. Değişen yalnızca iletinin aktarım süreci ve aracı olmalıdır.

Tren etkisi,⁸⁸ otorite teyidinin bir başka şeklidir. Tekniğin anahtar söylemi “herkes böyle yapıyor” deyişidir.⁸⁹ İletiler genellemelerle benimsetilmeye çalışılır. Örneğin; “tüm dünyada böyle”, “halk böyle istiyor”, “dünyanın hiçbir yerinde yok” gibi

⁸³ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 33.

⁸⁴ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 36.

⁸⁵ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 55.

⁸⁶ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 35.

⁸⁷ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 74.

⁸⁸ Bkz. “Bandwagon Effect”.

⁸⁹ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 37.

söylemler buna yöneliktir.⁹⁰ İletinin genel geçerliğinin vurgulanması, hedef kitle üzerinde söyleme dâhil olunmaması hâlinde yalnız kalınacağı algısı yaratır. Bu nedenle dâhil olduğu kitle tarafından ötekileştirilmek istemeyen alıcı, propagandanın etkisine girmeye meyilli hâle gelecektir.

Seçim yapma, propaganda uygulayıcısının pek çok gerçek arasından yalnızca işine yarayacak olanları seçmesidir. Örneğin, sansür seçim yapmanın bir biçimidir.⁹¹ Uygulayıcının seçim yapmasının altındaki temel motivasyon, algıyı kendini güvende hissedeceği alana çekmesidir. Propagandacının kendi hâkim olana doğru iletiyi kaydırması, hasmına karşı bir üstünlük sağlayacaktır ve kitle üzerinde kendine karşı bir güven uyandıracaktır.

İsimleri lakaplarla değiştirme, duygusal çağrışımlara sahip söylemlerin alıcıyı etkilemek için propagandacı tarafından iyi veya kötü manada kullanılmasıdır. Örneğin; kötü manada “komünist” yerine “kızıl” kelimesi kullanılırken, iyi manada “kapitalizm” yerine “serbest girişim” deyimini kullanılmaktadır.⁹² Bir siyasal hasıma karşı onun hedef kitledeki karşılığını deforme etmek için kullanılmasının yanı sıra, uygulayıcının kendi imajını pozitif bir anlam taşıyacak şekilde kullanılması da çokça tercih edilmektedir.

Sloganlar ve parolalar, kitlelerin bilinçaltına işlemesi için kısa ve çarpıcı söylemlerin yüksek sesle tekrar edilmesidir.⁹³ Parolanın özü taktiktir ve hedeflenen amacı özetler; slogan ise direkt olarak siyasî tutkulara seslenir. Örneğin; “Barış ve Toprak” bir parola, “Ein Volk, ein Reich, ein Führer”⁹⁴ ise bir slogandır.⁹⁵ Her dönemde kullanılabilmesinin yanı sıra, özellikle seçim dönemlerinde yaygınlaşan bir tekniktir. Nitekim siyasal parti ve aktörler, kitle nezdinde akılda kalıcılıklarını artırmak ve propagandalarının etki oranını artırmak için sloganlar ve parolalar yaratmaktadırlar.

Düşmanı tanımlama, propagandacının yalnızca kendi lehine değil düşmanı aleyhine de propaganda ifa etmesinden dolayı kendine düşman belirlemesidir.⁹⁶ Propagandacının iddiaları, yalnızca bir şeyi destekler nitelikte değil, aynı zamanda bir düşmana

⁹⁰ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 56.

⁹¹ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 34.

⁹² Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 34.

⁹³ Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 62.

⁹⁴ Bkz. “Tek Halk, tek İmparatorluk, tek Lider”.

⁹⁵ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 65.

⁹⁶ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 36.

karşı savunulursa etki oranı artar.⁹⁷ Bu noktada yalnızca hedef kitleye ileti ulaştırılmasına odaklanmak yetersiz kalmaktadır. Mühim olan hasma zarar verecek nitelikte propagandanın inşa edilmesi ve hasmın kitle nezdinde de hasım belenmesini sağlamaktır.

Bütünüyle yalan, gerçek dışı hikâyelerin propaganda malzemesi olarak kullanılmasıdır. Örneğin, Birinci Dünya Savaşı'nda insanlardan sabun yapan fabrikaların olması söylemi böyledir.⁹⁸ Propaganda malzemesi olarak kullanılan yalanların ne kadar büyük olurlarsa o kadar etkili olacakları yerleşik bir kanaat hâline gelmiştir. Nitekim sansasyon yaratacak iddialar, kitleler nezdinde inanılmasalar bile büyüklükleri ölçüsünde sürekli olarak dile getirileceklerdir.

Bunların haricinde farklı yazarlar tarafından tanıtılan pek çok farklı propaganda tür ve tekniği bulunmaktadır.⁹⁹ Nitekim bu temel kategoriler genel itibariyle kabul gören ve kullanılan başlıklar olma niteliğini taşımaktadır.

1.3. PROPAGANDA ARAÇLARI

Propaganda, hedef alıcının söylem ve eylemlerini etki altına almak gayesi güttüğünden, bunu yapabilmek için iletilerini alıcıya ulaştırmak ihtiyacı duyar. Bunu yapabilmek içinde temel iletişim araçlarına ihtiyaç duyduğu gibi, süreç içinde gelişen yazılı ve görsel pek çok kitle iletişim aracını da kullanmak durumundadır.

Kitle iletişim araçları, “bireyleri eğlendirmek, bilgilendirmek ve onları toplumun kurumsal yapısıyla bütünleştirecek değerleri, inançları ve davranış biçimlerini

⁹⁷ Brown, *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*, s. 25.

⁹⁸ Brown, *Siyasal Propaganda*, s. 34.

⁹⁹ Örneğin; *Korkuya başvuru*, propagandacının hedef kitle üzerinde korku yaratarak ondan destek almayı ve gayesine ermeyi benimsemesidir. Bu tip uzun vadede işe yaramazdır, kısa vadede etkili olsa da alıcı korku unsuru yok olduğunda propagandanın tüm etkisinden kurtulur. *Kalabalığa katılma*, insandaki ötekileşme korkusuna hitap ederek hedef kitleyi kazanan tarafa katılması yönünde yönlendirmektir. *Doğrudan emir verme*, emir kipinde ve çarpıcı söylemler kullanılarak süreci basite indirgemeyi hedeflemektir. Örneğin “oyunu bize ver”, “onlara oy verme” gibi söylemler bu tiptedir. *Reddin elde edilmesi*, olumsuz düşünceler beslenen gruplarca benimsenen görüşlerin, bu olumsuzluğu kullanarak geniş kitlelere yayılmasını önlemektir. *Gösterişli genellemeler*, akıl yürütmeye gerek duyulmayan duygu yoğunluğu yüksek söylemlerin kullanılmasıdır. Millî ve dinî değerlerin kullanımını bir örnektir. *Sokaktaki adam*, kitleleri coşkulandırmak ve güvenlerini kazanmak için propaganda uygulayıcısının sıradan, hatta argoya varan söylemler kullanmasıdır. Kitle, propagandacıyla arasında bir özdeşlik hissedebilir. *Damgalama*, propagandacının hedefi olumsuz şeylerle damgalayarak kitle üzerinde önyargı oluşturmalarıdır. Bkz. Ayhan, *Propaganda Nedir?*, s. 54-61.

onlara aşılama” işlevlerini yerine getirir.¹⁰⁰ Kitle iletişimi, modernitenin yükselişiyle beraber elzem bir hâle gelmiş ve kitlelerin duygu, düşünce, davranış ve tutumlarını etkileyip hem değiştirme hem de dönüştürme yolu için anahtar niteliğine erişmiştir.

1.3.1. Yazınsal Araçlar

Gazeteler, yazınsal propaganda araçlarının başında gelmektedir. Çıktığı günden bu yana kazandığı yaygınlık, onu propaganda uygulayıcıları için vazgeçilmez bir hâle getirmiştir. Maliyeti düşük ve erişilebilirliği yüksek olması sebebiyle, farklı sınıfları içeren geniş kitleleri etkileyebilen bir araçtır.

Kitaplar, içeriğinde detaylı ve edebî anlatım sunabilmesi itibarıyla daha etkileyici olma niteliğine sahip olmuşlardır. Maliyetleri yüksek olabilese de etki niteliklerinin yüksek olması nedeniyle çoğu zaman tercih edilebilir olmuşlardır.

Kitaplar pahalı oldukları için başlangıçta yalnız seçkin kitlelere hitap eden araçlar olmuşlardır, keza broşür gibi türler de yayın süreleri arasında uzun boşluklar olması nedeniyle güncelliğini koruyamayan araçlar olmuştur. Bu nedenle gazeteler modern döneme gelinmeden evvel, en uygun propaganda araçları olmuşlardır.¹⁰¹

1.3.2. İşitsel Araçlar

Mikrofon, sesin önemini artırması itibarıyla önemlidir. Toplantılarda konuşanın sesini duyurabilmesi oldukça zorlu bir durum olmuştur, bununla beraber mikrofonun icadı insan sesinin sınırlarını kaldırıp geniş salonlarda konuşulabilmesini sağlamıştır.¹⁰² Nitekim propagandacının temel hedefi olabildiğince çok kişiye ulaşabilmektir.

¹⁰⁰ Noam Chomsky ve Edward S. Herman, “Propaganda Modeli”, Noam Chomsky vd., *Medyanın Kamuyu İmalatı*, çevl. Adnan Köymen vd., İstanbul: Chiviyazıları, 2004, s. 35.

¹⁰¹ Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 12-13.

¹⁰² Domenach, *Politika ve Propaganda*, s. 14.

Radyo, yayın merkezlerinin sayılarındaki çokluk ve yayınlarda süreklilik sağlanması itibariyle icadıyla beraber en önemli araçlardan biri olmuştur. Yazılı propaganda karşı giderek üstünlük kazanmış, nitekim çoğu zaman radyo yayınlarını dinlemek okuma yapmaya tercih edilmiştir.

Sözlü propagandanın etki alanını genişleten ve tesir niteliğini kuvvetlendiren mikrofon ve radyo gibi araçlar, çeşitli değişim ve dönüşümler geçirerek modern propagandanın temel araçları hâline gelmişlerdir. Görüntünün kitlelere ulaştırılması mümkün hâle geldikten sonra, ses tek başına değil görüntüyle beraber kullanılır olmuştur.

1.3.3. Görsel Araçlar

Afiş, resim ve benzerleri, sürekli olarak etkiye bırakma niteliğinde oldukları için önemlidirler. Gazete, radyo, televizyon gibi propaganda araçları ancak kitlelere ulaştıkları ölçüde etkili olurlar. Fakat duvarlara asılı yahut kapıların önlerine bırakılan afiş ve poster gibi unsurlar kaçınılmalarına imkân tanımaksızın hedeflere etki eder.

Televizyon, hem görsel hem de işitsel bir propaganda aracı olması itibariyle büyük önemi haiz olmuştur. Ancak televizyonun asıl etki unsuru görüntüdür, nitekim kitlelere ne görmeleri isteniyorsa televizyon aracılığıyla sunulabilmiştir.

Görsel propaganda araçları akılda kalıcılı olmaları itibariyle ön plana çıkmışlardır. Giderek yükselen teknolojiyle beraber afiş, poster, televizyon, sinema ve diğer görsel araçlar sürekli olarak nüfuz edebilir niteliğe erişmişlerdir. Nitekim modern propaganda uygulayıcılarının vazgeçilmez araçları arasına yerleşmişlerdir.

İKİNCİ BÖLÜM

Çalışmanın bu bölümünde Türk siyasal hayatında gerçekleştirilen seçimlerin tarihinden kısaca bahsedilmiştir. Öncelikle Osmanlı Dönemi'nde gerçekleştirilen seçimlerin tarihleri alt başlıklar halinde aktarılmış, ardından Tek Parti Dönemi seçimleri için de aynı yöntem izlenmiştir. Sonrasında Çoğunluk Sistemi Dönemi'nde gerçekleştirilen seçimler aktarılmış ve nihayetinde Nispî Temsil Sistemi Dönemi seçimleri incelenmiştir. 1877'den başlayan kronolojik süreç 1977 yılına kadar takip edilmiştir. Nitekim bu bölüme Türkiye'de seçim kültürünün nasıl geliştiğinin ve 1977 seçimine nasıl ulaşıldığının anlaşılması açısından yer verilmiştir.

2. TÜRK SİYASAL HAYATINDA SEÇİMLER TARİHİ

Osmanlı'nın son dönemlerinde başlayan modernleşme hareketleriyle birlikte iktisadî ve içtimaî değişimlerin yanı sıra siyasî değişimler de gerçekleşmiştir. Bu siyasî değişimlerin gereği olarak da padişahın tek başına egemenlik sahibi olduğu yönetim biçiminden, demokrasinin ön plana çıktığı parlamenter yönetim biçimine doğru ilerleyen bir süreç yaşanmıştır. Bu sürecin sonunda ulus devlet kavramı ve içerdiği değerler üzerine inşa edilen *Türkiye Cumhuriyeti*, kuruluş sürecinden sonra çok partili hayata geçişe doğru yeni bir sürece girmiştir. Bu sürecin tamamlanmasından sonra da çok partili seçim sistemi yerleşik bir hâl almıştır.

1977 Türkiye Genel Seçimi'ni incelemeden önce, Türkiye'nin Osmanlı döneminden başlayan seçim serüvenine özet niteliğinde bir bakış atmak gerekmektedir.

2.1. OSMANLI DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Osmanlı toplumunu seçim kültürüyle tanıştıran *Tanzimat Fermanı* olmuştur.¹⁰³ Devleti içinde bulunduğu buhrandan kurtarma gayesinin bir mahsulü olan Tanzimat'la başlayan dönem, Türk siyasal hayatında çok partili döneme kadar uzanan bir sürecin ilk kıvılcımı olmuştur ki Tanzimat çoğu yazar tarafından Türk Modernleşmesinin ilk adımı olarak görülmektedir.

Tanzimat Dönemi'nde, vergi toplamayı daha etkin kılmak için tesis edilen *Meclis-i Muhassılın*¹⁰⁴ kurumunun başında bulunan bir tür valinin yanı sıra, bir kısmı atama ile bir kısmı seçimle görev alan bir meclis oluşturulmuştur. Seçimlerde aday veya seçmen olmak isteyenler için; erkek olmak, akıllı ve namuslu olmak, emlak sahibi olmak gibi nitelikler şart koşulmuştur. 1864 yılında *Mithat Paşa*, idare meclislerinin kurulmasını *Tuna* vilayetinde başlatmıştır. 1871 yılında yaygınlaşmaya başlayan bu uygulamayla, seçimle gelen üyelerden mürekkep *Vilayet İdare Meclisi* ve *Vilayet Umumi Meclisi* olmuştur. Bu meclis üyelerinin bir kısmı ise ilk Osmanlı parlamentosunda mebusluk yapmıştır.¹⁰⁵ Bu örnekler tam olarak modern anlamıyla seçim kültürünü taşımasalar da, Türk siyasal hayatının seçim serüveninde başlangıç olmaları nedeniyle önemlidirler.

2.1.1. Seçim Serüveninin Başlangıcı: 1877 Seçimleri

Osmanlı'nın çözüme dönemine denk gelen bu süreç rejime doğrudan gerçekleşen müdahaleler ve döneminde küresel bir yaygınlığa ulaşan hürriyet ve müsavat gibi ideallerin etkileriyle gerçekleşen yeniliklere sahne olmuştur. Nitekim bir monark iradesinden seçim kültürüyle temellendirilmiş demokrasi kültürüne doğru meyledilme bu dönemde somutlaşmıştır.

¹⁰³ Mehmet Ö. Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", *Görüş*, Sayı: 39, 1999, ss.48-61, s. 48.

¹⁰⁴ Bkz. "Muhassıl Meclisi".

¹⁰⁵ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 48-49.

I. Meşrutiyet Dönemi'nde, 1876 yılında ilk anayasa *Kanun-i Esasi* ilan edilmiştir. Bu anayasada *Meclis-i Umumî* olarak anılan parlamento, *Heyet-i Mebusan* ve *Heyet-i Ayan* olarak iki kanattan oluşup ilk kanat üyeleri için seçim yapılmıştır.¹⁰⁶ *Yeni Osmanlılar*, “Türk tarihinin ilk örgütlü siyasal hareketi” olarak imparatorluğun “meşrutî” bir yönetime sahip olmasını gaye edinmişler; temel hedefleri anayasal bir yapı oluşturmak ve parlamentoyu siyasal açıdan sorumlu bir kurum yapmak olmuştur.¹⁰⁷ Bu nedenle meşrutiyete karşı olan padişah *Abdülaziz* tahttan indirilmiş, yerine V. *Murat* getirilmiştir. Ancak akıl hastası olması nedeniyle o da gönderilmiş ve tahta II. *Abdülhamit* gelmiştir.¹⁰⁸ Tabîî Osmanlı'nın anayasal düzeni tesis etmesine yönelik bu değişimlerin arkasındaki temel dürtü, halktan gelen hak ve özgürlük talebi olmamış; Tuna gibi vilayetlerde gerçekleşen özerklik talebinin önüne geçmek olmuştur. Nitekim anayasal bir yönetimle, özerkliğe gerek olmadığına mesajı verilmek istenmiştir.¹⁰⁹

Zaman darlığından dolayı bir seçim kanunu hazırlanamadığı için, geçici bir yönetmelik yayımlanmıştır. Buna göre aday ve seçmenlere; erkek olmak, Türkçe bilmek, iyi ahlâklı ve güvenilir olmak, 25 yaşından büyük olmak, emlak sahibi olmak gibi şartlar getirilmiştir. Seçimler İstanbul'un ayrıcalıklı konumundan dolayı, İstanbul'da ayrı taşrada ayrı düzenlenmiştir.¹¹⁰ Bununla beraber seçimin tek veya çift dereceli olması konusu tartışmalı olmuş, İstanbul ve çevresinde ikinci seçmenler halk tarafından seçilmiş ve seçim, seçim kurallarına daha uygun bir durumda gerçekleşmiştir. Siyasi partilerin katılmadığı bu seçimde sonuç çoğunluk esaslı olup, oyların eşit olması durumunda kura çekilmiştir.¹¹¹

İlk Osmanlı Meclisi,¹¹² 19 Mart 1877 yılında *Dolmabahçe Sarayı*'nda padişah II. *Abdülhamid*'in eliyle açılmıştır. Bu meclisin ilk reisi de padişah tarafından bizzat atanan *Ahmet Vefik Paşa* olmuştur.¹¹³ İlk meclis *Osmanlı-Rus Harbi'nin* başlaması

¹⁰⁶ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 49.

¹⁰⁷ Erdoğan Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976, s. 174.

¹⁰⁸ Seydi Vakkas Toprak, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, *İstanbul University Journal of Sociology*, Sayı: 26, 2013, ss. 171-192, s. 172.

¹⁰⁹ Cengiz Sunay, “Türkiye'de Askeri Darbeler ve Darbe Teşebbüsleri”, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, ed. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş, 2018, ss. 783-850, s. 787.

¹¹⁰ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 49.

¹¹¹ Toprak, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, s. 183.

¹¹² Osmanlı Dönemi'nde faaliyet gösteren meclisleri Meşrutiyet'ten başlayıp savaş dönemi dâhil olmak üzere inceleyen detaylı bir çalışma için bkz. Cezmi Eraslan ve Kenan Olgun, *Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet ve Parlamento*, İstanbul: 3F Yayınevi, 2006.

¹¹³ Servet Armağan, 1978. Akt. Toprak, “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, s. 177.

gerekçesiyle 28 Haziran 1877 tarihinde dağıtılmıştır.¹¹⁴ Türk siyasal hayatında oldukça yaygın olan, olağanüstü hâller dâhilinde siyasal mekanizmaları askıya alma geleneğinin ilk izlerinin burada görüldüğü söylenebilir. Nitekim bu olay karşısında padişahın meclisi kaldırma gayesine erişebilmek için bahanesini elde ettiği yönünde de görüşler vardır.

İntihab-ı Mebusan Kanunu'nun var olamaması ve *Birinci Meclis*'in dağılmasının ardından seçim hazırlıklarına başlanılmış ve meclis 13 Aralık 1877'de açılmıştır. *Osmanlı- Rus Savaşı*'nın gölgesinde açılan mecliste tartışmalar baş göstermiş ve savaşta yaşanan yenilgilerden *II. Abdülhamid* sorumlu tutulmuştur. Bu durumdan bir hayli rahatsız olan padişah, anayasanın kendisine vermiş olduğu yetki çerçevesinde meclisi 14 Şubat 1878 tarihinde süresiz tatil etmiştir. Bu olayla birlikte *I. Meşrutiyet* dönemi kapanmış ve bu dönemde iki genel seçim yapılmıştır. Seçimler iki dereceli olup, basit çoğunluk sistemi esasına göre gerçekleştirilmiş, sadece İstanbul ve taşra arasında farklı bir sistem uygulanmıştır.¹¹⁵

2.1.2. Otuz Yıl Sonra Yeniden: 1908 Seçimleri

I. Meşrutiyet Dönemi, *II. Abdülhamid*'in *Mebusan Meclisi*'ne süresiz ara vermesi nedeniyle kısa sürmüş ve seçimlerin 23 Temmuz 1908'de yeniden yapılmasıyla bu ara sona ermiştir.¹¹⁶ *II. Meşrutiyet Dönemi*'nde, anayasa 23 Temmuz 1908 tarihinde *İttihat ve Terakki*'nin yoğun çalışmaları neticesinde yürürlüğe girmiştir. *Mebusan Meclisi* için seçimlerin yılsonu yapılması kararlaştırılmıştır.¹¹⁷ *İttihat ve Terakki*'nin başta anayasa olmak üzere demokratik nitelikler taşıyan meclis gibi mekanizmaları da tesis etmeye gayret etmesi, ilerleyen süreçte Türk seçim kültürünün geleneksel bir hâl almaya imkân tanınması açısından önemlidir.

¹¹⁴ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 49.

¹¹⁵ Şerif Demir, "Osmanlı'dan Günümüze Genel Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri", *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, ed. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, İstanbul: Divan Kitap, 2019, ss. 221-262, s. 226.

¹¹⁶ Kenan Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 79, 2011, ss. 1-35, s. 5.

¹¹⁷ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 49.

Aynı yıl içinde İTC yayımladığı bir bildiri sonrasında *Teşebbüs-ü Şahsî ve Âdem-i Merkeziyet Cemiyeti*'yle¹¹⁸ birleşmiştir. Ancak bu birleşme uzun sürmemiş, grupların ayrılığı ilerleyen süreçte partileşmeye varmıştır.¹¹⁹ Devletçi ve liberal görüş ekseninde tanımlanabilecek bu ayrılık, ileride Türk siyasal hayatına hâkim olacak olan kutuplaşmanın ilk nüvesidir denilebilir. Hemen her döneminde iki partili bir yapının hâkim olduğu Türk seçim kültüründe, her zaman bir taraf liberal değerleri sahiplenirken diğer tarafa devletçi görüşleri savunmuştur.

Bu tarihte gerçekleştirilen ilk milletvekili seçimleri, tam anlamıyla olmasa da Türk demokrasi tarihinin ilk çok partili seçimi olmuştur. Bu seçime İTC ile beraber hâlihazırda teşkilatlanamamış *Ahrar Fırkası* da katılmış, seçimler *1876 Anayasası* ve *Seçim Kanunu*'yla bu kanunun uygulanması yönergesine göre yapılmıştır.¹²⁰ Seçim kanununa göre nüfusu 25.000 ila 75.000 arasında olan sancaklardan 1 mebus, 75.000 ila 125.000 arasında olanlardan 2 mebus, 175.000'e kadar olanlardan 3 mebus ve 220.000 kadar olanlardansa 4 mebus seçileceği ve daha fazla olan sancaklardaki mebus oranının da nüfusa göre artırılacağı belirtilmiştir.¹²¹ Osmanlı toplumu 30 yıl aradan sonra ilk defa gerçek manasıyla oy kullanmıştır. Seçimlerde seçme ve seçilme yaşı 25 olup vergi vermek şart koşulmuştur; ayrıca seçimler iki dereceli olarak yapılmıştır. 17 Aralık 1908 tarihinde II. Meşrutiyet'in ilk parlamentosu toplanmış, mebusların ekseriyeti ise İttihat ve Terakki tarafından önerilmiş yahut desteklenmiştir.¹²²

Seçimler sonucunda İTC, seçilen 281 mebustan biri dışında hepsini almış, *Ahrar Fırkası* herhangi bir varlık gösterememiştir. Seçimlerden sonra İTC'ye karşı muhalefet oluşmaya başlamış ve bu muhalefet 1911 yılında *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*¹²³ olarak tek çatı altında toplanmıştır. Aralık 1911'deki ara seçimini muhalefet kazanınca İTC, muhalefetin seçimlere katılamaması için yollar aramaya başlamıştır. Sonuç olarak

¹¹⁸ Ahmet Rıza önderliğindeki İTC ve Prens Sabahattin liderliğindeki TŞAMC arasındaki temel fark; ilk grubun politikalarında merkezîyetçi ve millî bir tavır sergilemesi, ikinci grubun ise federatif ve yabancî müdahalesini öngören yaklaşımlara sahip olmasıdır.

¹¹⁹ Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, s. 178.

¹²⁰ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s.5.

¹²¹ Muzaffer Tepekaya, "1912 Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi", *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, 2013, ss. 33-61, s. 37.

¹²² Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 50.

¹²³ Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın siyasal gelişimi ve faaliyetleri üzerine ileri okuma yapmak için bkz. Ali Birinci, *Hürriyet ve İtilaf Fırkası*, İstanbul: Dergâh, 1990.

1908 *Meclis-i Mebusan*'ı 4 yıllık normal çalışma süresini tamamlayamadan feshedilmiştir.¹²⁴ Genel itibariyle çok partili siyasal hayatın yerleşik hâle getirilmesindeki zorluk bir yana, seçim kültürünün bile benimsenmesi Türk siyasal hayatında oldukça sancılı olmuştur. Hemen her durumda seçim sonuçlarına ve sonuçlar neticesinde elde edilen iktidarlara karşı muhalefet gelişmiştir.

II. Meşrutiyet'le dönüşüm geçiren siyasal hayat, seçim baskıları ve yolsuzluk gibi olguları da beraberinde getirmiştir. 11 Aralık 1911 tarihinde İstanbul mebusluğunu doldurmak için ilk kez ara seçim yapılmış; İttihatçılar kaybetmiş, HİF kazanmıştır.¹²⁵ Çok partili hayata geçildikten sonra da güncelliğini koruyacak bir kavram olarak yolsuzluk, seçim kültürünün Türk siyasal hayatına dâhil olmasıyla beraber iktidar sahiplerine karşı gelişen muhalefetin genellikle tetikleyicisi olmuştur.

Mondros Mütarekesi'ne kadar devam eden süreçte, görünüş itibariyle “çok partili bir siyasal hayat” dönemi yaşanmıştır. Buna imkân tanıyan, 1876 Anayasasının 120. maddesiyle birlikte “cemiyet kurma” serbestisinin getirilmiş olmasıdır.¹²⁶ Giderek daha demokratik bir hâl alan seçimler, bir tür çok partili sisteme doğru evrim geçirdiği için propaganda kullanımını da giderek ön plana çıkmaya başlamıştır.

2.1.3. Sopalı Seçimler: 1912 Seçimleri

1908'de *Meclis-i Mebusan*'ın feshedilmesinin ardından 18 Ocak 1912 tarihinde yeni bir seçim gündeme gelmiş ve gerçekleştirilen bu seçimlere *İttihat ve Terakki Fırkası*'yla muhalefeti *Hürriyet ve İtilaf Fırkası* katılmıştır. İktidar olmanın avantajıyla İTF büyük bir başarı elde etmiştir.¹²⁷ İTF bu seçimlerde devlet kademelerinde değişiklikler yaparak ve gayrimüslimlere ayrıcalıklar vererek oy oranını arttırmaya çalışmıştır. Buna karşın HİF daha çok halkın dilini kullanmış, İttihat ve Terakki'nin halkı dinsizleştireceğini, çocuklara şapka giyme zorunluluğu getireceğini ve uymayanların da öldüreceklerini ileri sürerek halkın sempatisini kazanmaya çalışmıştır.¹²⁸

¹²⁴ Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, s. 6-7.

¹²⁵ Alkan, “Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’de Seçimlerin Tarihi”, s. 50.

¹²⁶ Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye’de Partiler)*, s. 181.

¹²⁷ Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, s. 7.

¹²⁸ Kenan Olgun, “II. Meşrutiyet Devr-i Hakimiyet-i Milliye Mücadelesinde Önemli Bir Gelişme: 1912 Meclis-i Mebusan’ı ve Faaliyetleri”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 13, 2002, ss. 111-132, s. 114.

Görüleceği üzere, Türk siyasal hayatında yaygın bir propaganda vasıtası olan din, Osmanlı dönemindeki seçimlerden itibaren kullanılmaya başlanmıştır. Halkın genel kanaatlerine hitap etmek istikametinde hakikatin çarpıtılması, uygulanan klasik bir propaganda yöntemi olarak benimsenmiştir. Ayrıca kitleleri hareket ettirici bir unsur olan korku da propaganda iletilerinde bir hedef olarak uygulanmaya başlanmıştır.

İlki 1908 yılında yapılan seçimlerden sonra, 1912 yılında yapılan ikinci genel seçimde İttihatçılar halk üzerinde zor kullanmak suretiyle oy çoğunluğunu sağlamayı denemiştir. Bu nedenle bu seçimler “Sopalı Seçimler” olarak adlandırılmıştır.¹²⁹ Devlet imkânlarının kullanılarak muhalefete oy verilmesinin engellenmesi bir yana, oy sayımında hile yapmak gibi olaylarla da seçime müdahale edilmiştir. Seçim sonucu meclis aritmetiği 270 İttihatçı mebusa karşı 15 muhalefet mebusu şeklinde tecelli etmiştir.¹³⁰ Türk siyasal hayatının ilerleyen safhalarında da görülecek olan seçim süreçlerinde şiddet kullanımı, ilk örneklerini yine bu dönemde vermiştir ki seçim sonuçlarında da görüleceği üzere şiddet kullanmanın lehine olmaktadır.

Gerek *Cumhuriyet* döneminde gerekse çok partili hayatın ilerleyen dönemlerinde görülen “hileli” seçimlerin kökenleri *Osmanlı* dönemine kadar takip edilebilmektedir. Nitekim her dönemde, iktidar hırsıyla hareket eden gruplar yasa dışı faaliyetlere girmekten çekinmemiştir.

2.1.4. İttihatçılar Yönetimde: 1914 Seçimleri

Seçimler öncesinde *İttihat ve Terakki* tarafından 23 Ocak 1913 tarihinde *Bab-ı Âli Baskını* yapılarak yönetime el konulmuştur ki bu hadiseyle Türk siyasal hayatında büyük bir dönüşüm yaşanmıştır. Yeni seçime İttihatçıların yönetiminde gidilmiştir. İttihatçılar, seçimde rakipsiz olmuş; meclisin tümünü ele geçirmişlerdir. Meclis 14 Mayıs 1914 tarihinde açılmış, faaliyetlerini yürütmeye başlamıştır.¹³¹ İttihatçıların giderek yükselen etkinliği, monarşist rejimin seçimli ve çok partili bir yöne doğru ilerlemesinde önemli bir faktör olmuştur.

¹²⁹ Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye’de Partiler)*, s. 182.

¹³⁰ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 50.

¹³¹ Demir, "Osmanlı'dan Günümüze Genel Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri", s. 226.

1913 senesi İTF için bir dönüm noktası olmuştur. İttihat ve Terakki artık gizli bir örgüt konumundan çıkmış, siyasi bir parti konumuna gelmiştir.¹³² Bu seçim döneminde hem asker hem de milletvekili olma hâlinin yaratabileceği sorunlara karşı bazı önlemler alınmıştır, benzeri bir olay 1927 seçimlerinden önce de gerçekleşmiştir.¹³³ Nitekim siyasal rejime karşı askerî müdahalelerin ilerleyen süreçte ne kadar sıklaştığı göz önüne alınacak olursa, askerliğin ve milletvekilliğinin arasına bir set çekmek oldukça makul bir gelişme olarak okunabilmektedir.¹³⁴

1914 seçimlerinde hükümet, seçimdeki suiistimallere özen göstermiş ve bununla ilgili *Dâhiliye Nezareti'ne* telgraf gönderilmiştir. Seçimlerde adaletli oy kullanılmadığı, devlet memurlarının yolsuzluk yaptığı gibi şikâyetlerin incelenmesinin sonucunda; seçimlerde tarafsızlığın gözetildiği ve herhangi bir usulsüzlük yaşanmadığı kararına varılmıştır. 14 Mayıs 1914 tarihinde açılan *Meclis-i Mebusan*, II. Meşrutiyet döneminin en uzun ömürlü meclisi olmuş ve 21 Aralık 1918 tarihine kadar da toplam 310 oturum yapmıştır. Bu dönem meclisi, çalışma süresini bitiremeden 1908 ve 1912 *Meclis-i Mebusanları* gibi kapatılmıştır.¹³⁵

Türk siyasal hayatında demokrasinin tesisi, özel anlamda seçim kültürünün yerleşmesi oldukça sorunlu olmuştur. Seçimlerin gerçekleştirilmesine karşın seçim sonuçlarının kabullenilmemesi ve meclislerin lağvedilmesi bunun göstergeleridir. Nihayetinde yıllar geçmesine rağmen ilerleyen süreçte de bu ve benzeri olayların pek çok örneği görülmektedir.

¹³² Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, s. 155.

¹³³ Ayşe Erkmen, “İki Dereceli Genel Seçimlerden Tek Dereceli Demokratik Seçimlere Yaşanan Süreç”, *Intertional Journal, of Social Humanities, Sciences Research*, Sayı: 33, 2019, ss. 608-622, s. 613.

¹³⁴ Türk siyasal hayatında asker ve siyaset ilişkisiyle siyasal hayatın buhranlı dönemlerinde ordunun siyasal hayata etkisi üzerine detaylı okuma için şu çalışmalara bkz. Cengiz Sunay, “Türkiye’de Askeri Darbeler ve Darbe Teşebbüsleri”, *Osmanlı’dan Günümüze Türkiye’nin Siyasal Hayatı*, ed. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş, 2018, ss. 783-850; Cengiz Sunay, “Türk Siyasî Hayatının Bunalım Evreleri ve Ordu”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 89, 2007, ss. 103-139.

¹³⁵ Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, s. 8.

2.1.5. Osmanlı Seçimlerinin Sonu: 1919 Seçimleri

Osmanlı idare sisteminde gerçekleşen değişikliklerle seçimler anayasal zorunluluklar gereği pek çok eksikliğe rağmen gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Osmanlı döneminde gerçekleşen seçimler, savaşlar başta olmak üzere pek çok zorlu koşul altında sürdürülmüştür.¹³⁶ Bu durum tüm aksi yöndeki gelişmelere rağmen seçim kültürünün yerleştirilmesi gayesinin korunduğunu göstermektedir ki her ne kadar sorunlar yaşansa da seçim kültüründen vazgeçilmesi gibi bir durum söz konusu olmamıştır.

Osmanlı'da son genel seçim, ülkenin bir kısmının işgal altında olduğu bir dönemde 1919 yılında yapılmıştır. HİF, son *Osmanlı Mebusan* seçimlerine *Müdafaa-i Hukukçuların* tahakkümü altında gerçekleşeceği gerekçesiyle katılmamıştır.¹³⁷ *Ali Fethi Bey*, seçim konusuna *Minber* gazetesinde dikkat çekmiştir. Seçimler yine iki dereceli olarak yapılmış; otuz yaşını bitirmiş olan tüm erkek vatandaşların ikinci seçmen hakkına sahip olma durumlarında milletvekili seçilme haklarına da sahip olacakları açıklanmıştır.¹³⁸ Gazeteler propagandanın en etkili araçlarının başında geldiği için, özellikle her seçim döneminde kullanılmışlardır. Bu dönemde de önemli isimlerin seçimlere yönelik propaganda kullanımı, hem seçimlerin sağlıklı gerçekleştirilmesinde hem de iktidarın elde edilmesinde önemli bir unsur olmuştur.

Seçimlerden sonra 12 Ocak 1920 tarihinde İstanbul'da toplanan meclis içinde, Müdafaa-i Hukuk Grubu ismiyle bir grup kurulması için Mustafa Kemal Paşa girişimlerde bulunmuştur. 16 Mart tarihindeki İngiliz işgaliyle beraber meclis basılmış, bu olaylar üzerine 18 Mart 1920 tarihinde meclis son toplantısını gerçekleştirerek faaliyetlerini yürütebilmesinin mümkün olmadığına kanaat getirmiştir. Üç ay gibi kısa bir süre aktif olan meclisin en büyük icraatı ise Misak-ı Millî'yi¹³⁹ kabul etmesi olmuştur.¹⁴⁰

¹³⁶ Tan Baykal, Hülya Baykal ve Mustafa Özbey, "1919 Seçimlerinin Türk Basınındaki Yansımaları", *Social Sciences Research Journal*, Sayı: 2, ss. 214-229, s. 215.

¹³⁷ Erdoğan Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, s. 213.

¹³⁸ Tevfik Çavdar, "İleri Gazetesi'nde 1919 Seçimleri", *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı: 2, 1981, ss. 17-33, s. 18.

¹³⁹ Misak-ı Millî'nin oluşum süreci ve Son Osmanlı Meclisi'nin kararı kabulüne giden sürece dair inceleme yapan bir çalışma için bkz. Cengiz Sunay, *Son Karar: Misak-ı Milli*, İstanbul: Doğan Kitap, 2007.

¹⁴⁰ Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul: İletişim, 2003, s. 81.

Meclis-i Mebusan'ın vadesini doldurmasıyla beraber bir dönem de sona ermiş, *Osmanlı Dönemi Seçimleri* olarak ele alınan süreç tamamlanmıştır. İlerleyen süreç *Tek Parti Dönemi* olarak ifade edilmiş, seçim süreçleri de değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Giderek modernleşen bir yapı inşa edilmiş ve bugünün seçim geleneği bina edilmiştir.

2.2. TEK PARTİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Osmanlı'nın resmî olarak otoritesini kaybetmesinin ardından, Anadolu'da yükselen millî mücadele hareketi iktidarını giderek resmî bir hâle sokmuştur. Egemen irade olmayı başaran *Mustafa Kemal Paşa* önderliğindeki hareket, Türk siyasi hayatında tek parti dönemi olarak adlandırılan süreci yönetmiştir.¹⁴¹

Tek Parti Dönemi'nde *Cumhuriyet Halk Partisi*, dönem boyunca rakipsiz olmuştur. 1877'den 1943'e kadar seçimler iki dereceli olarak gerçekleştirilmiş ve halk ikinci seçmeni seçmiş, ikinci seçmenler de milletvekillerini seçmiştir. İkinci seçmenlerin CHP üyesi olma ve parti tüzüğü gereği parti üyelerine oy verme mecburiyetleri olmuştur. Bağımsız ikinci seçmenlerin yahut milletvekili olmak isteyenlerin şansları olmamıştır. Bunlara ek olarak CHP'li ikinci seçmenler partilerinin seçtiği ortak bir adaya oy verebilmişlerdir.¹⁴² Bu dönemde yapılan her seçim, çok partili döneme geçişe kadar aşağı yukarı aynı niteliklere sahip olmuştur.

2.2.1. Birinci Meclis'te İlk Seçim: 1920 Seçimleri

Misak-ı Millî'nin ilanı ve *Meclis-i Mebusan*'ın dağıtılması, yeni bir döneme yol açmıştır. Bu dönemde seçimler olağanüstü hâller içerisinde sürdürülmüştür. İlerleyen süreçte 19 Mart 1920 tarihinde bir seçim kararı uygulanmıştır.¹⁴³ Yeni bir devlet inşası sürecine gidilen dönemde seçimler de yeni bir yapıya kavuşturulmuştur. Olağanüstü

¹⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek Parti Dönemi olarak adlandırılan sürecin inşasına ve süreç içinde gerçekleşen olaylara dair detaylı bir okuma için bkz. Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

¹⁴² Hakkı Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 64, 1999, ss. 21-31.

¹⁴³ Cemal Fedayi, "1920 Seçimleri ve I. Meclis (1920-1923)", *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 99-122, s. 102.

koşullara göre uyarlanması gereken seçim kararları, oldukça zorlu koşullar içinde hazır edilmiştir.

Birinci Meclis'te¹⁴⁴ partiler değil, gruplar olmuştur. *Müdafa-i Hukuk* grubu, *I. Grup* olarak adlandırılmış; muhalifler ise *II. Grup*¹⁴⁵ olarak isimlendirilmiştir. 1920 ve 1923 yılları arasında *II. Grup* oldukça ciddi bir muhalefete imza atmış, *I. Grup*'a zorlu zamanlar yaşatmıştır. Öyle ki muhalif grup 1922'de rejimin işleyişini ilgilendiren pek çok kanunu değiştirmelerine imkân tanıyan sayılara ulaşmıştır.¹⁴⁶

1920 seçiminde uygulanan seçim kanunu, 1908 seçimleriyle başlayıp 1943 seçimlerine kadar uygulanan seçim kanunlarından farklı olmuş; bu dönemde milletvekili seçimlerinde nüfus sayısı kuralına uyulmamış ve her sancaktan 5 vekil seçilmiştir. Ayrıca 30 olan seçmen yaşı 25'e düşürülmüştür.¹⁴⁷ Bu yeni meclis 23 Nisan 1920 tarihinde toplam 437 milletvekiliyle açılmış ve bunlardan 88'i seçime dâhil olmadan, Meclis-i Mebusan'dan gelip direkt *Birinci Meclis*'te görev alan milletvekilleri olmuştur.¹⁴⁸

2.2.2. Tek Parti Dönemi Başlıyor: 1923 Seçimleri

Meclis, 1 Nisan 1923 tarihinde seçimi yenileme kararı almıştır. O dönemde meclisin birleşimiyle sekteye uğramış olan *Lozan Görüşmeleri* sonucunda ortaya çıkacak bir anlaşma tasarısını meclisin kabul etmeyeceği endişesi olmuştur.¹⁴⁹ Seçim kararıyla birlikte 3 Nisan tarihinde 320 sayılı *İntihab-ı Mebusan Kanunu*'nda bazı değişiklikler yapılmıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁴ Birinci Meclis'in oluşum koşulları, tarihî süreci, içindeki gruplaşmaları, üyeleri ve hükümeti ile yasal ve idarî düzeni üzerine ileri bir okuma için bkz. Rıdvan Akın, *TBMM Devleti (1923–1920) Birinci Meclis Döneminde Devlet Erkları ve İdare*, İstanbul: İletişim Yayınları, 2001.

¹⁴⁵ Birinci Meclis'te gerçekleştirilen muhalefet ve *II. Grup*'un faaliyetleri üzerine detaylı bir okuma için bkz. Ahmet Demirel, *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul: İletişim, 2003.

¹⁴⁶ Ahmet Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim, 2014, s. 21.

¹⁴⁷ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 11.

¹⁴⁸ Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, s. 19.

¹⁴⁹ Erol Kürkçüoğlu, "1923 Seçimleri", *Atatürk Dergisi*, Sayı: 3, 1989, ss. 121-145, s. 121.

¹⁵⁰ Demir, "Osmanlı'dan Günümüze Genel Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri", s. 232.

Yeni bir devletin kurulması ve bu devletin hudutlarının, nüfusunun Osmanlı coğrafyasına nazaran değişiklik arz etmesiyle yeni bir seçim kanunu tasarlanmıştır. Seçimler *Birinci Meclis* döneminde kabul edilen seçim kanuna göre yapılmıştır. Bu kanuna göre Osmanlı döneminde mevcut olan 50.000 kişiye bir milletvekili oranı 20.000'e ve 25 olan seçmen yaşı 18'e düşürülmüş, vergi verme zorunluluğu ortadan kaldırılmıştır.¹⁵¹

Hemen her seçim dönemi kendi koşullarına uygun seçim kanununun oluşturulmasını gerekli kılmıştır. Ancak bu işlemler tamamen yeniden yapım olmaktan ziyade, daha öncekiler temel alınarak ve onların üzerine konulara yapılan tasarılar olmuşlardır. Nitekim temel nitelikleri korunarak ilerleyen seçim yasaları, modern dönemdeki hâlini alana kadar pek çok ekleme ve çıkarmalara tanık olmuştur.

Seçimler, *Mustafa Kemal*'in liderliğindeki I. Grup ve muhalif olan II. Grup arasında gerçekleştirilmiştir. I. Grup oldukça iyi bir başarı elde etmiş ve önceki mecliste görev yapan II. Grup üyelerinin çoğunluğu tasfiye edilmiştir.¹⁵² II. Grup olarak tanınan muhaliflerin tasfiye edilmesi, I. Grup olarak bilinen *Müdafaa-i Hukuk Grubu*'nun *Halk Fırkası* ismiyle partileşme sürecine gitmesi ve kadınların siyasal hakları istemesi gibi önemli gelişmeleri de içinde barındırmıştır.¹⁵³ Siyasal egemenliğini giderek perçinleyen I. Grup, çok partili döneme geçişe kadar Türkiye'nin idaresini üstlenmiştir. Nitekim *Halk Fırkası*, Türk siyasal hayatının en önemli figürü olan *Cumhuriyet Halk Partisi*'nin temeli olma niteliğini taşımıştır.

Seçimlerde oldukça dikkatli olunmasına rağmen bir muhalefet partisinin doğuşuna engel olunamamıştır. *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*¹⁵⁴ ismiyle kurulan bu muhalefet partisi 1927 seçimlerinden evvel adayların belirlenmesine verilen önemi artırmıştır.¹⁵⁵ Seçimlerde milletvekili kontenjanı kadar aday gösterilmiş, merkezden belirlenen adayların her biri milletvekili seçilmiştir. Seçmene tercih hakkı sunulan bazı seçim çevrelerinde yarış, I. Grup'un kendi adayları arasında gerçekleşmiştir.¹⁵⁶

¹⁵¹ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 11.

¹⁵² Demir, "Osmanlı'dan Günümüze Genel Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri", s. 232.

¹⁵³ Mehmet Ö. Alkan, "Milli Şef'li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)", *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, haz. Mehmet Ö. Alkan, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2006, ss. 323-361, s. 327.

¹⁵⁴ Türk siyasal hayatında TCF tecrübesi üzerine detaylı okuma için bkz. Erik Jan Zürcher, *Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Bağlam Yayınları, 1992.

¹⁵⁵ Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, s. 22.

¹⁵⁶ Ahmet Demirel, *Tek Partinin Yükselişi*, İstanbul: İletişim, 2012, s. 152.

11 Ağustos tarihinde ilk toplantısını gerçekleştiren meclis¹⁵⁷ sonrasında, *II. TBMM* döneminde *Lozan Barış Antlaşması* onaylanmış, *Cumhuriyet* ilan edilmiş ve *Mustafa Kemal* cumhur reisi seçilmiştir. Ayrıca ilk meclis başkanı *Ali Fethi Bey* olmuş, ilk hükümet *İsmet İnönü* başbakanlığında kurulmuştur. 1924 senesinde *Teşkilat-ı Esasiye Kanunu* tasarlanmış ve kabul edilmiştir.¹⁵⁸ 1920 ve 1930 yılları arasındaki dönem yalnızca seçim kültüründeki değil, genel itibarıyla tüm siyasal kurum ve mekanizmalardaki değişim ve dönüşümün bir resmini çizmiştir.

2.2.3. CHF Her Daim İktidar: 1927 Seçimleri

Tek Parti Dönemi'nde iki kez çok partili siyasal hayat tecrübesi edinilmiştir. İlk doğal olarak ve Mustafa Kemal'in iradesine karşı gelişen TCF iken ikincisi Mustafa Kemal'in iradesiyle kurulan SCF'dir. İlk fırka *Şeyh Said İsyanı*'yla ilişkilendirilerek *Takrir-i Sükûn* yasası uyarınca kapatılırken¹⁵⁹ ikinci fırka kurucusu tarafından feshedilmiştir.¹⁶⁰ Nihayetinde her iki fırka da iktidara alternatif olma ihtimallerinin yarattığı tehlikeden dolayı iktidar partisi tarafından kapatılmışlardır.

Nisan 1923 tarihinde meclisin feshedilmesi ve yeniden seçime gidilmesi kararı üzerine çalışmalar başlamıştır. Bu süreçte kadın hareketi de kimlik kazanmaya başlamış, seçim sürecinde etkili olmak gayesiyle hareket etmiştir. 1926'da *Medeni Kanun*'un kabulüyle kadın-erkek eşitliğinde önemli bir adım atılmış, aynı yıl içinde ka-

¹⁵⁷ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 13.

¹⁵⁸ Erkmen, "İki Dereceli Genel Seçimlerden Tek Dereceli Demokratik Seçimlere Yaşanan Süreç", s. 615.

¹⁵⁹ Mete Tunçay, *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999, s. 154.

¹⁶⁰ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın tarihî serüveni üzerine detaylı bir okuma için, partinin teorisyeni olarak nitelendirilen Ahmet Ağaoğlu'nun kaleme aldığı eser incelenebilir. Bkz. Ahmet Ağaoğlu, *Serbest Fırka Hatıraları*, İstanbul: İletişim, 2021.

dınlar CHF'ye üye başvurusunda bulunmaya başlamıştır. 1927'de ise seçimlere katılmayı talep eden *Türk Kadınlar Birliği*¹⁶¹ öncülüğündeki kadınlar, bu doğrultuda anayasal bir düzenleme olmaması itibarıyla bu haklarını gerçekleştirememişlerdir.¹⁶²

Seçimler esnasında siyasal partiler tarafından gerçekleştirilen propagandaların yanı sıra, kadın hakları başta olmak üzere çeşitli amaçlar için sivil toplum tarafından uygulanan propagandalar da yükselmeye başlamıştır. Seçim kültürünün giderek yerleşik bir hâl almasıyla halkın sahip olduğu siyasal bilinç yükselmiş ve çok partili dönemi mecbur kılan bir sürece doğru gidilmiştir.

Bu seçimlerde CHF seçilecek toplam milletvekili sayısı kadar aday göstermiş, 316 kişilik bir liste oluşturmuştur. Seçim sonucuna göre meclisin tamamı CHF'li olan 316 milletvekilinden oluşmuştur.¹⁶³ Tek Parti Dönemi, başka bir alternatifin olmadığı bir dönem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Nitekim seçimler yalnızca iktidar partisinin lehine olacak şekilde organize edilmiş ve sonuçlandırılmıştır.

2.2.4. Köylü Milletın Efendisidir: 1931 Seçimleri

1930 yılında *Serbest Cumhuriyet Fırkası*'nın kurulmasından sonra mecliste parti yerine bağımsız milletvekili bulunması kararı alınmıştır.¹⁶⁴ Bir sene sonra SCF'nin kendisini feshetmesi siyasal hayatın gergin olduğu bir zamanda gerçekleşmiştir.¹⁶⁵ Genel itibarıyla hararetli bir yapıya sahip olan Türk siyasal hayatı, ilerleyen süreçte de görüleceği üzere propaganda faaliyetlerinin de etkisiyle farklı gündemlerle çatışma ortamlarının içine girmiştir.

1931 tarihinden itibaren CHF, toplumdaki farklı kesimlerden aday göstermiş ve bu sayede toplumu temsil ettiği düşüncesini kamuoyuna benimsetmeye çalışmıştır. CHF, 1931 seçimlerinde tarım sektörünün ön planda olduğu yerlerde çiftçi ve köylü

¹⁶¹ 7 Şubat 1924 tarihinde, ilk Genel Başkan olan Nezihe Muhiddin öncülüğünde; kadının sosyal yaşama dâhil edilmesi ve siyasal haklarını elde etmesi için örgütlenen kuruluş (turkkadınlarbirliği.org, Erişim: 19.04.2021).

¹⁶² "Türk Kadınlar Birliği", www.ataturkansiklopedisi.gov.tr, Atatürk Ansiklopedisi İnternet Sitesi, https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1nlar_Birli%C4%9Fi, Erişim: 19.04.2021.

¹⁶³ Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, s. 86.

¹⁶⁴ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 14.

¹⁶⁵ Alkan, *Milli Şef'li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)*, s. 327.

milletvekilleri; sanayinin ve işçinin ön planda olduğu yerlerde de işçi kökenli milletvekili seçilmesine dikkat etmiştir.¹⁶⁶ Ayrıca bu seçim döneminde dünyadaki ekonomik buhran Türkiye'yi derinden etkilemiş, bilhassa nüfusun çoğunluğunu oluşturan köylüler bu durumdan dolayı sarsılmış ve rejime duyulan güven azalmaya başlamıştır. *MUSTAFA KEMAL*, "Köylü milletin efendisidir." sözünü bu zamanda söylemiştir.¹⁶⁷

İktidar üzerinde etkisi yüksek olan kesimlere yönelik propaganda faaliyetleri, egemenliğin korunması için bir nevi önkoşul olarak görülmüştür. Dönemin Türkiye'sinde köylü kesimin nüfuzunun yüksek olması, bu kesimi propaganda faaliyetlerinin temel hedef kitlesi hâline getirmiştir. Çok partili dönemde de önemli bir toplumsal sınıf olarak kabul edilen köylü, seçim dönemlerinde kampanyaların yoğun olarak yöneltildiği bir kesim olarak temayüz etmiştir. Nitekim henüz kalkınma aşamasında olan ve iktisadi kuvvetlenmenin sacayağı olan tarım için köylünün hedef kitle olarak seçilmesi oldukça doğal olmuştur.

Seçimler sonucunda 63 seçim çevresinden 317 milletvekili seçilmiş; *TBMM*, 4 Mayıs 1931 ve 23 Aralık 1934 tarihleri arasında toplam 3 yıl 9 ay 13 gün açık kalmıştır.¹⁶⁸

2.2.5. Kadınlar Mecliste: 1935 Seçimleri

1935 seçimlerinden evvel kadınlara milletvekili seçme ve seçilme hakkı tanınmış, oy kullanma yaşı 18'den 22'ye çıkarılmıştır. Ayrıca her 40.000 seçmen için 1 milletvekili seçme kararına varılmıştır. Bu seçimde kadınlara tanınan hak doğrultusunda *CHP*, parti örgütüne 12 Aralık 1934 tarihinde bir yazı yazmış ve bu yazıda ikinci seçmen seçme aşamasında kadınların da hak sahibi olabileceklerini, bunun için de partiye üye olmaları gerektiği belirtilmiştir.¹⁶⁹

Kadınların uzun süredir devam eden propaganda faaliyetleri bu dönemde nihayet meyvesini vermiştir. Böylelikle seçmen kitlesinde büyük ölçekte bir genişleme yaşan-

¹⁶⁶ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s. 26.

¹⁶⁷ Alkan, *Milli Şef'li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)*, s. 327.

¹⁶⁸ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 16.

¹⁶⁹ Uyar, "Tek Parti Döneminde Seçimler", s. 27-28.

mıştır. Tabii ki bir anda tüm kadınların sandık başına gidip bir yurttaşlık bilinci göstermesi gerçekleşmemiş ancak ilerleyen süreçte modern bir seçim kültürü oluşmasının temel hedeflerinden biri gerçekleşmiştir. Tam anlamıyla kadınların seçimlere katılımı 1935 seçimlerinde gerçekleşmiştir.

Seçim sonuçlarına göre 17 kadın milletvekili meclise girmiştir. 1936'da boşalan milletvekillikleri için yapılan ara seçimde bir milletvekili daha seçilmiş ve bu sayı 18'e yükselmiştir.¹⁷⁰ Ayrıca bu seçimlerde 4'ü gayrimüslim olan 13 bağımsız milletvekili seçilmiş, ilk defa Ermeni, Rum, Yahudi gibi etnik gruplardan milletvekilleri meclise girmiştir.¹⁷¹

57 seçim çevresinde gerçekleştirilmiş olan seçimler neticesinde 399 milletvekilliyle açılan *TBMM*, 1 Mart 1935 ve 27 Ocak 1939 tarihleri arasında toplam 4 yıl 1 ay 18 gün açık kalmış ve tek parti döneminin en uzun ömürlü meclisi olmuştur.¹⁷² Milletvekili sayısı giderek yükseltilmiş, böylece temsil oranı da artmıştır. Meclislerin daha uzun süreli hizmet verebilmesi için uğraşılmış ve yerleşik bir seçim sisteminin oluşması hedeflenmiştir.

2.2.6. Millî Şef Dönemi Başlıyor: 1939 Seçimleri

Seçimlere gidilen süreçte Atatürk ve İnönü arasında anlaşmazlıklar yaşanmıştır. 1937 yılının güzünde iki isim arasındaki çatışma iyice görünür oldu. Temel sebepleri Atatürk'ün hükümete sık sık müdahale etmesi, dış politikada görüş ayrılıklarının olması ve İnönü devletçi ekonomiden yanayken Atatürk'ün özel girişimlere önem vermesi olarak sıralanabilecek bu çatışma, İnönü'nün başbakanlıktan ayrılıp yerine Celal Bayar'ın gelmesiyle neticelenmiştir.¹⁷³ İlerleyen süreçte Atatürk'ün vefatından sonra oluşacak boşluğu dolduran İnönü, kendi idaresi döneminde Atatürk'e yakınlığıyla bilinen isimleri rejimden uzak tutmuştur.¹⁷⁴

¹⁷⁰ TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara: Türkiye İstatistik Kurumu, 2012, s. x.

¹⁷¹ Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, s. 22.

¹⁷² Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 18.

¹⁷³ Demirel, *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, s. 216.

¹⁷⁴ Atatürk ile İnönü arasındaki çatışma ve sonrasında "Millî Şef Dönemi" olarak isimlendirilen süreçte gerçekleşen olaylar hakkında detaylı bir okuma için bkz. Cemil Koçak, *Türkiye'de Millî Şef Dönemi (1938-1945) Cilt 1*, İstanbul: İletişim, 1996.

1939 seçimleri, *CHP'nin Atatürksüz* bir seçim yaşaması nedeniyle *İsmet İnönü'nün* hem *Cumhurbaşkanı* hem *CHP Genel Başkanı* olarak; iktidarda boşluk olmaması hususunda çabaladığı bir dönem olmuştur. İsmet İnönü'nün geldiği konumdan sonra geçmişten itibaren çekişme içinde olduğu bazı siyasetçileri tasfiye etmiş, yeni oluşturulmak istenen muhalif grupların önünü kesmeye çalışmış, siyasal ve toplumsal modernleşme çabalarını da devam ettirmiştir.¹⁷⁵

İsmet İnönü Dönemi'ndeki seçimlere yönelik propaganda faaliyetleri, ekseriyetle *İnönü'nün* millî mücadeledeki önemi ve *Mustafa Kemal Atatürk*'le birlikte vatanın ve milletin kurtarıcıları olduğu üzerinden inşa edilmiştir.¹⁷⁶ Dönemin propaganda faaliyetleri İnönü'nün iktidarını korumak ve kuvvetlendirmek gayesiyle şekillendiği için, İnönü üzerinden bir tekillik inşası gelişmiştir. Nitekim iktidarın korunması temel hedef olarak benimsenip uygulanan propaganda politikaları da ona göre seçilmiştir.

1939 *Millî Şef Dönemi*'nin ilk genel seçimlerinde, milletvekili seçimleri için ilk defa belirli seçim çevrelerinde ikinci seçmenlerle danışma toplantıları düzenlenmiş ve bu toplantılarla beraber halka yönetime katılma iradesi aşılacak istenmiştir.¹⁷⁷ Ayrıca gazeteler büyük bir propaganda aracı olarak kullanılmıştır. *Matbuat Kanunu*'na göre hazırlanmaları ve geniş kitlelere ulaşmaları sebebiyle gazeteler, *Millî Şef*'in propaganda faaliyetlerinde etkili ve başarılı olmuşlardır.¹⁷⁸ Türk siyasal hayatında her daim etkili propaganda aracı olan gazeteler, *Tek Parti Dönemi* genelinde ve *İnönü Dönemi* özelinde de en yaygın kullanılan araçlar olmuşlardır.

Seçimlerin yapılması kararlaştırılınca, 25 Ocak 1939 tarihinde *Başbakan Celal Bayar*'ın istifası kabul edilmiş, yeni hükümeti kurma görevi *Refik Saydam*'a verilmiştir. Seçimler, öncekiler gibi iki dereceli ve çoğunluk sistemine göre gerçekleştirilmiştir. Seçimlere CHP dışında herhangi bir siyasi partinin katılmasına izin verilmemiştir. 13 Mart'ta başlayıp 21 Mart'ta son bulacak olan seçimlerde toplam 40.979 ikinci seçmen

¹⁷⁵ Hamit Emrah Beriş, "VI. Yasama Dönemi (1939-1943) İkinci Dünya Savaşı'nın Gölgesinde Yeni Bir Dönemin Başlaması", *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 239-268, s.241.

¹⁷⁶ Faruk Sadıç, "Millî Şef Döneminde Propaganda (1938-1950)", *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 1-17, s. 5.

¹⁷⁷ Alkan, *Millî Şef'li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)*, s. 328.

¹⁷⁸ Sadıç, "Millî Şef Döneminde Propaganda (1938-1950)", s. 6.

var olmuştur. CHP'ye 4.500'den fazla kişi başvuru yapmıştır. Bu da yeni bir yola girme düşüncesini oluşturmuştur.¹⁷⁹

*Türkiye Cumhuriyeti'nin VI. TBMM'sini oluşturan 1939 seçimleri, 26 Mart 1939 tarihinde gerçekleştirilmiştir. İkinci seçmen listelerinin de 13 Mart'ta uygulanacağı kararına varılmıştır. Bu seçimlerin 420'sini CHP, 4'ünü de bağımsızlar kazanmıştır. 424 milletvekilinin 3 Nisan 1939 ve 15 Ocak 1943 tarihleri arasında çalışmalarını sürdürdükleri belirtilmiştir. Bununla beraber Hatay'ın Türkiye'ye katılmasıyla da Hatay temsilcisi olarak seçilen 5 milletvekili TBMM'ye katılmış, neticede milletvekili sayısı 429'a yükselmiştir.*¹⁸⁰

2.2.7. Tek Parti Döneminin Sonu: 1943 Seçimleri

1943 genel seçimleri önceki seçimlerden farklı olarak 1908 tarihli *İntihab-ı Mebusan Kanunu*'na göre değil, 1942'de hazırlanan seçim kanuna göre yapılmıştır. 14 Aralık 1942 tarihinde yürürlüğe girmiş olan *4320 Sayılı Mebus Seçim Kanunu*, iki dereceli seçim sisteminin devam etmesini öngörmüştür. Bu kanun seçim sistemine herhangi bir yenilik getirmese de TC'nin ilk seçim kanunu olması bakımından önem arz etmiştir.¹⁸¹

Seçimlere gidilen süreçte İkinci Dünya Savaşı devam etmekte olduğu için Türkiye oldukça ciddi dönemlerden geçmiştir. Gerek iç politikalarda yaşanan sorunlar gerekse dış politikalarda gerçekleşen krizler, ülkenin siyasal iradesini zor durumlara sokmuştur. Savaş yüzünden yükselen enflasyonun yanı sıra ekonomik darboğazlar giderek ciddileşmiş, halk nezdinde muhalefet yaratmıştır. Nitekim yükselen bu muhalefet çok partili hayata geçişin alt yapısını oluşturmuştur.

İnönü döneminde pulların ve banknotların propaganda aracı olarak kullanıldığı görülmüştür. 1926 yılında yayımlanan kararnameye göre, mevcut cumhurbaşkanının portresinin banknotlara basılması kararlaştırılmıştır.¹⁸² Bu doğrultuda E2, E3, E4

¹⁷⁹ Beriş, “VI. Yasama Dönemi (1939-1943) İkinci Dünya Savaşı'nın Gölgesinde Yeni Bir Dönemin Başlaması” s. 242-243.

¹⁸⁰ Olgun, “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, s. 19.

¹⁸¹ Kadri Unat, “Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin Seçim Propagandaları”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 56, 2015, ss. 209-248, s. 216.

¹⁸² Sadıç, “Milli Şef Döneminde Propaganda (1938-1950)”, s. 14.

Emisyon Grubu banknotlarının tamamı İsmet İnönü banknotlarından oluşturulmuştur.¹⁸³ Halkın her gün bir şekilde görmek durumunda kaldığı banknotlarda İnönü'nün portresinin olması, halk nezdinde aşinalığını artırması açısından oldukça etkili bir propaganda aracı olmuştur.

1943 genel seçiminde CHP yine tek parti olmuş fakat illerdeki aday sayıları artırılıp seçmenlere tercih hakkı sunulmuştur. Çok partili hayata kadar seçimler dört se-nede bir ve iki dereceli olarak yapılmıştır. Seçimlerin yaygınlaşması ve kurumsallaş-ması için alaylar düzenlenmiş ve çalışmalar yapılmıştır. Seçmenin katılımını artırmak için propaganda faaliyetleri sürdürülmüştür. Basın, sinema, radyo araçları kullanılmış; hatipler halk arasında konuşmalar yapmıştır. Duvarlara afişler asılmış, propaganda plakları hazırlanmıştır. Plaklar ilk defa 1943 seçiminde belediye hoparlöründen dinle-tilmiştir.¹⁸⁴

1943 seçimleri 63 ilde 63 seçim çevresinde gerçekleştirilmiş ve seçimler sonu-cunda 455 milletvekili TBMM'ye girmiştir. Bununla beraber *İsmet İnönü*, 28 Şubat 1943 tarihinde yapılacak olan seçimler öncesinde bir beyanname yayınlamış ve CHP'nin milletvekili adaylarını ilan etmiştir. Bu seçimin ardından 8 Mart 1943 tari-hinde *TBMM* toplanmış ve 14 Haziran 1946 tarihine kadar faaliyet göstermiştir.¹⁸⁵

2.3. ÇOĞUNLUK SİSTEMİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti'nde 1946 ve 1960 yılları arasındaki dönemde, seçim usullerinde çoğunluk sistemi kullanılmıştır. Çok partili dönemde seçim usullerine göre tasnif yapılırsa, bu dönemi ayrı olarak ele almak gerekmektedir.

2.3.1. Hileli Seçim: 1946 Türkiye Genel Seçimi

¹⁸³ "Banknotlar, Cumhuriyet Dönemi Banknotları", tcmb.gov.tr, T. C. Merkez Bankası, <https://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Do-nemi+Banknotlari>, Erişim: 25.02.2021.

¹⁸⁴ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 53.

¹⁸⁵ Olgun, "Türkiye'de Cumhuriyetin İlanından 1950'ye Genel Seçim Uygulamaları", s. 20.

Çok partili hayata üçüncü geçiş tecrübesi olan bu dönemde, 1945-1950 yılları arasında 23 parti kurulmuştur. CHP'den ayrılanların kuracağı bir parti beklenirken, ikinci parti 18 Temmuz 1945'te *Nuri Demirağ* önderliğinde *Millî Kalkınma Partisi* ismiyle kurulmuştur.¹⁸⁶ Aynı sene siyasal hayatta *Celal Bayar*, *Refik Koraltan*, *Fuat Köprülü* ve *Adnan Menderes* isimlerinin dâhil olduğu Dörtlü Takrir¹⁸⁷ vakıası gerçekleşmiştir. 7 Ocak 1946 tarihinde bu isimler tarafından *Demokrat Parti* kurulmuştur.¹⁸⁸

Çok partili dönemin ilk seçimi 21 Temmuz 1947'den 6 Haziran 1946'ya alınarak erken yapılmıştır. Yayımlanan yeni seçim kanunuyla seçimler çoğunluk esasına dayanmakla birlikte 1876'dan beri uygulanan iki dereceli sistem tek dereceli seçim sistemine terk edilmiştir. Basit çoğunluk esasına dayandığı için bu sistem 1960'a kadar siyasal bunalım sürecine sebep olmuştur.¹⁸⁹ Seçimler "açık oylama, kapalı sayım" usulüncce gerçekleştirilmiştir.¹⁹⁰

İnönü'nün Türkiye'yi İkinci Dünya Savaşı'ndan uzak tutmaya çalışmasından dolayı ekonomik sorunlar oluşmuş, bu nedenle de CHP karşıtı muhalif kişi ve grupların sesleri giderek yükselmeye başlamıştır.¹⁹¹ Seçim sürecinde başlayan itirazlar sonrasında da devam etmiş, sonuçlara itiraz edilmiş fakat bir netice alınamamıştır. Daha sonrasında seçimde yapılan usulsüzlüklerden dolayı, bu seçime "hileli seçim" denmiştir.¹⁹² CHP bu süreçte DP'nin seçimlere gölge düşürmek gayesiyle hareket ettiğini belirtmiş, seçim günü bir itiraz yokken itirazların seçimden hemen sonra başladığını ifade etmiştir. DP'nin günler sonra itirazlara başlamasının maksatlı olduğunu ve iddialara herhangi bir kanıt olmadığını, gerçekleşen bazı olayların seçim sonuçlarını etkilemeyeceğini ve münferit olarak nitelendirilmeleri gerektiğini de eklemiştir. Bu açıklamalara karşı DP, olayların münferit değil sistemli olduğunu belirtmiş, seçimlerden önce

¹⁸⁶ Şerafettin Turhan, *Türk Devrim Tarihi IV*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1999, s. 216.

¹⁸⁷ Bu dönemde başta Toprak Reformu gibi konulardan kaynaklı olmak üzere CHP içinde anlaşmazlıklar giderek büyümüştür. Bu çatışma hâlinde öne çıkan dört CHP'li isim (Celal Bayar, Refik Koraltan, Fuat Köprülü, Adnan Menderes) tarafından meclise bir önerge sunulmuştur. Bu önergede ana hatlarıyla çok partili siyasal sisteme geçiş, seçimlerde adaletin ve serbestliğin getirilmesi gibi önerilerde bulunulmuştur. Önerge görüşüldükten sonra reddedilmiş, ilerleyen süreçte Köprülü ve Menderes CHP'den ihraç edilmiştir. Diğer iki isim ise daha sonra partiden istifa etmiş ve sonrasında hepsi birleşip DP'yi kurmuştur.

¹⁸⁸ Cem Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge, 1990, s. 12.

¹⁸⁹ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 53.

¹⁹⁰ Turhan, *Türk Devrim Tarihi IV*, s. 230.

¹⁹¹ Murat Burgaç, "1946 Genel Seçimlerinde Propaganda", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, 2013, ss. 163-184, s. 168.

¹⁹² Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 54.

muhalif partilere baskı uygulandığını ifade etmiştir. Oy sayımının tutanaklara göre değil, DP'ye verilen oyların CHP'ye sayılması suretiyle sayıldığını belirtmiştir.¹⁹³

Seçim kampanyalarının gerginleştirdiği süreçte CHP gerginliği düşürecek şekilde hareket etme talimatları verirken, DP aksine çatışmalardan kuvvet alarak büyümüştür.¹⁹⁴ DP'nin propagandasının temeli geçmişin eleştirisine dayandırılmış,¹⁹⁵ buna karşı CHP'ye geçmiş iktidarları ve hükümetleri hem övmek hem de meşru kılmak için propaganda yapmıştır.¹⁹⁶ Bu dönemdeki propaganda uygulamaları partilerin ideolojik düsturları üzerinden şekillenmiş; DP liberal perspektiften propagandasını gerçekleştirirken, CHP devletçi ilkeler doğrultusunda ilerlemiştir. Partiler arasındaki gerginlik giderek yükselmiş, propagandalar sert bir şekilde devam etmiştir.

Dönemin propaganda süreci oldukça aktif olmuştur. Nitekim Haydar Berkman ve Feridun Kurt Andolsun gibi bağımsız milletvekili adayları olan isimler de seçim propagandası için çalışmışlardır.¹⁹⁷ Propaganda süreci, basındaki tarafları daha da belirginleştirmiştir. CHP'nin saflarında "Ulus, Vakit, Akşam, Tanin", DP'nin saflarında ise "Vatan, Tasvir, Yeni Sabah" yer almıştır. Cumhuriyet gazetesi tarafsız bir tavır sergilemeye çalışmıştır.¹⁹⁸ Propaganda faaliyetlerinin yürütüldüğü süreçlerde, gazeteler özellikle bir güç sahibi olmuş; siyasal partiler gazeteleri yanlarına çekmek için ayrı bir mücadeleye girmiştir.

Seçimler esnasında Türkiye nüfusu 18.790.174 ve seçmen sayısı 8.551.549 iken bunların içinden 6.373.543 kişi oy vermiştir. Sonuçlara göre CHP 395 milletvekili çıkarırken DP, gösterdiği 273 adaydan 64 tanesini vekil seçtirebilmiştir. Bağımsız olarak ise 6 milletvekili olmuştur.¹⁹⁹

¹⁹³ Cemil Koçak, *Rejim Krizi Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 3*, İstanbul: İletişim, 2013, s. 185.

¹⁹⁴ Feroz Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, İstanbul: Hil Yayın, 2010, s. 37.

¹⁹⁵ Cemil Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2*, İstanbul: İletişim, 2012, s. 470.

¹⁹⁶ Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2*, s. 472.

¹⁹⁷ Koçak, *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2*, s. 475.

¹⁹⁸ Yasin Kayış, "1946 Belediye Seçimleri ve Basın", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, 2008, ss. 397-419, s. 417.

¹⁹⁹ Turhan, *Türk Devrim Tarihi IV*, s. 230.

2.3.2. Demokratlar İktidarda: 1950 Türkiye Genel Seçimi

14 Mayıs 1950 seçimleri süreci zaman içinde farklı bakış açıları tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Genel itibariyle “Beyaz İhtilal” olarak tanımlanan süreç, “Karşı Devrim” söylemiyle de adlandırılmıştır.²⁰⁰ Bunun nedeniyse iktidara gelen DP’nin, o zamana kadar gerçekleştirilen devrimlerle zıt bir zihniyete sahip olması ve bunun neticesinde tasvip edilmeyen faaliyetlerinin olması olarak görülmüştür. Nitekim *Çetin Yetkin* bu konu üzerine yaptığı çalışmasında, devrimlere karşı olan çevrelerin DP’yi “karşıdevrim” için bir fırsat olarak gördüklerini belirtmiştir.²⁰¹

Parlamentoda tartışmalar giderek hareketlenmiştir. DP, CHP’yi seçimlere müdahale etmekle ve tarafsız olmamakla; CHP ise DP’yi halkı kışkırtmakla suçlamıştır. Gerilim had safhaya tırmanınca İsmet İnönü 12 Temmuz 1947’de, *12 Temmuz Beyannamesi*’ni²⁰² yayımlamıştır.²⁰³ İki parti arasındaki gerilim, farklılıklarından dolayı yinelenmiştir. Partiler arasındaki iki temel farkın ilki, CHP’nin devletçi ekonomik pratiklerine karşı DP’nin liberal ekonomi savusu; ikincisi ise DP’nin ideolojik söylemlerinin muhafazakârlık üzerinden inşa edilmesi olmuştur.²⁰⁴

16 Şubat 1950 tarihinde kabul edilen seçim kanunuyla birlikte, seçim güvenliği konusunda çeşitli değişiklikler yapılmıştır. Seçimin tek dereceli ve gizli oy-açık sayım şeklinde gerçekleştirileceği seçimin çoğunluk sistemine göre olacağı ifade edilmiştir. Ankara’da *Yüksek Seçim Kurulu*’nun kurulması kararına varılmıştır. Ayrıca bu kanunda, propagandayla ilgili kurallara da yer verilmiştir. Seçim gününden üç gün önce propagandanın yasaklanması, duvar ilanlarında resim bulundurulması, hoparlörle propagandanın halkın huzurunu bozmadığı sürece serbest olması, radyolarda propagandanın her siyasi parti için günde on dakikayla sınırlı olması bunlardan bazılarıdır.²⁰⁵

²⁰⁰ Sinan Yıldırım, “1950 Seçimleri ve Propaganda”, *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 6, 2012, ss. 131-157, s. 131.

²⁰¹ Çetin Yetkin, *Karşıdevrim (1945-1950)*, Ankara: Kilit Yayınları, 2014, s. 204.

²⁰² En basit hâliyle, DP ve CHP arasındaki siyasî gerilimin şiddetlenmesi üzerine yayımlanan; İsmet İnönü’nün hem iktidara hem de muhalefete eşit mesafede duracağını bildirdiği beyanname dir. Metin, iktidar ve muhalefet arasındaki ilişkilerin çıkmaza düşmesini engelleme, engelleyemediği yerde uzlaşma gayesi taşımaktadır.

²⁰³ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 54.

²⁰⁴ Süleyman Şahan, “Demokrat Parti İktidarında Propaganda (1950-1960)”, *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 19-40, s. 19.

²⁰⁵ TBMM, *Kanunlar Dergisi Cilt 32*, Ankara: TBMM Basımevi, 1950, ss. 511-549, s. 511-521.

Bu süreçte iki partinin karşılıklı propaganda savaşlarını başlatmasıyla 1950 yılı, Türkiye’de modern bağlamda siyasal propagandanın başlangıcı olmuştur.²⁰⁶ İzleri Osmanlı dönemine kadar takip edilebilen siyasal propaganda faaliyetleri nihayet resmî bir hâl almış, siyasal aktörler modern yöntemlerle propaganda faaliyetleri yürütmeye başlamıştır.

DP, İsmet İnönü’nün CHP’nin başında olmasını sonuna kadar kullanmıştır. Bu durum, CHP’nin geçmişe bağlı gözükmesine, yaptığı baskılarla ilişki kurulmasına, tek parti döneminin simgelenmesine neden olmuştur.²⁰⁷ Nitekim DP propagandasının temellerinde CHP’nin halkı küçümsediği, antidemokratik olduğu, özgürlüğe ve millî iradeye karşı olduğu olmuştur.²⁰⁸ DP demokratik bir görünüm inşa etmeye odaklanmış, buna karşın CHP’nin içinde bulunduğu durum Tek Parti Dönemi’ni hatırlatması itibarıyla dezavantajlı olmuştur.

Seçime toplamda yedi parti katılmasına karşın, seçim kampanyalarına dört parti (CHP, DP, MP, MKP) yoğunlaşmıştır. Seçim kararı alındıktan sonra partiler, sloganlar ve afişlerle propaganda çalışmalarına başlamıştır.²⁰⁹ 14 Mayıs 1950 tarihli seçimde % 89,3 katılım oranı olmuş, DP büyük bir başarı göstererek % 55,2’lik oy oranıyla 416 milletvekiline sahip olmuştur. CHP ise % 39,6’yla 69 milletvekili kazanmıştır. Millet Partisi % 4,6’yla 1 milletvekili alırken bağımsız milletvekili sayısı % 0,6’yla 1 olmuştur.²¹⁰ Sonuçların gösterdiği üzere, DP seçim sürecinde yürüttüğü propaganda faaliyetlerinin faydasını görmüş; nihayetinde hedef kitlesinin kanaatlerini etkileyebilmiştir.

22 Mayıs 1950’de Cumhurbaşkanlığına *Celal Bayar* seçilmiş, *Adnan Menderes*²¹¹ hükümet kurma görevini üstlenmiş, Meclis Başkanlığına *Refik Koraltan* seçilmiştir.²¹² DP’nin 1950 seçimlerinde galip gelmesini sağlayan etkenlerin ticaret, sanayi

²⁰⁶ Şahan, “Demokrat Parti İktidarında Propaganda (1950-1960)”, s. 20.

²⁰⁷ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s. 54.

²⁰⁸ Yetkin, *Karşıdevrim (1945-1950)*, s. 575.

²⁰⁹ Aziz, *Siyasal İletişim*, s. 139.

²¹⁰ “1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”, ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

²¹¹ Demokrat Parti’nin iktidarı elde etmesine kadar geçen süre boyunca partinin beyni ve ruhu Celal Bayar olmuştur ki partiyle ilgili tüm nihai kararlar Bayar tarafından alınmıştır. Adnan Menderes’in ege-menliği ise 1950 seçimlerinden sonra Parti Başkanı ve Başbakan olmasıyla gerçekleşmiştir. Bkz. Cengiz Sunay, “Demokrat Parti”, *İttihat ve Terakki’den Günümüze Türkiye’de Siyasal Partiler*, Ankara: Orion, 2010, ss. 163-204, s. 172.

²¹² Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye’de Partiler)*, s. 263.

burjuvazisi ve köylüler olmuştur. Bununla beraber CHP'nin laiklik fikrini benimsemeyen gelenekçi kesim, DP'nin oy oranının artmasında büyük paya sahip olmuştur.²¹³ Şemsettin Günaltay'ın başbakan olduğu son CHP hükümeti din ve laiklik konusunda ılımlı politikalar izlemiştir.²¹⁴ Nitekim CHP içinde ılımlı politika taraftarlarının ağır basması partiyi neredeyse DP seviyesinde bir liberal çizgiye kaydirmiştir. Ancak halk nezdinde tek parti yönetimine karşı biriken tepki bununla kontrol altına alınamamış 1950'de CHP iktidarı devrilmiştir.²¹⁵

2.3.3. Cezalı İller: 1954 Türkiye Genel Seçimi

1950 seçimlerinden bir ay sonra başlayan *Kore Savaşı*'nın etkisiyle piyasalardaki hammadde ve tarım ürünlerinin fiyatlarının hızla yükselmesine karşılık DP tarım sektöründe üretimi arttırmaya yönelik çalışmalara başlamıştır.²¹⁶ Bunun neticesinde de DP'ye verilen destek artmıştır. Bu durum elbette ki iktidar partisi olan DP için büyük bir propaganda malzemesi olmuştur. Nitekim bu dönem dört sene sonra gerçekleşecek seçimde DP'nin başarısına zemin hazırlamıştır.

1954 seçimleri DP iktidarında gerçekleşen ilk seçim olmuştur. Bu nedenle DP'nin propaganda faaliyetlerindeki temel gayesi iktidarını korumak olmuştur. Halktan alınan desteğin korunması ve genişletilmesi hedefi gözetilmiştir.

Bu seçim döneminde gerek iktidarın gerekse muhalefetin uygulayacağı propaganda yöntemlerinin, sonraki seçim süreçlerine de tesir edeceği ilk seçimler olduğu için ehemmiyetli olmuştur.²¹⁷ Her seçim döneminde yenilenen propaganda yöntemlerinin aksine, mevcut olanların genişletilip geliştirilmesine önem verilmiştir.

2 Mayıs 1954 tarihli seçimde % 88,6 katılım oranı olmuş, DP başarısını korumuş ve oylarını artırmıştır. % 58,4'lük oy oranıyla 503 milletvekili elde etmiştir. CHP ise

²¹³ Ensar Yılmaz, "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 2, 2010, ss. 31-45, s. 41.

²¹⁴ Mete Tunçay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, Ankara: Liberte, 2006, s. 180.

²¹⁵ Tunçay, *Eleştirel Tarih Yazıları*, s. 68.

²¹⁶ Erdinç Tokgöz, "Ekonomide 75 Yıl", *H.Ü. İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1-2, 1998, ss. 1-27, s. 7.

²¹⁷ Ensar Yılmaz, "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları", *Humanities Sciences*, Sayı: 4, 2010, ss. 541-551, s. 542.

% 35,1 oy oranıyla 31 milletvekiline sahip olmuştur. CMP % 5,3'le 5 milletvekili alırken bağımsız milletvekili sayısı % 0,6'yla 2 olmuştur.²¹⁸ Sonuçlardan da belli olduğu gibi DP başarılı bir propaganda süreci yürütmüş, kamuoyunun kanaatlerini etkileyebilmiştir. Hemen tüm seçimlerde propaganda sonuçları etkileyen tek faktör olmasa da oldukça etkili bir faktör olmuştur.

DP seçimden başarılı ayrılmasına rağmen sonuçlardan memnun kalmamıştır. Bunun net bir göstergesi bazı illerin seçimlerden sonra cezalandırılmasıdır. Örneğin seçimlerin yapıldığı sene 30 Haziran tarihli 6429 sayılı kanunla CMP'ye oy veren Kırşehir il olmaktan çıkarılıp ilçe hâline getirilmiş; 14 Haziran tarihli ve 6418 sayılı kanunla CHP'ye oy veren Malatya ise ikiye bölünerek içinden Adıyaman ili çıkarılmıştır.²¹⁹

2.3.4. Darbeye Doğru: 1957 Türkiye Genel Seçimi

1954 senesinde ekonomik olarak sorunlu bir döneme girilmiştir. DP seçim başarıları yüzünden zafer sarhoşluğuna kapılmış ve iktisadî kuralları göz ardı etmiştir. Ekonomik buhrandan dolayı siyasal gerginlik yükselmiş ve bundan dolayı da iktidar muhalif sesleri bastırmak yönünde daha otoriter bir yapıya bürünmüştür.²²⁰ İlerleyen süreçte haksızlıklar ve yolsuzluklar yükselmiştir. Bu olayların yanında parti içinde anlaşmazlıklar zuhur etmiş, DP'den istifa ve ihraçlar olmuştur. Daha sonra 19'lar olarak tanınan muhalifler, 1955 yılının 19 Kasım'ında *Hürriyet Partisi*'ni kurmuşlardır.²²¹

İktidar ekonomik önlemleri ertelemiş ve seçim tarihini 1 yıl erkene almıştır. Seçim yasasında değişiklikler yapılmış ve partilerin ittifak yapmasının önüne geçilmiştir. DP'den ayrılan *Fuat Köprülü* içinse özel bir kanun çıkarılmış, buna göre seçimden 6 ay önce partisinden ayrılmamış kişiler başka partilerden aday olamayacağı belirtilmiştir.²²²

²¹⁸ "1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri", ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

²¹⁹ Teziç, *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, s. 267.

²²⁰ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 55.

²²¹ Eroğul, *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, s. 114.

²²² Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 55.

27 Ekim 1957 tarihli seçimde katılım önceki seçimlere göre düşük olmuş ve % 76,6 oranında kalmıştır. DP bu seçimde oy kaybı yaşamış ve % 48,6'lık oy oranıyla 424 milletvekiline sahip olmuştur. CHP ise oylarını yükseltmiş, % 41,4'lük bir oranla 178 milletvekili almıştır. CMP % 6,5'le 4 milletvekili elde ederken HP % 3,5'le 4 milletvekili almıştır.²²³

Seçimlerden sonra ekonomik bunalım gittikçe artmış, buna paralel olarak siyasal gerginlik de had safhaya çıkmıştır. Seçimde uygulanan "basit çoğunluk sistemi", DP'nin aldığı oydan daha fazla temsilci elde etmesine müsaade etmiş; bu durumda siyasal sorunların kaynaklarından biri olmuştur.²²⁴ İktidarı süresince DP, sistem içinde bir denge ve kendine bir kimlik yaratamamıştır.²²⁵ Nihayetinde; çok partili siyasal hayatı bir süreliğine durduran, *TBMM*'yi fesheden, DP'yi mahkeme kararıyla kapatan 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir.²²⁶

2.4. NİSPÎ TEMSİL SİSTEMİ DÖNEMİ SEÇİMLERİ

Türkiye Cumhuriyeti seçim sistemleri oldukça farklı yöntemlerle harmanlanmıştır. 1960'tan sonra yapılan seçimlerde nispî temsil sisteminin farklı türleri kullanılmıştır, bu sistemin geçerli olduğu dönemi ayrı bir başlık olarak ele almak gerekmektedir.

2.4.1. Koalisyonlarla Tanışma: 1961 Türkiye Genel Seçimi

Türkiye Cumhuriyeti'nde siyasal iktidara karşı ilk askerî darbe 27 Mayıs 1960 yılında gerçekleşmiştir. Darbe sonrası hazırlanan anayasa –tartışmalı olarak- Türkiye

²²³ "1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri", ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

²²⁴ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 55.

²²⁵ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s. 100.

²²⁶ Aziz, *Siyasal İletişim*, s. 140.

tarihinin en özgürlükçü ve demokratik anayasası olarak görülmüştür.²²⁷ Tabii bu dönemde gerçekleşen yenilikler yalnızca anayasayla sınırlı olmamıştır. Özellikle bu anayasanın getirileriyle birlikte sol düşünce de bir yükseliş olduğunu söylemek mümkündür.

26 Nisan 1961’de yapılan bir değişiklikte seçmen yaşı 21 olarak belirlenmiştir. Seçimin güvenliğini ve adillliğini sağlamak için; seçimlerden önce adalet, içişleri ve ulaştırma bakanlarının görevlerinden ayrılmaları şartı getirilmiştir. Ayrıca nispi temsil sistemiyle beraber “d’Hondt seçim sistemi”²²⁸ benimsenmiştir.²²⁹

15 Ekim 1961 tarihli seçimde katılım oranı % 81,4 oranında olmuş ve sonuçlar önceki seçimlere göre daha dengeli gelmiştir. % 36,7’lik oy oranıyla CHP, 173 milletvekili kazanmıştır. AP ise % 34,8 oyla 158 milletvekili elde etmiştir. CKMP % 14 oranıyla 54 milletvekili almış ve YTP % 13,7’yle 65 milletvekiline sahip olmuştur.²³⁰

Seçim sonuçlarında hiçbir parti tek başına iktidarı elde edememiş, Türkiye koalisyon hükümetleriyle ilk defa burada tanışmıştır. 1961 ve 1965 yılları arasında dört koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu sırada askerî kanatta bir gerginlik başlamış, bu nedenle ilk üç koalisyonun başkanı İsmet İnönü olmuştur. Ayrıca *Ragıp Gümüşpala’nın (AP Genel Başkanı) ani ölümü* merkez sağda bir lider boşluğu yaratmış, bu boşluğu dolduracak lider ise *Süleyman Demirel*²³¹ olmuştur.²³² Bütün bu toplantıların,

²²⁷ Odağına doğrudan 27 Mayıs Darbesi’ni ve sonraki dönemde darbenin en büyük neticelerinden biri olarak görülen 1961 Anayasası’nı alan bir çalışma için bkz. Cengiz Sunay, “27 Mayıs ve 1961 Anayasası Üzerine Bir Hülasa”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı: 108, 2011, ss. 42-51. Ayrıca 27 Mayıs Darbesi’nin sonuçlarını ele alan bir başka çalışma için bkz. Cengiz Sunay, “Türk Siyasetinde 27 Mayıs Darbesi ve Sonrası”, *Demokrasi Platformu*, Sayı: 18, 2009, ss. 23-64.

²²⁸ 1878 yılında Victor D’hondt tarafından tasarlanmış, nispi temsil sistemidir. Hesaplanışında matematiksel, aşamalı bir süreç gerekir. İlk olarak tüm partilerin oyları 1’e bölünür, en yüksek oya sahip parti ilk vekili alır. Bu aşamanın kazananı olan partinin kalan oyları bu kez 2’ye bölünür, tekrar kıyas yapılır ve en yüksek oya sahip parti ikinci vekili alır. Bu şekilde her aşamada bölen rakam 1 artırılarak kıyas işlemiyle vekil dağıtımına, bölgenin çıkaracağı toplam vekil sayısına erişilene kadar devam edilir.

²²⁹ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 56.

²³⁰ “1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”, ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

²³¹ 1970’li yıllara gelmeden önce Süleyman Demirel’in siyasal hayattaki yeriyle ilgili detaylı bir çalışma için bkz. Cengiz Sunay, “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Süleyman Demirel”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 12, 2017, ss. 23-36.

²³² Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 56.

kararların neticesinde *Millî Birlik Komitesi*, 24 Ekim'de son toplantısını gerçekleştirmiş ve yetkilerinin tamamını meclise devredeceğini, demokrasinin meşru bir yolda olduğunu söylemiştir.²³³

2.4.2. Millî Bakiye: 1965 Türkiye Genel Seçimi

1965 seçiminden önce 13 Temmuz tarihinde kabul edilen *Siyasal Partiler Yasası*, 16 Temmuzta yayımlanmıştır.²³⁴ 1965 seçiminde kullanılan seçim sistemi Millî Bakiye Sistemi²³⁵ olmuş, bununla beraber bu sistem Türk siyasal hayatında ender kullanılmış, ilk defa bu seçimle denenmiş, bir sonraki seçim olan 1969 seçiminden önce de kaldırılmıştır.²³⁶

1965 seçiminde partiler; miting, yüz yüze sohbet, mahalle kahvelerinde açık oturum, hoparlörle seslenme, broşür, el ilanı dağıtma, radyoda konuşma gibi birtakım yöntemlerle seçim kampanyası yapmışlardır. Bu seçim kampanyaları dönemin gazete ve dergilerine konu olmuş özellikle gazete ve dergilerde kinayeli ve esprili karikatürlere yer verilmiştir. Basında fotoğraf ve karikatür sayısının çok olmasının nedeni olarak da okuma gücü zayıf olan halka hitap etmek olduğu belirtilmiştir.²³⁷ Bu noktada propaganda aracı olarak yalnızca yazılı araçların kullanılmasının değil, görsel araçların da kullanılmasının etkileri kavranmıştır.

Türk siyasal hayatında ilk kez radyo ve gazete gibi araçların seçim kampanyalarında kullanılmaları 1950 seçimlerinde gerçekleşmiştir. Müziğin ilk kez seçim kampanyalarında propaganda aracı olarak kullanılması 1965 seçiminde TİP'in “Yarının

²³³ Işıl Tuna, “27 Mayıs’ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, 2020, ss. 227-251, s. 245.

²³⁴ “Arşiv, 16.07.1965”, www.resmigazete.gov.tr, T.C. Resmî Gazete, www.resmigazete.gov.tr/arxiv/12050.pdf, Erişim: 25.02.2021.

²³⁵ Bkz. Ulusal Artık sistemi. Adil temsilin tesisi için nispi seçim sistemiyle birlikte kullanılır. Hesaplama yapılırken nispi temsil sistemine göre vekil dağıtımı yapılır; ardından tüm partilerin artık oyları, ulusal düzeyde tekrardan nispi sistemle hesaba sokulur. Böylelikle ilk aşamalarda vekil alamayan partiler, artık oyların kıyas edildiği aşamada temsil edilebilme şansına sahip olurlar.

²³⁶ Şule Toktaş ve Senem Görür, “Türk Siyasal Hayatından Görünümler: 1965 Genel Seçimleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (10/10/1965-11/10/1969)”, *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri II. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 453-476, s. 456.

²³⁷ Toktaş ve Görür, “Türk Siyasal Hayatından Görünümler: 1965 Genel Seçimleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (10/10/1965-11/10/1969)”, s. 460.

Şarkısı” isimli parçasıyla olmuştur.²³⁸ Bu seçimlerde CHP’nin kullandığı afişlerin mesajları *Ortanın Solu* zihniyetine uygun olarak işçiye ve köylüye yönelik olmuştur. CHP’nin bu yöntemine karşı AP, “Ortanın Solu Moskova’nın Yolu” söylemini kullanmıştır. Buna karşın CHP’de “Ortanın Sağı Mobilin Yağı” şeklinde bir söylem geliştirmiştir.²³⁹

10 Ekim 1965 tarihli seçimde katılım oranı % 71,3 olmuştur. AP % 52,9 oranla 240 milletvekili alırken CHP % 28,7’yle 134 milletvekilini elde etmiştir. MP % 6,3’le 31 milletvekili, YTP % 3,7’yle 19 milletvekili, TİP % 3’le 14 milletvekili, CKMP % 2,2’yle 11 milletvekili kazanmış ve son olarak bağımsız milletvekili % 3,2 oranıyla 1 olmuştur.²⁴⁰ AP bu süreçten en başarılı propaganda uygulayıcısı olarak ayrılmış, bunun ödülünü de seçimlerdeki başarısıyla elde etmiştir.

CHP’nin oy kaybından dolayı parti içinde huzursuzluk başlamış, *Bülent Ecevit* 1966 yılında 18. Kurultay’da genel sekreterliğe getirilmiştir.²⁴¹ Sonraki dönemin propagandasında en etkili isimlerden birisi olmuştur.

2.4.3. Yetmişli Yıllara Doğru: 1969 Türkiye Genel Seçimi

1969 seçimine AP, CHP, MHP, TİP, BP, YTP, GP olmak üzere 8 parti katılım göstermiştir.²⁴² Seçimden bir sene evvel AP, hazırlanan seçim yasasıyla TİP’in ve CHP’nin muhalefetine rağmen d’Hondt sistemine geri dönmüştür. *Basit d’Hondt Sistemi*’ne dönülmesi küçük partilerin zararına olmuş, örnek olarak TİP neredeyse aynı oranda oy almasına karşın yalnızca 2 milletvekili elde edebilmiştir.²⁴³

²³⁸ Ebru Gençalp, “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP ve 1965 Seçimleri”, *PICS2018 Siyasal İletişim Sempozyumu*, 2018, ss. 211-231, s. 222.

²³⁹ Gülsüm Tütüncü Esmer, “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:3, 2008, ss. 69-85, s. 75.

²⁴⁰ “1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”, ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

²⁴¹ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 57.

²⁴² Servet Armağan, “Memleketimizde Son Parlamento Seçimleri”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı: 1-4, 1974, ss. 155-179, s. 159.

²⁴³ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 57.

1950, 1957, 1961, 1965 seçimlerinde olduğu gibi 1969 seçimine katılan bütün partiler meclise girmiştir. Mevzubahis seçimlerde sırasıyla *Liste Usulü Çoğunluk Sistemi*, *Çevre Barajlı d'Hondt Sistemi*, *Millî Bakiye Sistemi*, *Barajsız d'Hondt ve Çifte Barajlı d'Hondt Sistemi* uygulanmıştır.²⁴⁴

1965'ten sonraki süreçte kurulan iki parti; *Alparslan Türkeş*'in *Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi* (ileride MHP)²⁴⁵ ve *Necmettin Erbakan*'ın *Millî Nizam Partisi* ilerleyen süreçte Türk siyasal hayatında önemli yerler teşkil etmiştir. 1969 seçimine giden süreçte “din teması” ön planda olmuştur. AP, CHP'yi dinsiz olmakla; CHP, AP'yi din istismarcısı olmakla suçlamış; MHP ise din karşıtlığıyla suçlanmıştır.²⁴⁶ Seçimde en ilgi çekici propagandalar AP ve CHP arasında geçmiş, bunun yanında TİP seçmenleri meşgul etmiştir. CHP sömürülere, aracılar ve bunları destekleyenlere hücum etmiş; *AP Genel Başkanı* ise CHP'yi hedef almış, demokratik olmayan yollarla hareket edenlere ve sol zihniyetlere saldırmıştır.²⁴⁷

12 Ekim 1969 tarihli seçimin katılım oranı % 64,3 olmuştur. Bu seçimde AP % 46,6'yla 256 milletvekili ve CHP % 27,4'le 143 milletvekili elde etmiştir. GP % 6,6'yla 15, MP % 3,2'yle 6, MHP % 3'le 1, BP % 2,8'le 8, TİP % 2,7'yle 2, YTP % 2,2'yle 6 milletvekili almış ve son olarak bağımsız milletvekili sayısı % 5,6'yla 13 olmuştur.²⁴⁸ Bir kez daha AP, başarılı bir propaganda süreci yöneterek seçimlerden galip ayrılmıştır.

²⁴⁴ Erol Tuncer, “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalet-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı*, Sayı: 1, 2006, ss. 167-182, s. 176.

²⁴⁵ Alparslan Türkeş, CKMP’ye 31 Mart 1965 tarihinde katılır ve 1 Ağustos 1965’te de Genel Başkanlığa seçilir. 1969 yılında ise partinin ismi Milliyetçi Hareket Partisi ve partinin amblemi de Üç Hilâl olarak değiştirilir (“Başbuğ”, mhp.org.tr).

²⁴⁶ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 57.

²⁴⁷ Armağan, “Memleketimizde Son Parlamento Seçimleri”, s. 159-160.

²⁴⁸ “1950-1977 Yılları Arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”, ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

2.4.4. Muhtıradan Sonra İlk Seçim: 1973 Türkiye Genel Seçimi

12 Mart 1971 tarihinde ordu, hükümete muhtıra vermiştir. Bu “kısmî askerî müdahale” ile TİP ve MNP için, *Anayasa Mahkemesi* tarafından kapatılma kararı alınmıştır. Gelişen süreç CHP için büyük manalara gelmiş, 21. Kurultay’da *İsmet İnönü* kaybetmiş ve *Bülent Ecevit* parti genel başkanı olmuştur.²⁴⁹

Bu seçim döneminde sol partiler iktidar için bir tehdit olarak görülmemiş, bunun yanı sıra sağ partilerde ise bir bölünme gerçekleşmiştir. *Güven Partisi*, CHP’deki sağ seçmenin oylarına; *Selamet Partisi* “dindar” seçmenin oylarına talip olmuştur. CHP genel hâline göre kuvvetsiz bir görüntüye sahip olmuş, AP’nin seçimi kazanacağı öngörülmüştür.²⁵⁰

Muhtıradan sonra yapılan anayasa değişikliğinde seçimin tarihi 12 Ekim Pazar günü olarak belirlenmiştir. Fakat 12 Ekim günü pazara değil cumaya denk gelmiş ve tarih anayasada yazdığı için değiştirmek sorun yaratmıştır. *Yüksek Seçim Kurulu*’nun müdahalesiyle seçimin 14 Ekim Pazar günü yapılmasında karar kılınmıştır.²⁵¹ 1973 seçiminde barajsız d'Hondt yöntemi kullanılmıştır. 1783 sayılı kanunu ve 648. *Siyasi Partiler Kanunu*’yla bazı seçim kanunlarında da değişiklikler yapılmıştır.²⁵²

Ecevit, seçim kampanyasında “demokrasinin kurtarıcısı” olarak gösterildiği, ülkeyi içinde bulunduğu darboğazdan kurtarabilecek kişi olarak lanse edildiği için; propagandaları başarılı olmuş, beklenmedik bir şekilde kazanan olmuştur.²⁵³ Bu seçimlerden evvel “Ak Günlere” adlı bir seçim bildirgesi hazırlanmış ve bu slogan 1973 seçiminin ana sloganı olmuştur. Bu seçimde *Ortanın Solu* ismi daha nadir kullanılmış, onun yerine *Demokratik Sol* ve *Sosyal Demokrasi* kavramları daha çok kullanılmaya başlanmıştır.²⁵⁴

1973 seçimi propagandaları anarşik faaliyetler ve hayat pahalılığı unsurlarından meydana gelmiştir. Partilerin çoğu anarşik faaliyetlerin sol zihniyet ve parti tarafından

²⁴⁹ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 57.

²⁵⁰ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s. 396.

²⁵¹ Alkan, "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi", s. 57.

²⁵² Armağan, “Memleketimizde Son Parlamento Seçimleri”, s. 168-169.

²⁵³ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s. 398.

²⁵⁴ Tütüncü Esmer, “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, s. 79.

kışkırtıldığı yönünde propagandalar yapmışlardır. DİSK, CHP'ye oy verilmesi için talepte bulunmuş, ayrıca pahalılık ve sefaletten mustarip olduklarını söylemiştir. İlave-ten AP, CHP'yi anarşik fikirleri kışkırttığı yönünde suçlamış ve CHP'nin iktidara geldiği vakit meclisi, yolları ve meydanları rahatsız edeceğini de belirtmiştir.²⁵⁵

14 Ekim 1973 tarihindeki seçimin katılım oranı % 66, 8 olmuştur. CHP % 33,3 oranla 185 milletvekili, AP ise % 29, 8'le 149 milletvekili almıştır. DP % 11,9'la 45, MSP % 11,8'le 48, CGP % 5,3'le 13, MHP % 3,4'le 3, TBP % 1,1'le 1 ve bağımsızlar % 2,8'le 6 milletvekiline sahip olmuştur.²⁵⁶

²⁵⁵ Armağan, “Memleketimizde Son Parlamento Seçimleri”, s. 171.

²⁵⁶ “1950-1977 Yılları Arasında yapılan Milletvekili Genel Seçimleri”, ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-se-cimleri/3007>

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Tezin üçüncü ve son kısmı olan bu bölümde 5 Haziran 1977 Türkiye Genel Seçimi'nde uygulanan siyasal propaganda politikaları, ilk bölümde tanımlanan propaganda tür ve tekniklerine göre incelenmiştir.

Bölüme zamanın ruhunun anlaşılabilmesi açısından 1970'li yılların dünyasında gerçekleşen değişimler ve dönüşümler kısaca anlatılarak başlanmıştır. Ardından seçim öncesi süreçte gerçekleşen temel olaylar, döneme damgasını vuran şahsiyetler ve seçimden önceki dönemde gerçekleşip seçim sürecinde propaganda malzemesi olarak kullanılan eylem ve söylemlerden bahsedilmiştir.

Sonraki bölümde tezin ana gövdesini oluşturacak şekilde bu seçime katılan sekiz partinin propaganda faaliyetleri incelenmiştir. Partilerin, parti genel başkanlarının ve parti adına konuşma yapan temsilcilerin söylemleri propaganda kuramı üzerinden değerlendirilmiştir.

Bu bölümün son alt başlığında ise seçimden sonraki süreç özetlenmiş, karşılaşılan hükümet kuramama ve istikrarsızlığın devam etmesi gibi sorunlar kısaca anlatılmıştır. Nihayetinde bölüm tamamlanmış ve sonuç kısmına geçilmiştir.

3. 1977 TÜRKİYE GENEL SEÇİMİ'NDE PROPAGANDA

1970'li yıllar gerek Türkiye özelinde gerekse küresel ölçekte oldukça mühim bir dönemi ifade etmektedir. Çoğu yazar tarafından bugünün dünyasının aldığı şeklin temellerinin 70'li yıllarda biçim aldığı belirtilmektedir.

Mevzubahis değişim ve dönüşüm ilkin siyasal bağlamda gerçekleştirilen üzerinden örneklendirilebilir. Bu noktada "68 Kuşağı" olarak nitelenen, özgürlük ve antimilitarizm gibi mefhumlar üzerinden şekillenen hareketin etkisi belirtilmelidir. Özel-

likle Amerikalı gençler tarafından temsil edilen savaş karşıtı ve kimilerince anarşi yanlısı olarak görülen hareket Türkiye’de de karşılığını bulmuştur. Gençlerin siyasal otoriteye meydan okuması olarak görülebilecek bu gelişim, ilerleyen süreçte çatışmanın yükselmesiyle beraber Türk siyasal hayatında derin izler bırakmıştır.

Keza bu on yıllık süreçte kadın hareketi de büyük bir ivme kazanmıştır. 1960’lı yıllarda başlayıp 1970’li yıllarda genişleyen ve kuvvetlenen *İkinci Dalga Feminizm*, kadın haklarının siyasal kazanımları üzerinde önemli etkilere sahip olmuştur. Ayrıca *Ekolojizm* gibi modern bağlamda siyasal ideoloji olarak nitelenen görüş ve hareketler de yine bu dönemde yükselişe geçmiştir. Nitekim 70’li yıllar siyaset bilimi açısından incelenebilecek pek çok düşüncenin doğuşunun yanı sıra pratiğin sahnelenmesine de şahitlik etmiştir.

Siyasal bilinç, savaş, barış, özgürlük, sosyal devlet, birey, toplum ve benzeri kavramların sürekli olarak gündemde olduğu bu yıllar; oldukça politik bir dönem olmuş ve ilerleyen dönemleri biçimlendirmiştir. Siyasal olarak arz ettiği önemin yanı sıra 70’li yıllar ekonomik olarak da oldukça ehemmiyetlidir.

Özellikle petrol krizleri bu döneme damgasını vurmuştur. Küresel ölçekte pek çok ekonomik durgunluğa ve gerilemeye neden olan bu krizler, Türkiye dâhil pek çok ülkeyi ekonomik olarak vururken çoğu *Ortadoğu* ülkesinde siyasal olarak etkiledi. Nitekim krizlerden çıkma aracı olarak görülen askeri müdahaleler gerçekleştirildi ve çoğu *Arap* ülkesinde ordu darbeyle yönetime el koydu. Bu coğrafyada gerçekleşen olayların yanı sıra *Asya*’da da önemli gelişmeler oldu. *Asya Kaplanları* olarak nitelenen ülkeler, önemli ekonomik kalkınma ve gelişme hamleleri yaptı.

İkinci Dünya Savaşı’ndan beri süregelen *Soğuk Savaş* hâlen devam etmekteydi. İki kutuplu dünyanın yarattığı gerginlik yalnızca *Amerika Birleşik Devletleri* ve *Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği*’nde etkisini göstermemekte, tüm dünyada sonuçları görülmekteydi. *Soğuk Savaş* bir yana 70’li yıllarda devletlerarası sıcak savaşlar da gerçekleşmiştir. Özellikle petrol krizleriyle neticelenen *Arap-İsrail Savaşı* büyük ekonomik etkilere sebep olmuştur. Ayrıca bu dönemde sonlanan *Vietnam Savaşı* ekonomik etkilerinin yanı sıra *Amerika Birleşik Devletleri* gibi bir süper gücün yenilebileceği düşüncesini inşa etmesiyle büyük siyasal sonuçlara da sebep olmuştur.

Genel itibariyle sosyo-ekonomik ve sosyo-politik alanlarda büyük dönüşüm ve değişimlere neden olan 70’li yıllar, Türk siyasal hayatında da büyük olaylara sahne

olmuştur. Siyasal çatışmaların ve istikrarsızlıkların giderek belirginleştiği, ekonomik bunalımların ve krizlerin gündeme geldiği, askeri müdahale ve muhtıraların korkutucu bir gölge yarattığı, toplumsal sınıf ve kimliklerin tartışıldığı, bugünün Türkiye'si'nin aldığı biçimin temellerinin atıldığı bir dönem olarak 1970'li yıllar tarihî olarak büyük bir öneme sahip olmuştur.

3.1. SEÇİMDEN ÖNCEKİ SÜREÇ

5 Haziran 1977 seçimine giden dönemde Türk siyasal hayatı oldukça çalkantılı, istikrarsız ve çatışma dolu bir yapıya sahip olmuştur. *I. Milliyetçi Cephe Hükümeti* iktidarında gidilen seçimde ekonomik buhranın yanı sıra iç çatışmaların verdiği zarar, seçimin önemini artırmıştır. Halk nezdinde seçimler, kurtuluş için bir nevi kıvılcım olma potansiyelini taşımıştır. Bu nedenle seçimler, önekilere nazaran daha büyük bir önemi haiz olmuştur. Nitekim Ecevit, seçimlere Türk milletinin hem gençliğini hem de geleceğini kurtarması gibi bir önem atfetmiştir.²⁵⁷ Ayrıca Ecevit her fırsatta oy kullanmanın ne kadar ehemmiyetli olduğunu da vurgulamış, vatandaşları sandık başına davet etmiştir.

Bu dönemde Türk siyasal hayatını etkileyen pek çok aktör olsa da dört siyasal parti liderinin diğerlerinden kat ve kat fazla öneme sahip olduğunu belirtmek gerekir. Bu isimler sol düşüncenin önderi görülen *Bülent Ecevit*, ülkücü camianın lideri olan *Alparslan Türkeş*, merkez sağ görüşü temsil eden *Süleyman Demirel* ve İslamcı kanatların sembol ismi olan *Necmettin Erbakan* olarak sıralanabilir. Bu isimlerin yanı sıra pek çok siyasal aktör olmuş olsa da onların etkisi kısıtlı olduğu için, bu dört liderin partilerine ayrı başlıklar açılırken diğer partilerin hepsi birlikte bir başlık altında değerlendirilmiştir.

Propaganda politikalarını en başarılı şekilde yürüten bu dört partinin liderleri, halkın her kesimi tarafından bilinir hâle gelmiş ve her birinden bir lider imajı yaratıl-

²⁵⁷ Bülent Ecevit, "24 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10, s. 6.

mıştır. Ecevit için *Karaođlan*, Türkeş için *Başbuğ*, Demirel için *Çoban Sülü* ve Erbakan için kullanılan *Hoca* kelimeleri; isimleri lakapla değiştirme tekniği kullanılarak hem olumlu hem de kalıcı bir imaj yaratmak için kullanılmıştır.

1977 senesine gelirken Türk siyasi hayatı pek çok olaya şahitlik etmiştir. Nitekim *12 Mart Muhtırası*'yla giriş yapılan Türkiye'nin 1970'li yılları askeri müdahalenin iradesi doğrultusunda başlamıştır. İlerleyen yıllarda *Amerika Birleşik Devletleri*'nin ülkesindeki uyuşturucu problemini çözebilmek için Türkiye'nin haşhaş üretimine müdahale etmesi ve talepleri gerçekleşmeyince ambargo koyması, Kıbrıs'taki Rum nüfusunun Türk nüfusuna uyguladığı mezalim ve uluslararası arenada Türkiye'nin politikalarıyla nihayetinde *Kıbrıs Harekâtı*'nın²⁵⁸ gerçekleşmesiyle adanın kuzey bölgesinde bir Türk devletinin kurulması, toplumsal gerilimin had safhaya çıkması nedeniyle *15-16 Haziran Olayları*²⁵⁹ gibi toplumsal hareketlerin gerçekleşmesi bunlar arasında en önemli olanlarıdır.

Bu dönemde etkinliği giderek artan TRT'nin hükümetin etkisinde olduğu pek çok parti tarafından eleştirilmiştir. Nitekim Erbakan, seçimlere TRT'nin mevcut hâliyle gidilemeyeceğini belirtmiştir.²⁶⁰ MSP'ye göre TRT'nin millî ve manevi değerlere sırt çevirdiği ve *AP Genel Merkezi* tarafından yönetildikleri ifade edilmiştir.²⁶¹ Ayrıca *Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle* de TRT'nin Demirel'in etkisinde olduğunu belirtmiştir.²⁶² Demirel'in TRT'yi propaganda aracı olarak kullandığı Ecevit tarafından da belirtilmiş, Ecevit'le Bozbeyle kendilerine cevap hakkı talep etmiştir.²⁶³ İlerleyen süreçte TRT bünyesinden tasfiyeler yaşanmış,²⁶⁴ televizyonda CHP ve DP'ye de yer verilmiştir.²⁶⁵

²⁵⁸ Kıbrıs meselesine dair bir okuma için Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin kurucu ve ilk Cumhurbaşkanı Rauf Denktaş'ın kaleme aldığı eser incelenebilir. Bkz. Rauf R. Denktaş *Kıbrıs Girit Olmasın*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004.

²⁵⁹ Türk siyasi hayatındaki en büyük işçi eylemlerinden olan bu olaylar üzerine detaylı okumalar için şu iki çalışmaya bkz. Sırrı Öztürk, *İşçi Sınıfı Sendikalar ve 15/16 Haziran*, İstanbul: Sorun Yayınları, 2001; Kemal Sülker, *15-16 Haziran Türkiye'yi Sarsan İki Uzun Gün*, İstanbul: İleri Yayınları, 2005.

²⁶⁰ "Erbakan: 'Bu TRT ile seçimlere gitmek mümkün değil'", Milliyet, 3 Ocak 1977.

²⁶¹ "MSP'ye göre TRT, AP Genel Merkezinden telefonla yönetiliyor", Cumhuriyet, 5 Ocak 1977.

²⁶² "Bozbeyle: 'TRT Demirel kurumu halinde çalışıyor'", Milliyet, 14 Şubat 1977.

²⁶³ "Demirel'in TV'de propaganda yaptığını bildiren (...)", Cumhuriyet, 8 Mart 1977.

²⁶⁴ TRT Genel Müdürlüğü görevini 1974-1975 döneminde ifa eden İsmail Cem, görev süresinde yaşanan tartışmalar neticesinde görevden alınmış ve bu dönemi anlattığı bir eser kaleme almıştır. Bkz. İsmail Cem, *TRT'de 500 Gün*, İstanbul: Gelişim Yayınları, 1976.

²⁶⁵ "Seçim Öncesinde TRT", Milliyet, 9 Mart 1977.

Tarafsızlık gözetmesi gereken bir kurumun, özellikle televizyonun yükselişe geçtiği ve bir propaganda aracı olarak etkinliğinin yükseldiği bir dönemde bir siyasal partiye yakınlık kurması tabii olarak tepkiyle karşılanmıştır. Bu konu sık sık gündeme getirilmiş, iktidar ortaklarını bile bezdirmiştir. TRT üzerinden propaganda yapan Demirel'e karşılık verebilmek için diğer partilerin ısrarcı tutumları neticelenmiş ve söz hakkına sahip olmuşlardır. TRT seçim döneminde tüm partiler için vazgeçilmez bir konuma erişmiştir.

Seçimlere gidilirken yalnızca iktidar ve muhalefet arasında değil, iktidarın kendi içinde de tartışmalar yaşanmıştır. AP'yle MSP arasındaki anlaşmazlıklar sürekli olarak devam ettiği için, CGP yetkili kurullarına bir toplantı yapması için çağrıda bulunmuştur.²⁶⁶ Seçimlere gidilen süreçte hükümetteki sorunlar iyiden iyiye görünür hâle gelmiştir. *Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç* da hükümetteki tutarsızlıkları eleştirmiştir.²⁶⁷ İlerleyen süreçte Tunç, CHP dışında bir sol partiyi veya MHP'yle MSP'yi desteklemeyeceklerini belirtmiştir.²⁶⁸ DİSK, yaptığı açıklamayla Türk-İş mensuplarını CHP'yi desteklemeye davet etmiştir.²⁶⁹ Ayrıca *DİSK Genel Başkanı Kemal Türkler*, geçici bir seçim hükümeti kurulması için tüm siyasal partileri görüşmeye çağırdığını açıklamıştır.²⁷⁰ Bu dönem yalnızca siyasal partilerin değil, özellikle DİSK ve Türk-İş gibi kuruluşların da etki gücünün yüksek olduğu bir dönem olmuştur. Nitekim yükselen sol akımlar ve siyasal bilinç, sendikalar özelinde sivil toplum kuruluşlarını daha etkili kılmıştır.

Ekonomik sorunlar giderek büyümüş, *Türk Lirası* giderek değer kaybetmiştir.²⁷¹ Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik buhran giderek derinleşirken halktaki memnuniyetsizlik yükselmiştir. Ayrıca muhalefetin propaganda materyalleri arasında ekonomi başat unsur olarak yer almıştır. Dış borçlar artmış, alım gücü düşmüş ve ambargolar üretimi etkilemiştir. Ekonominin bu denli kötüleşmesi ve istikrarlı bir hükümetin yanı sıra sorun çözücü politikaların bulunmaması da nihayetinde halkın politizasyon oranını yükseltip çatışmaları şiddetlendirmiştir. Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik krizin yanı sıra küresel ölçekte gerçekleşen "refah devleti" kavramının sorgulanması,

²⁶⁶ "AP ile MSP arasındaki anlaşmazlıklar (...)", Cumhuriyet, 30 Ocak 1977.

²⁶⁷ "Tunç: 'Böyle kopuk, tutarsız bir hükümet görülmemiştir'", Milliyet, 6 Ocak 1977.

²⁶⁸ "Tunç: 'CHP dışındaki solu, MHP ve MSP'yi desteklemeyeceğiz'", Milliyet, 8 Mart 1977.

²⁶⁹ "DİSK, Türk-İş üyelerini CHP'yi desteklemeye çağırdı", Milliyet, 26 Nisan 1977.

²⁷⁰ "Cinayetler, çeşitli kuruluşlarca büyük tepkiyle karşılandı (...)", Cumhuriyet, 28 Ocak 1977.

²⁷¹ "Liranın değeri, dolara göre yine düşürüldü", Cumhuriyet, 2 Mart 1977.

uluslararası para sistemi Bretton Woods'un çöküşü ve dünya ekonomisinde derin etki yaratan petrol krizi de hesaba katıldığında ülkenin içinde bulunduğu buhran daha net anlaşılabilir.²⁷²

Seçimlere takribi bir aylık süre kaldığında Türkiye tarihinde önemli bir yer edinecek *1 Mayıs Olayı* gerçekleşmiştir. "DİSK'e bağlı kuruluşlar, çok sayıda demokratik örgüt ve Türk İş üyesi sendikaların katıldığı" *1 Mayıs İşçi Bayramı* mitingi, toplanan kalabalığa karşı silahlı müdahalede bulunulması sonucunda kanlı bitmiş ve 30'u aşkın kişi ölmüştür.²⁷³ Olaylar üzerine Demirel, *DİSK Başkanı*'ni suçlamış; Ecevit ölülere rahmet dilemiş, olay günün gecesinde ise *Bakanlar Kurulu* toplanmıştır.²⁷⁴

Süleyman Demirel ayrıca 1 Mayıs Olayı'nı CHP'nin düzenlediğini iddia etmiş, CHP'nin Taksim'de suçüstü yakalandığını da söylemiştir.²⁷⁵ Keza Alparslan Türkeş, DİSK'in ve CHP'nin birlikte düzenlediği mitingin milleti kanlı facialara sürüklemenin bir örneği olduğunu dile getirmiştir.²⁷⁶ Erbakan, MSP'nin olayların karşısında olduğunu ve olaylarda yabancı ajanların parmağı olduğunu belirtmiştir.²⁷⁷

Seçimlere gidilen süreçte şiddet olayları durmaksızın devam etmiştir. *TBP Genel Merkezi* bombalı saldırıya uğramış, olaylar sonucunda dört kişi yaralanmıştır.²⁷⁸ Seçimlere beş gün kaldığında bile siyasal gerginlikte hiçbir azalma olmamış, ateşli konuşmalar ve çatışmalar devam etmiştir. Nitekim Konya'da AP'li ve MSP'li kişiler arasında gerçekleşen çatışmada bir MSP'li ölmüş, Ecevit vatandaşı oy kullanmaya çağırılmış, Demirel devlete yöneltilen faşizm söylemlerine devlet düşmanlığı demiş, Türkeş Millî sosyal sigortaların kurulacağını vaadinde bulunmuş, ülkücüler İstanbul'da afiş asmalarına engel olan bir genci ağır yaralamıştır.²⁷⁹

3 Haziran'da Taksim'de yapılacak mitingde Ecevit'e suikast yapılacağı haberi, Başbakan Demirel tarafından *CHP Genel Başkanı*'na bildirilmiştir. Bunun üzerine Ecevit, kendisine ihbar edilen bu gizli mektubu kamuya açıklamıştır. Güvenliğinin

²⁷² Hüseyin Özel, "Yetmişli Yıllarda Ekonomik Gelişmeler: Bir Politik İktisat Denemesi", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 209-228, s. 209.

²⁷³ "1 Mayıs kanlı bitti: 33 ölü", *Cumhuriyet*, 2 Mayıs 1977.

²⁷⁴ "Mayıs Katliamı: 34 Ölü", *Hürriyet*, 2 Mayıs 1977.

²⁷⁵ Süleyman Demirel, "3 Haziran 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 53-58, s. 56.

²⁷⁶ Alparslan Türkeş, "24 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-8, s. 5.

²⁷⁷ "Necmettin Erbakan: 'Taksim olaylarında (...)'", *Cumhuriyet*, 7 Mayıs 1977.

²⁷⁸ "Türkiye Birlik Partisi Genel Merkezine (...)", *Cumhuriyet*, 1 Mayıs 1977.

²⁷⁹ "Seçimlere 5 Gün Kala Nutuklar ve Saldırıları Sürüyor", *Milliyet*, 30 Mayıs 1977.

ordu tarafından tesis edileceği açıklanan mitinge katılmaktan Ecevit'in vazgeçme gibi bir kararı olmamıştır. Bu olaylar üzerine Demirel, "Bu ihbarı açıklamanın ne gereği var" şeklinde tepki göstermiştir.²⁸⁰ Ecevit, vebal altında kalmamak için bu "gizli ve zata mahsus" belgeyi açıkladığını; İstanbul'daki yetkililerin hiçbir tehlike olmayacağını belirtmelerine karşın böyle bir bilgi aldığını söylemiştir. Ayrıca başbakanın kendisine ulaştırdığı bu bilgileri güvenlik güçlerine ulaştırmamasının ilginç olduğunu da belirtmiştir. Bu bilginin yalnızca Ecevit'i mitingden vazgeçirmek için kullanıldığını da eklemiştir. Nihayetinde kendisi halka katılım çağrısı yapmadığını ancak programa uygun şekilde hareket edeceğini belirtmiştir.²⁸¹

CHP seçim kampanyası süresince ülke içindeki çatışmalara hükümetin ve ortaklarının neden olduğunu savunmuştur. Nitekim Ecevit, siyasal çatışmalara giren gençleri kışkırtanlar arasında bakanların ve başbakanın olduğunu söylemiş; hatta hükümet ortağı partilerden birine *Cumhuriyet Başsavcılığı* tarafından yasadışı eylem ve cinayetlerden dolayı soruşturma açıldığını belirtmiştir.²⁸² Sadece Ecevit değil, parti adına konuşma yapan her kişi siyasal çatışmaların sebebinin hükümet olduğunu belirtmiştir. *Milliyetçi Cephe Hükümeti'nin* kötü yönetiminin siyasal ve ekonomik krizlere yol açtığı vurgulanmış, Cephe iktidarının 200'ü aşkın gencin ölümüne ve 4000'e yakınının yaralanmasına yol açtığı savunulmuştur. Demirel grubunun yolsuzluk yapmasının yanı sıra, üniversite sınavlarında kendi taraftarları lehine hile yaptıkları da söylenmiştir.²⁸³

Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk'ün uyarılarına karşın siyasi figürler seçim kampanyalarını sert bir şekilde sürdürmeye devam etmişlerdir. Siyasi gerilimi düşürmeyi tercih etmemişler ve neticesinde 1977 seçiminin partiler arası kutuplaşmada zirve nokta olmasına neden olmuşlardır.²⁸⁴ Korutürk, "Konuşunuz tartışınız, fakat birbirinize kıymayınız" şeklinde açıklama yapmış, vatandaşları sandık başına davet etmiştir.²⁸⁵

²⁸⁰ "Ecevit, Suikast İhbarını Seçim Malzemesi Yaptı", *Güneş*, 3 Haziran 1977.

²⁸¹ Bülent Ecevit, "2 Haziran 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 51-54, s. 51-53.

²⁸² Ecevit, "24 Mayıs 1977", s. 3.

²⁸³ Mustafa Üstündağ, "25 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14, s. 11-12.

²⁸⁴ Ahmet Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, 2019, ss. 119-1557, s. 128.

²⁸⁵ "Korutürk: Konuşunuz tartışınız, fakat birbirinize kıymayınız", *Milliyet*, 20 Mayıs 1977.

3.2. ERKEN SEÇİM KARARI

Bir önceki seçim olan 14 Ekim 1973 seçiminde CHP birinci parti, AP ikinci parti olmuştur. 26 Ocak 1974 yılında ilginç bir biçimde politik görüş ayrılıklarına sahip iki parti, CHP ve MSP bir koalisyon hükümeti kurmuştur.²⁸⁶ Uzlaşmazlık neticesinde dağılan hükümetten sonra 1975 yılında *I. Milliyetçi Cephe Hükümeti* kurulmuştur. Cephe Hükümeti, 1977 seçimine kadar yönetimde kalmıştır.

1977 seçimine giderken bazı siyasi aktörler erken seçim konusundan bahsetmişlerdir. Bu konuyu gündeme getiren ilk isimlerden biri *Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanı Korkut Özal*; Haziran ayında seçim yapılması talebinin Türkiye’yi sevmekle ilişkilendirilemeyeceğini belirtmiştir.²⁸⁷ Başlarda erken seçime karşı olan hükümet, ilerleyen süreçte erken seçime olumlu bakmıştır. Nitekim son dönemde seçim tarihinin erkene alınmasına yalnızca MSP karşı çıkmıştır. İlerleyen süreçte MSP hiçbir meclis toplantısına katılmayıp görüşmelerin yapılmasına engel olmuştur.²⁸⁸

CGP, seçimlere giden süreçte *MC Hükümeti*’nden ayrılma kararını gündeme getirmiştir. *Genel Başkan Turhan Feyzioğlu*, koalisyondaki memnuniyetsizliklerini Demirel’e iletmiş, CGP’nin hükümette kalıp kalmayacağını *Başkanlık Divanı*’na kararlaştırılacağı belirtilmiştir.²⁸⁹ Feyzioğlu, MSP’ye karşı sürekli taviz vermenin ve ikili pazarlığın hükümet yönetme şekli olamayacağını ifade etmiştir.²⁹⁰ Demirel’e bu konuyla ilgili soru yöneltildiğinde ise “Yorum yapamam” demiş,²⁹¹ eğer bir hükümet bunalımı yaşanırsa ülkenin bundan zarar göreceğini belirtmiştir.²⁹² Ülkedeki düzeni sağlamak için Alparslan Türkeş sıkıyönetim önerisi yapmış, ancak bu önerisi reddedilmiştir.²⁹³ AP başarısızlığı kabul etmemek ve MSP rakibi MHP’nin güçlenmesini

²⁸⁶ Sina Akşin, *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007, s. 270.

²⁸⁷ 2 Ocak 1977, Barış. Akt. Gülen, “Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi”, s. 122.

²⁸⁸ “MSP, meclis toplantısını engellemeyi sürdürüyor”, *Milliyet*, 2 Nisan 1977.

²⁸⁹ “CGP’nin Hükümette Kalıp Kalmamasına Başkanlık Divanı Karar Verecek”, *Milliyet*, 2 Şubat 1977.

²⁹⁰ “Feyzioğlu: MSP’ye durmadan taviz vermekle (...)”, *Cumhuriyet*, 5 Şubat 1977.

²⁹¹ “Demirel, CGP’nin hükümetten ayrılacağı yolundaki soruyu ‘Yorum yapamam’ diye cevapladı”, *Milliyet*, 4 Şubat 1977.

²⁹² “Demirel: ‘Hükümet bunalımı çıkarsa ülke büyük zarar görür’”, *Milliyet*, 5 Şubat 1977.

²⁹³ “Türkeş’in sıkıyönetim önerisi uygun görülmedi”, *Milliyet*, 11 Şubat 1977.

istememek nedeniyle direkt reddederken CGP, eğer alınan tedbirlerin yeterli olmadığı görülürse sıkıyönetimin düşünülebileceğini belirtmiştir.²⁹⁴

12 Şubat'ta Demirel AP'nin kuruluş yıldönümünde, Ecevit ise CHP'nin eğitim seminerinde konuşmuş; her ikisi de seçime hazır olduklarını belirtmişlerdir.²⁹⁵ Buna karşın tam bir mutabakat oluşmamış, erken seçim teklifi sunmaları için Demirel CHP'ye;²⁹⁶ Ecevit ise erken seçim isteğini kendisinin dile getirmesi gerektiğini Demirel'e ifade etmiştir.²⁹⁷

AP'nin erken seçim isteğini CHP, ekonomik sorunların gün yüzüne çıkmasına engel olmak,²⁹⁸ gizli diplomasıyla yürütülen dış politikanın açığa çıkmasının önüne geçmek,²⁹⁹ silahlı kuvvetlerin silah ihtiyacının neredeyse tamamının dışarıdan dövizle karşılanmasının yarattığı güçlüğü altından kalkamamak³⁰⁰ gibi gerekçelere bağlamıştır. CHP kendilerinin neden erken seçim istediklerini ise gençlerin ve rejimin kurtuluşu, uluslararası sorunların çözümü ve ulusal güvenliğin tesisi gerekçeleriyle temellendirmişlerdir.³⁰¹

TİP, Koç ve Sabancı gibi grupların oluşturduğu bir azınlığı kastederek erken seçim istediklerini belirtmiş, bunun üzerine “erken seçim için bile AP'ye el uzatmam” diyen Ecevit'in Demirel'le iş birliği yapmasını eleştirmiştir.³⁰² Nitekim *Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sakıp Sabancı*, siyasal ortamdaki gelişmelerin sanayicileri açıklamaya ittiğini söylemiş, “tek çıkar yol erken seçimdir” şeklinde bir görüş bildirmiştir.³⁰³ Nitekim *DP Grup Başkan Vekili Özer Ölçmen*, Türkiye'de erken seçime

²⁹⁴ Güven Gürkan Öztan, “I. Milliyetçi Cephe İktidarında Devletin Zor ve İdeolojik Aygıtlarının Yapılandırılması (1975-1977)”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 415-440, s. 430.

²⁹⁵ “Demirel: ‘Seçim haziran ayında olabilir’” ve “Ecevit: ‘CHP hangi tarihte olursa olsun seçime hazır’”, *Cumhuriyet*, 12 Şubat 1977.

²⁹⁶ “Demirel: Erken seçim teklifi bize getirin diyeceğine CHP'liler versin...”, *Milliyet*, 18 Şubat 1977.

²⁹⁷ “CHP lideri, ‘Demirel erken seçim istiyorsa (...)’”, *Cumhuriyet* 17 Mart 1977.

²⁹⁸ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s.27.

²⁹⁹ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması*, s.35.

³⁰⁰ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması*, s.37.

³⁰¹ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması*, s.27.

³⁰² Yalçın Küçük, “26 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 16-20, s. 18.

³⁰³ “Sanayi Odaları Birliği Başkanı Sabancı (...)”, *Cumhuriyet*, 16 Şubat 1977.

karar verenin parlamento veya siyasal partiler değil; *Barolar Birliği Başkanı* veya *Sanayi Odaları Başkanı* olduğunu söylemiştir.³⁰⁴

İş çevrelerinin siyasal hayata etki etmesi bu döneme özgü bir durum olmamıştır. Tek parti yıllarından itibaren iş çevreleri hükümet ile yakın münasebetlerde olmuş, hatta serbest girişim devlet eliyle desteklenmiştir. Nitekim sermaye sınıfı, 12 Mart Muhtırası'ndan sonra 12 Eylül Darbesi'ne uzanan süreçte yeni bir düzenin kurulmasında oldukça etkili olmuştur.³⁰⁵

Erken seçim hususunda Ecevit; önemli olanın erken değil, güvenli seçim olduğunu belirtmiş. Demirel ise "CHP'nin işi görülmedikçe" huzurun tesis edilemeyeceğini belirtmiştir.³⁰⁶ Ayrıca Ecevit, iki yıl önceki erken seçim tekliflerine hayır dendiğini ancak kendilerine seçimin iki ay olduğu söylense de kaçmayacaklarını belirtmiştir.³⁰⁷ Bozbeyli ise Demirel'in, "Ecevit'in çağrısını duymazlıktan" geldiğini ifade etmiştir.³⁰⁸ Demirel ise, imkânları olsa seçimi Mayıs ayında yapmak istediklerine yönelik bir açıklama yapmıştır.³⁰⁹

DP Genel Başkan Yardımcısı Faruk Sükan, mevcut hükümetin seçimlerde güvenliği sağlamasının mümkün olmadığını dile getirmiştir.³¹⁰ Nitekim Ecevit de seçim güvenliğinin hükümete bırakılamayacağını *Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk*'ün seçim döneminde tüm yetkilerini kullanması gerektiğini söylemiştir.³¹¹

Ekim ayında yapılması planlanan seçimin erken bir tarihe alınması için tartışmalar sürüyordu. CHP ve AP'nin meclise sunduğu erken seçim önerilerine dair Anayasa Komisyonu raporu kabul edilmiştir. MHP ve CGP erken seçim kararına destek verirken DP çekimser kalmıştır. Buna karşın MSP erken seçim kararına karşı çıkmıştır.³¹² Erbakan, "Erken seçim sorunlara çözüm getirmez" diyerek bu karara karşı çıktığını

³⁰⁴ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 25.

³⁰⁵ Cengiz Sunay, "27 Mayıs ve İşadamları", *İnsan ve İnsan*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2014, ss. 45-51, s. 50.

³⁰⁶ "Demirel: 'CHP'nin işi görülmedikçe huzur zordur'", *Milliyet*, 1 Şubat 1977.

³⁰⁷ "Ecevit: 2 yıl önce seçim dedik kaçtınız (...)", *Milliyet*, 17 Şubat 1977.

³⁰⁸ "Demirel: 'Seçimleri Meclis kararıyla öne almak mümkün (...)", *Cumhuriyet*, 1 Şubat 1977.

³⁰⁹ "Demirel: 'Mümkün olsa da mayısta seçim yapabilirsek'", *Milliyet*, 21 Ocak 1977.

³¹⁰ "DP: 'Bugünkü hükümetle seçim (...)", *Cumhuriyet*, 30 Mart 1977.

³¹¹ "Ecevit: 'Korutürk, seçim dönemi (...)", *Cumhuriyet*, 9 Nisan 1977.

³¹² "Seçim 5 Haziranda", 6 Nisan 1977, *Milliyet*.

bildirmiştir.³¹³ Nitekim MSP'nin görüşüne göre erken seçim kararı, dış güçler tarafından empoze edilmeye çalışılan ve demokrasinin ilerleyişine karşı alınan bir karardır.³¹⁴ Ecevit, *TİP Genel Başkanı Behice Boran*'la da görüşmeler yapmış, CHP ve TİP'in faşizm tehlikesine karşı birlikte çalışacaklarını belirtmiştir.³¹⁵

Demirel, 19 Mart'ta erken seçimin kesinlik kazandığını ifade etmiştir.³¹⁶ Süleyman Demirel seçimin erkene alınmasının, seçimin ne kadar önemli olduğunun bir göstergesi olarak ele almıştır.³¹⁷ Erken seçim kararının iyi olduğunu, tabandan gelen isteğin yirmi senedir ilk defa gerçekleştiğini belirtmiştir.³¹⁸

Nihayetinde erken seçime karşı muhalefet cılız kalmış ve seçimin 5 Haziran 1977 tarihinde yapılması kararlaştırılmıştır. Olağan tarihinden önce yapılacak olan bu seçimlere toplamda 8 parti katılmıştır. Bu partiler: Cumhuriyet Halk Partisi, Adalet Partisi, Milliyetçi Hareket Partisi, Millî Selamet Partisi, Türkiye İşçi Partisi, Cumhuriyetçi Güven Partisi, Türkiye Birlik Partisi ve Demokratik Parti'dir.

3.3. PARTİLERİN PROPAGANDA FAALİYETLERİ

1977 Türkiye Genel Seçimi'ne giden sürecin yüksek gerilimi partilerin propaganda biçimlerine de yansımıştır. Nitekim her parti ve siyasal önder genel itibarıyla agresif ve çatışmacı bir tutum sergilemiştir.

1977 seçimindeki yöntem ve slogan kullanımı 1973 seçimiyle büyük oranda benzerlik göstermiştir.³¹⁹ Propaganda tür ve teknik, slogan ve afişle araç ve malzemelerdeki bu benzerliğin farklı sebepleri olmuştur. Bu nedenlerden biri seçim sürecini

³¹³ "Erken Seçim Tartışması", Milliyet, 20 Şubat 1977.

³¹⁴ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 8.

³¹⁵ "Boran ile görüşen Ecevit (...)", Cumhuriyet, 8 Mart 1977.

³¹⁶ "Demirel: 'Erken seçim kesinlik kazanmıştır'", Milliyet, 19 Mart 1977.

³¹⁷ Süleyman Demirel, "24 Mayıs 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10, s. 3.

³¹⁸ Son Havadis, 8 Nisan 1977. Akt. Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 136.

³¹⁹ Muharrem Çetin ve M. Ali Gazi, "12 Mart Muhtırası'ndan Sonra Propaganda (1971-1980)", *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 117-156, s. 132.

domine eden partilerin aynı olması ve ülkenin içinde bulunduğu şartlar sebebiyle seçim kampanyalarında büyük değişiklik ihtiyacı duymamalarıdır. Bir diğer sebep olarak da ekonomik buhrandan dolayı partilerin bütçe problemleri yaşamaları, bunun neticesinde de özellikle yazılı ve görsel eserlerde daha önce kullanılanların tekrar kullanılmasına mecbur kalınmasıdır.

1977 seçimini önemli kılan iki temel olay bulunmaktadır. Bu olaylardan birisi, medyanın modern bağlamda seçim kampanyalarına entegrasyonunun gerçekleşmesidir. İlk defa bu seçimler döneminde partilerin kendileri tarafından gerçekleştirilen kampanyalardansa profesyonel reklam şirketleri tarafından yönetilen bir süreç yaşanmıştır. AP lideri Demirel, özel bir ajansla (CEN Ajans) anlaşarak partinin seçim kampanyasının yönetimi görevini devretmiştir. İkinci mühim gelişme ise plakların birer propaganda aracı olarak kullanılmasıdır. Nitekim hemen her siyasal parti gerek liderleri gerekse partileri adına plaklar çıkarmışlar, müziği bir propaganda aracı olarak yaygın bir şekilde kullanmışlardır.

Döneme damgasını vuran iki propaganda uygulaması Demirel imzasını taşımıştır. Bunlardan ilki, aynı zamanda basın seçim kampanyalarında ilk defa kullanılması niteliğini de taşıyan, Süleyman Demirel'in annesine yazdığı ve *Hürriyet* gazetesinde yayınlanan mektuplar olmuştur. İkincisi ise ülkenin her yerine yapıştırılan mor renkli kâğıtlardı. Üzerinde hiçbir açıklama bulunmayan bu kâğıtlarda yalnızca "Bu renge evet." yazılmıştır. Seçimlere çok kısa bir süre kalaysa bu mor rengin AP olduğu açıklanmıştır.³²⁰

1977 Türkiye Genel Seçimi'ni özel kılan bir diğer nitelikse ilk olarak CHP'nin, onun ardındansa diğer partilerin kullandığı seçim otobüsleri olmuştur. Kampanya süreçlerinde gerçekleştirilen propaganda faaliyetlerinde oldukça etkili olan bu araçlar, halk tarafından coşkuyla karşılanmışlardır.

³²⁰ Mehmet Ö. Alkan, "Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 863-884, s. 870.

3.3.1. Silah Gidecek Barış Gelecek: CHP'nin Propaganda Faaliyetleri

CHP, 1975-1977 arası dönemde muhalefet olarak başarılı olmuş; cephe hükümetlerinin yanlış davranışlarının karşısında olmuştur.³²¹ Erken seçime giden süreçte CHP iktidarı kazanacağına çok güven duymuştur. Nitekim parti adına yapılan her konuşmada CHP'nin iktidara geleceği vurgulanmış, hatta iktidara geleceği kesin olduğu için kendilerine yapılan saldırıların arttığı da söylenmiştir.³²² Ayrıca iktidara gelmesi mümkün olmayan partilere oy vererek bölünmeye neden olmak yerine, oyların CHP'ye verilmesi salık verilmiştir.³²³ İktidarın elde edileceğine bu denli güvenilmesi ve bunun açık kaynaklarca dile getirilmesi, şüphesiz seçmen üzerinde bir güven duygusu oluşturacak etkiyi yaratmış, beyaz propaganda türü bu noktada başat unsur olmuştur.

CHP tüzüğü'nün ikinci maddesine göre partinin amacı, ülke güvenliğine, ulus refahına, sosyal adalete demokrasinin gözetildiği bir çerçeve de hizmet etmek olarak belirlenmiştir.³²⁴ Hemen her parti anaşinin yoğun olduğu bu dönemde güvenlik ve refah kavramlarına odaklanmış, demokrasiden yana olduklarını dile getirmişlerdir. Bu söylem propaganda politikalarında ortaklık atfeden bir noktadır.

Seçime giden süreçte CHP ve sendikalar arasındaki ilişki de oldukça önem arz etmiştir. *Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç* konuya ilişkin görüşleri, manşetlerde "Türk-İş'in partilere teklif yapmasına karşı" çıkmak olarak yer alırken,³²⁵ ilerleyen süreçte Türk-İş teşkilatı mensuplarının siyasal kararlarında serbest bırakılması "Türk-İş, işçileri serbest bıraktı" başlığıyla basına yansımıştır.³²⁶ Bu dönemde yükselen işçi hareketleri nedeniyle sendikaların hangi partiden yana tutum sergileyeceği büyük önem arz etmiştir. Bu nedenle CHP başta olmak üzere her parti propaganda söylemlerinde işçi haklarına yer vermiştir.

³²¹ Tefik Çavdar, "Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)", *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 8*, İstanbul: İletişim, 1983, ss. 2025-2036, s. 2036.

³²² Ali Topuz, "27 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 19-23, s. 19.

³²³ Celalettin Ulusoy, "26 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 15-18, s. 17.

³²⁴ *CHP Tüzük ve Yönetmelikler*, Ankara: Çaba Matbaası, 1976, s. 7.

³²⁵ "Tunç, Türk-İş'in Partilere Teklif Yapmasına Karşı Çıktı", *Milliyet*, 14 Nisan 1977.

³²⁶ "Türk-İş, işçileri serbest bıraktı", *Milliyet*, 25 Nisan 1977.

Nisan ayının son günlerine doğru Bülent Ecevit'in içinde bulunduğu seçim otobüsü Tokat'ın Niksar ilçesinde saldırıya uğramıştır. Olaylarda 4 kişi yaralanmış, CHP'nin seçim otobüsünün yanı sıra bazı işyerleri tahrip edilmiştir. Bunun üzerine CHP Genel Başkanı, "Bu AP ile MHP'nin birlikte hazırladıkları bir oyun" açıklamasını yapmıştır. Komandoların saldırısına uğrayan Ecevit, failler yakalanıncaya kadar Niksar'dan ayrılmayacağını da belirtmiştir.³²⁷ Ecevit, Gümüşhane'nin Şiran ilçesinde de AP'li ve MHP'li gruplarca saldırıya uğramış, yedi kişi yaralanmış ve konvoyundan 30 araç hasar almıştır.³²⁸ Bu olaydan hemen sonra Ecevit, Erzincan'da da saldırıya uğramıştır. İki kişi polis olmak üzere on kişi yaralanırken, faillerden on üçü de tutuklanmıştır.³²⁹ Olayları sığağı sığağına değerlendirmek isteyen Ecevit, bu nokta taktik propaganda tekniğini uygulamış ve kısa vadede bu şiddet olaylarını lehine çevirmek için, daha önce bu tür olaylarda ismi geçen AP ve MHP'nin bu zayıflıklarına yönelmiştir.

Ecevit özellikle Kelkit vadisinde uğradığı saldırıdan sonra kendisinin nasıl suçlu çıkarılmaya çalışıldığına değinmiştir. Yurdun ihmal edilmiş her köşesine gitmenin görev olduğunu ve hükümetin oradaki görevlerini ihmal ettiğini gün yüzüne çıkardıkları için bu suçlamalarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Ayrıca saldırıların kendilerinin gözünü korkutmak ve yıldırma için yaptıklarını söylemiştir.³³⁰ Düşman tanımlama tekniğini uygulayan Ecevit, hedef kitlesine yalnızca kendi lehine bir propaganda yapmak değil ayrıca hasımları aleyhine de propaganda yapma gayesi gütmüştür. Nitekim hasımlarının yetersizlikleri vurgulanarak ve kendisine karşı yasa dışı eylemlerin teşvik edilmesi ifade edilerek, hasımın itibarını zedelemek gayesi olmuştur.

"Halk iktidarı" tabirini kullanan Ecevit, Cumhuriyet ve demokrasiden sonraki aşama olduğunu belirttiği bu aşamanın "Atatürk'ün 'idareyi halka teslim etme' isteğinin" özeti olduğunu ifade etmiştir.³³¹ CHP'nin kuracağı düzenin, Atatürk'ün dilediği çağdaş uygarlık seviyesinin üstünde olacağı vurgulanmıştır.³³² Bu söylemlerle otorite-

³²⁷ "Ecevit Silahlı Saldırıya Uğradı", *Milliyet*, 27 Nisan 1977.

³²⁸ "Şiran'da Silahlı Saldırı Yinelendi", *Cumhuriyet*, 28 Nisan 1977.

³²⁹ "Erzincan'da Ecevit'e ateş açıldı (...)", *Cumhuriyet*, 29 Nisan 1977.

³³⁰ Ecevit, "24 Mayıs 1977", s. 5.

³³¹ 9 Mayıs 1977, Barış. Akt. Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 130.

³³² Bülent Ecevit, "28 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-29, s. 29.

nin teyidine sığınma tekniği benimsenmiş, Atatürk imgesi propagandaların kuvvetlendirilmesi için kullanılmıştır. Nitekim seçmen üzerinde etkisinin yüksek olacağı tahmin edilen bir figürün izinden gidildiği, ayrıca tekrarlama tekniğine de uygun düşecek şekilde sıklıkla dile getirilmiştir.

Ecevit, propaganda söylemlerinin genelinde CHP'nin kamuoyu nezdinde başarılı görüldüğü konulara odaklanmıştır. Kıbrıs, Ege ve haşhaş olayları dâhil pek çok olayı hatırlatarak partisinin Türk milletinin problemlerini dünyaya kabul ettirebildiğini söylemiştir.³³³ Demirel iktidarının ise Türkiye'nin ulusal güvenlikle ilgili meselelerini NATO'nun inisiyatifine bıraktığı ifade edilip NATO'nun bir mensubu olarak değil, bir fedaisi olarak hareket ettikleri belirtilmiştir.³³⁴ Seçim yapma tekniğini tercih eden Ecevit, kendi lehine olacak konular üzerinden propaganda politikalarını yönettiği görülmüştür. Ayrıca düşman tanımlama tekniğinin de uygulanmasıyla, hasmına seçmen nezdinde hasar verecek söylemlerin de benimsendiği görülmüştür.

Ortak hizmetlerin bir arada bulunduğu, köylere ulaşmayan hizmetlerin merkezde toplandığı yerler olarak tanımlanan köykent projeleri de Ecevit tarafından propaganda malzemesi olarak kullanılmış; köyden kente gerçekleşen göçlerin önüne geçileceği ve köylerin kentleştirileceği belirtilmiştir.³³⁵ Nitekim dönemin önemli problemlerinden biri olan köy ve köylülük, propaganda söylemlerine malzeme edilmiştir. Slogan ve parola tekniği kullanılarak akılda kalıcılık hedeflenmiş, köykent ismi o dönemde hemen herkesin zihninde yer etmiştir.

CHP, seçim kampanyalarında dinî söylemleri kullanmayı da ihmal etmemiştir. Allah'a ve İslâm'a bağlılığını sık sık vurgulamış, dinin istismar edilmesinin karşısında olduğunu belirtmiş, dine saygılı olduğunu vurgulamıştır.³³⁶ Nitekim Ecevit partinin içinde bulunduğu kısıkaçtan halka olan güvenleriyle çıkacaklarını belirtmesinin yanı sıra "Hakka güvenimizle" diye de ayrıca belirtmiştir.³³⁷ Ancak dinî propagandalar di-

³³³ Ecevit, "24 Mayıs 1977", s. 10.

³³⁴ Hasan Esat Işık, "31 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 43-46, s. 44.

³³⁵ Bülent Ecevit, "30 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 37-41, s. 38.

³³⁶ Lütfi Doğan, "3 Haziran 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 55-58, s. 56-57.

³³⁷ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması*, s.41.

ğer sağ partiler gibi temel odak hâline getirilmemiş, tekrarlama tekniği izlenerek seçimde antipati uyandıracak bir yöntemle değil, mesajı koruyarak ve söylemleri değiştirerek uygulanmıştır.

Seçim vaatleri olarak: yolsuzluğa, karaborsaya, sömürüye, adam kayırmaya, haksızlığa, iç çatışmalara karşı hareket edileceği ve ulusal birliğin sağlanacağı, kanun-dışı iş yapanların yargılanacağı, öğrencilerin haklarının gözetileceği söylenmiştir. Birliğin ve eşitliğin tesis edileceği vurgulanmıştır.³³⁸ Kalkınmanın, kardeşliğin, yardımlaşmanın tesis edileceği; yasalara dayalı, insan haklarına saygılı, demokratik bir düzen kurulacağı; laik, özgür ve eşit bir yönetim benimseneceği de belirtilmiştir.³³⁹ Gelişmenin hızlanacağı, sosyal adaletin yaygınlaşacağı, ekonomik gücün artacağı, iç çatışmaların sebebi olan sömürü düzeninin ortadan kaldırılacağı da dile getirilmiştir.³⁴⁰ Ayrıca 1973 seçiminde verilen “geçmiş unutacağız” sözünün tutulduğu, şimdi de “hesap soracağız” sözünü verdiklerini ve bu sözlerini tutacaklarını da söylemişlerdir.³⁴¹

Ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krizin müsebbibi AP olarak görülmüş, devlet hazinesini eşi benzeri olmayan bir şekilde erittikleri belirtilmiştir.³⁴² Demirel’in düzeninde kentlerin ve köylerin karanlıkta kaldığı, fabrikaların durduğu, enerjinin yetersiz kaldığı, üretimin kayba uğradığı her fırsatta dile getirilmiştir.³⁴³ Cephe hükümetinin temel gayesinin Türk milletini cephelere bölme gayreti içinde olduğu ayrıca vurgulanmıştır.³⁴⁴ Tıpkı diğer partiler gibi CHP’nin gayesi de hasımlarını yıpratmak olmuştur. Bu nedenle düşman tanımlama tekniğine sık sık başvurulmuştur. Hükümet lideri Demirel temel odak hâline getirilmiş, seçmenin gözündeki imajını zedeleme gayesi güdülmüştür.

CHP söylemleri çoğunlukla verilere dayandırılarak temellendirilmiş, Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerden örnekler verilmiş, elektrik üretiminin kilovat cinsinden değerleri gibi sayısal veriler sürekli kullanılmıştır.³⁴⁵ CHP bu yöntemi izleyerek sahil ve bilimsel konuşma intibayı yaratmayı gaye edinmiş, otoritenin teyidinde sığınma

³³⁸ Üstündağ, “25 Mayıs 1977”, s. 13.

³³⁹ Ulusoy, “26 Mayıs 1977”, s. 17.

³⁴⁰ Ecevit, “28 Mayıs 1977”, s. 41.

³⁴¹ İsmail Hakkı Birler, “1 Haziran 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-50, s. 50.

³⁴² Ulusoy, “26 Mayıs 1977”, s. 16.

³⁴³ Topuz, “27 Mayıs 1977”, s. 20.

³⁴⁴ Hakkı Birler, “1 Haziran 1977”, s. 47.

³⁴⁵ Topuz, “27 Mayıs 1977”, s. 20.

taktiğini izlemiştir. Veri kullanımına dayalı propagandalar kaynakların açıklığı ve hedef kitlede güven duygusu oluşturma amacını taşıması itibarıyla beyaz türde bir propaganda yöntemi olmuştur. Buna karşın Demirel, Türkiye'nin Bulgaristan ve Yunanistan gibi ülkelerle karşılaştırılmasının bir yere götürmeyeceğini söylemiştir. Nitekim ülkelerin taşıdıkları koşullar aynı değildir ve hem başladıkları hem de vardıkları yerler farklıdır.³⁴⁶ Bu noktada Demirel'in de hasmının söylemleri üzerinden propaganda sürecini yönetmesi açısından karşı propaganda türünü kullandığı görülmüştür. Ayrıca seçim yapma tekniği uygulanarak, muhatabının söylemleri içinden karşılık verilebilecek olanlarını yanıtlamak tercih edilmiştir.

Demirel'in, CHP'nin Anayasa'ya dayalı bir düzene karşı olduğunu ve mevcut Anayasayla ülkenin idame ettirilemeyeceğini belirttiği konuşması; Ecevit tarafından anayasal bir düzenin olmadığı ve eğer varsa hükümetin de bunu değiştirmeye çalıştığı söylemiyle yanıtlanmıştır.³⁴⁷ Bu noktada Ecevit karşı propaganda yöntemini izlemiş, hasmının söylemleri ve ele aldığı konular üzerinden propagandasını geliştirmiştir. İddiaların tamamıyla reddedilmesi şeklinde doğrudan karşı propaganda alt türü uygulanmıştır. Nitekim Ecevit'in söylemleri Demirel'ininkileri yadsımak yerine reddetmeye yahut uygulayıcının kendisine yöneltmeye yöneliktir. Ecevit ayrıca Anayasa'yı da propagandalarında kullanmıştır. Anayasanın devlete yüklediği görevlerden bahsetmiş ve bu görevlerin yerine getirilmediğini vurgulamıştır. Ayrıca Anayasa'nın kimseye imtiyaz tanımadığına ve toprak reformu yapılmasını gerekli kıldığına da değinilmiştir.³⁴⁸ Bu noktada tekrar otorite teyidinde sığınma tekniği izlenmiş, Anayasa propagandalarının bir nevi doğrulayıcısı olarak gösterilmiştir. Nitekim hedef kitle üzerinde otoriteye sahip olan bir kavram olan anayasanın, seçmenin kararları üzerinde etkili olması hedeflenmiştir.

Demirel hükümetinin yatırımcı ve girişimci bir imaj yaratmak için gerçekleştirdiği propagandaların üzerine gidilmiş, bunların asılsızlığı vurgulanmıştır.³⁴⁹ Dolayısıyla AP'nin bütünüyle yalan tekniğini benimseyerek propaganda yaptığı dolaylı yoldan öne sürülmüştür. Doğrudan karşı propaganda tekniği kullanılarak, hasmın uygu-

³⁴⁶ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 29.

³⁴⁷ Ecevit, "28 Mayıs 1977", s. 25.

³⁴⁸ Ecevit, "28 Mayıs 1977", s. 25-26.

³⁴⁹ Topuz, "27 Mayıs 1977", s. 20.

ladığı propaganda yönteminin etkilerinin yok edilmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Demirel'in propaganda politikalarında önemli bir yer tutan imajı hedeflenerek, lider görüntüsüne verilecek zararın seçmen nezdinde yeni bir lider olarak Ecevit'in görülmesi de umulmuştur.

AP'nin yatırım ve kalkınma kavramları üzerine aldatmaca yaptığını belirten Ecevit, yatırımcı imajı yaratmak için yaygın bir propaganda yaptıklarını söylemiştir. Bununla beraber gerçeğe dayanmayan propagandaların uzun süre devam etmeyeceğini belirtmiştir.³⁵⁰ AP'nin bütünüyle yalan ve iddia etme taktikleriyle propaganda yaptıklarını dolaylı yoldan sıklıkla vurgulayan Ecevit, yine dolaylı olarak güvenilir bilgilere dayanmayan kara propaganda türünün de kısa vadeli olduğunu vurgulamıştır. Nitekim bir diğer yaygın kullanım olan gri propaganda türünde de iletinin güvenilirliği sorgulandığı için, genel itibarıyla Ecevit, hasmının açık kaynak kullanmamasına yüklenmiştir.

CHP'ye karşı yöneltilen komünist suçlamalarına karşı Ecevit, eğer partisinde komünist varsa bildirildiği takdirde partiden ilişkilerinin kesileceklerini belirtmiştir.³⁵¹ Ayrıca Ecevit, CHP iktidarında “komünizmin kaynağı”nın kurutulacağını ifade etmiştir.³⁵² Bu noktada Ecevit, kalıplaşmış imaj kullanımı tekniğiyle karşı karşıya kalmıştır. “Komünist” kelimesi bu dönemde en yaygın kullanılan imaj olmuş, pejoratif bir anlam yüklenildiği için hedefin seçmen nezdindeki itibarını sarsıcı nitelikte olmuştur. Ayrıca yine bu dönemde komünist yerine “kızıl” denilerek isimleri lakaplarla değiştirme tekniğinin uygulanması, aynı gaye güdülerek gerçekleştirilmiştir. Buna karşılıksa Ecevit ve CHP, karşı propaganda yöntemini izlemiş ve hasımlarının bütünüyle yalan tekniğini kullandığını dolaylı olarak ifade etmiştir.

Ecevit rakiplerinin halk sözünden ürktüklerini, kasket takan birini görünce bile ona komünist dediklerini belirtmiştir.³⁵³ Bu noktada Ecevit'in bu söyleminden, hasımlarının propaganda taktiği olarak kalıplaşmış imajların kullanımı yöntemini benimzedikleri ortaya çıkmaktadır. Nitekim bu dönemde tarafların hasımlarının itibarını seçmen nezdinde hasara uğratmak için, çeşitli kelime ve kelime gruplarını kullandığı görülmüştür.

³⁵⁰ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, s.7.

³⁵¹ “Ecevit: ‘Eğer CHP’de komünist varsa söyleyin, atayım’”, Milliyet, 17 Nisan 1977.

³⁵² “Ecevit: ‘ CHP’nin düzeninde komünizmin kaynağı kurutulacak’”, Milliyet, 9 Mayıs 1977.

³⁵³ Ecevit, “28 Mayıs 1977”, s. 27.

Demirel'in mason olduğu yönündeki söylemler seçim propagandaları süreçlerinde kullanılmıştır. Nitekim bu seçimlerde de CHP, Demirel'in başbakanlığa giden sürecinin Amerikan ve uluslararası gizli dernekler aracılığıyla gerçekleştiğini belirtmiştir.³⁵⁴ Ayrıca MHP kastedilerek "Hitler-Mussolini maceralarına özenenler" olarak nitelendirdiği grupların CHP'ye milliyetçilik dersi veremeyeceğini söylemiştir.³⁵⁵ Bu ve benzeri propagandalar yoluyla CHP, düşman tanımlama metoduyla kendi hasımlarını belirlemiş; kalıplaşmış imaj kullanımını ve isimleri kalıplarla değiştirme teknikleriyle hasımlarının itibarlarını sarsacak şekilde propagandalar yürütmüştür. Nitekim halk nezdinde olumsuz karşılıkları olan kelimelerle tarafları nitelendirmenin, seçmen üzerinde büyük bir etkisi olmuştur.

Bülent Ecevit yaptığı bütçe konuşmasında, bütçelerin hükümetlerin aynası olduğunu söylemiştir. 1977 bütçesinin de Cephe hükümetinin çarpıklığını, dengesizliğini, kopukluğunu yansıttığını belirtmiştir.³⁵⁶ Demirel'in 15 Şubat 1977 tarihinde Sanayi Brifingi adıyla düzenlediği propaganda toplantısında yatırım bütçeleri üzerine yaptığı konuşma üzerine Ecevit, rakam oyunlarıyla kimsenin kandırılmayacağını söylemiştir.³⁵⁷ Ecevit bununla hasmının bütünüyle yalan tekniğiyle propaganda yaptığını öne sürmüş, karşı propaganda taktiğini kullanarak Demirel'in söylemleri üzerinden propagandasını geliştirmiştir. Nitekim dönemdeki CHP propagandasının geneline hâkim olan hasmın bütünüyle yalan tekniğini kullandığını ifade etme ve onun söylemleri üzerinden karşı propaganda üretme yöntemi burada da görülmüştür.

CHP'nin açıkladığı seçim afişlerinde belirtilen sloganlar: "Hızlı ve hakça gelişme", "Köylüden başlayan gelişme, köye kadar sanayileşme", "Analar – Çocuklarınızı oylarınızla koruyun", "Silah Gidecek – Barış Gelecek", Gücümüzü halktan ve haktan alıyoruz", "İçte huzur – Dışta onur" şeklinde sıralanmıştır.³⁵⁸ Bu sloganların kullanımıyla seçmenin bilinçaltına tesir etmesi ve kalıcı kılınması hedeflenmiş, Türkiye'nin bu dönemde sahip olduğu sorunlara atıfta bulunan söylemler geliştirilmiştir.

³⁵⁴ Bu gibi iddialara ilişkin kesin yargılara varmak mümkün değildir. Ancak şu yargı dile getirilebilir ki AP'nin kuruluş ve varoluş mücadelesinde bulunmayan Demirel, parti ordu nezdinde kabul gören bir kimlik kazanınca partiye kaydını yaptırmıştır. İlerleyen süreçte çeşitli baskı grupları aracılığıyla AP Genel Başkanı ve Başbakan olmuştur. Bkz. Cengiz Sunay, "27 Mayıs'tan 12 Mart'a Süleyman Demirel", *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 12, 2017, ss. 23-36, s. 32.

³⁵⁵ Birler, "1 Haziran 1977", s. 48.

³⁵⁶ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, s.3.

³⁵⁷ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, s.5.

³⁵⁸ "CHP'nin 5 Haziran seçimleri için hazırladığı (...)", Cumhuriyet, 12 Mayıs 197.

Halk arasındaki çatışma, köylerdeki geri kalmışlık, iç ve dış politika üzerine geliştirilen söylemler slogan ve parola olarak CHP için çok faydalı olmuştur.

Ecevit, devlete ve polise karşı bir tutum sergilememiştir. Eleştirileri her daim hükümete yönelik olmuş, devletin gücüne ve düzenine büyük önem atfetmiştir. Keza kolluk kuvvetlerinin yaşadığı zorlukları belirtmiş ve durumları çözeceklerini belirtmiştir. Söylemlerinin temelinde her zaman barış, güvenlik ve demokrasi kavramları olmuştur. Seçimlere de bu mefhumların Türkiye’de egemen olmasına imkân tanıyacak olmasından dolayı büyük önem vermiştir. Kendisine ve partisine yöneltilen “komünizm” suçlamalarını kabul etmemiş, rakiplerinin anarşiye çanak tuttuğunu söylemiştir.

Bu dönemde Ecevit’in meşhur mavi gömleği ve güvercin uçurması da propaganda süreçlerinde oldukça etkili olmuştur. CHP, seçim kampanyası sürecinde barışın ve refahın bir sembolü hâline getirilmesi için Ecevit’in lider profili üzerine yoğunlaşmıştır. Ülkenin içinde bulunduğu sağ-sol çatışması çerçevesinde gelişen şiddet olaylarının hükümet kaynaklı olduğu ve CHP’nin buna çare olacağı sıklıkla vurgulanmıştır. Nitekim Ecevit, sol düşünce üzerine geliştirdiği söylemlerle partinin kitlesi haricinde sol ve sosyalist düşüncede olan küçük parti ve gruplardan da oy almayı başarmıştır.

Bu dönemde öne çıkan propaganda plağı uygulaması CHP tarafından da icra edilmiştir. İçerisinde *Halkçının Marşı* ve *Uyum* şarkıları olan bir plak hazırlanmış; *Uyum* şarkısının sözleri Ecevit’in aynı adlı şiirinden alınmıştır, sözleri ise şöyledir:

Boşluğa bulut,
Buluta yağmur,
Yağmura toprak,
Ne güzel uymuş,
Gündüze güneş,
Güneşe tarla,
Tarlaya başak,
Ne güzel uymuş!
Başağa buğday,
Buğdaya insan,
İnsana emek,
Ne güzel uymuş!
Emeğe eylem,
Eyleme yürek,

Yüreğe sevgi,
Ne güzel uymuş!³⁵⁹

CHP Planlama Bürosu 1977 seçimi için yapılan propaganda üzerine, “On atı milyon adet propaganda malzemesini tüm ülkeye dağıttık. Ayrıca sekiz tip büyük boy afiş hazırlanarak her birinden 100’er bin adet basıldı... Köylüler, esnaflar, kadınlar, köykentlerle ilgili broşürlerin baskı sayısı 3 milyon yüz bin...” şeklinde açıklama yapmıştır.³⁶⁰ Bu verilerden de anlaşılacağı üzere CHP seçim kampanyası sürecinde propaganda materyallerine oldukça önem vermiştir. Geniş tutulan hedef kitleye yöneltilen iletilerin ulaştırılmasında bir sıkıntı yaşanmaması için, partinin mümkün olan en iyi ölçüde bütçe ayırdığı görülmüştür.

3.3.2. Kervan Yürüyecektir: AP’nin Propaganda Faaliyetleri

Seçime gidilen süreçte siyasal gerginlik had safhaya ulaşmış ve parti liderlerine gerçekleştirilen saldırılar devam etmiştir. AP önderi Süleyman Demirel, seçim gezileri sürecinde Uşak’ın Sivaslı ilçesinde saldırıya uğramıştır. Seçim otobüsünde konuşma yaptığı esnada önce bir sandalye ardından taş fırlatılarak gerçekleştirilen saldırıda 10 kişi hafif yaralanmıştır. Demirel, olaylardan sonra gerçekleştirdiği konuşmada; “Türkiye’de faşizmden bahsetmek için çılgın olmak lâzımdır. Türkiye’de faşizm olsa sen böyle bağıramazsın, burnunu sürterler adamın, burnunu” ifadelerini kullanmıştır.³⁶¹ Ayrıca seçimlerden iki gün önce kimliği belirsiz kişilerce AP Genel Merkezine bombalı saldırıda bulunulmuştur. AP’li yetkililerin yaptığı açıklamaya göre binanın deposu, basın bürosu ve tüm camları zarar görmüştür.³⁶² Seçim döneminde şiddet olaylarının hedefi olan her siyasal parti lideri gibi, Demirel de bu olayları propaganda malzemesi olarak kullanmıştır. Sol düşüncenin yaygınlaşmasıyla sağ partilere yöneltilen faşizm iddiaları, hasımların bütünüyle yalan tekniği kullandığı ima edilerek karşı propaganda türüyle yanıtlanmıştır.

³⁵⁹ Alkan, “Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda”, s. 875.

³⁶⁰ Yankı, 30 Mayıs-5 Haziran 1977, Sayı 324, s. 4. Akt. Gülen, “Siyasi Partilerin Propagandaları Ek-seninde 1977 Genel Seçimi”, s. 135.

³⁶¹ “Demirel Sivaslı’da Saldırıya Uğradı”, Milliyet, 25 Mayıs 1977.

³⁶² “AP Merkezi’ne Bomba Atıldı”, Güneş, 3 Haziran 1977.

Türkiye'nin içinde bulunduğu kaotik ortamın, CHP'nin sola sahip çıkması yüzünden gerçekleştiğini söyleyen Demirel, solculuğun ülkenin huzurunu kaçırdığını belirtmiştir.³⁶³ Demirel CHP'yi eleştirirken partinin sosyalizme yakınlığı üzerinden gitmiştir. Eğer sosyalizm gerçek bir çare olsaydı Atatürk'ün cumhuriyeti kurarken o yolu seçeceği, şeklinde bir söylem geliştirmiştir. CHP'nin Atatürkçülükten ayrılıp millete ters düştüğünü belirtmiştir.³⁶⁴ Bu noktada Atatürk'ün ismini zikreden Demirel, otorite teyidinde sığınma tekniğini kullanmıştır. Nitekim ülkenin *kurucu babası* olarak Atatürk, halkın geniş kitleleri üzerinde güven duygusu yaratmaya muktedir bir isim olmuştur.

Ayrıca CHP devrinde ekonominin kötü oluşundan da dem vurulmuştur. Nitekim 1974 yılında CHP idaresi süresince vatandaşların yokluk içinde oldukları ve karne usulüyle tanıştıkları belirtilmiştir.³⁶⁵ CHP'nin komünistlerle aynı sloganları kullandığı, aynı şekilde propaganda yaptığı vurgulanmış; Atatürk'ün yolundan saptıkları ve sosyalist oldukları söylenmiştir.³⁶⁶ Bu konu AP ve Demirel tarafından sürekli olarak gündeme getirilip istismar edilmiştir. Düşmanı tanımlama ve seçim yapma tekniği kullanılarak, belirli bir nokta üzerinden hasımı yıpratıcı şekilde propaganda söylemleri gerçekleştirilmiştir.

AP Bitlis Senatörü Kâmrân İnan, CHP'nin yaptığı Amerika'yla ortak olan savunma tesislerinin faaliyetlerinin durdurulmadığı yönündeki propagandasının; Amerikan Kongresi'nde Türklerin aleyhinde olan kimselerin işlerini kolaylaştırdığını ileri sürmüştür.³⁶⁷ Bu noktada karşı propaganda türü kullanılmış, hasmın geliştirdiği söylem istismar edilerek propaganda yapılmıştır.

Türk milletinin kendine mahsus bir karakteri vardır, tarihsel gelişimi kapitalizm, sosyalizm, sağcılık ve solculuk gibi kavramlarla ilişkisi yoktur minvalinde bir söylem geliştirilmiş; CHP'nin bunu anlayamamasından dolayı “solculuk hastalığına” kapıldığı söylenmiştir. AP'nin ise liberal, kapitalist, sosyalist yahut sosyal demokrat bir

³⁶³ Demirel, “24 Mayıs 1977”, s. 5.

³⁶⁴ Demirel, “24 Mayıs 1977”, s. 6.

³⁶⁵ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri AP Grup Başkan Vekili Oğuz Aygün'ün Konuşması*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 9.

³⁶⁶ Nahit Mentеше, “31 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 41-45, s. 41.

³⁶⁷ Kâmrân İnan, “25 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14, s. 13.

parti olmadığı özellikle belirtilmiş; ilhamını milletin kendisinden aldığı ifade edilmiştir.³⁶⁸ CHP'nin seçim kampanyalarında kullandığı “Ak Günlere” sloganı gündeme getirilmiş, Türk milletinin ak günler yerine kara günler gördüğü ifade edilmiştir.³⁶⁹ Taraflarına yöneltilen iddiaların bütünüyle yalan tekniğiyle yapıldığını dolaylı yoldan gösteren AP, en güçlü aday olan CHP'ye karşı propaganda yapmaya yönelmiştir. Nitekim kalıplaşmış imaj kullanımı ve tekrarlama gibi tekniklerle hasmın otoritesinin sarsılması gayesi güdülmüştür.

Komünizm yalnızca Türkiye için değil, “hür dünya” için de bir tehlike olarak görülmüştür.³⁷⁰ Milliyetçilik yaygın bir söylem olarak kullanılmış, solun iktidarına karşı olmak ve Türk milliyetçilerini birleştirip iktidar yapmak başlıkları üzerinden AP nitelendirilmiştir. CHP ise milliyetçilerin bütünleşmesine engel olmak isteyen bir parti olarak tanımlanmıştır.³⁷¹ AP adına yapılan konuşmalarda ve seçim beyannamesinde sürekli olarak anarşiyle irtibatlandırılan CHP'den bahsedilirken Halk Partisi denmiştir.³⁷² Bu noktada seçim yapma tekniği Cumhuriyet kelimesinin kullanılmaması ve AP tarafından sahip çıkılması bir algı yaratmak için kullanılmıştır. Nitekim isimleri lakapla değiştirme tekniğine de dâhil olan bu propaganda yöntemi, seçmen nezdinde CHP'nin ülkenin değerlerine düşman olduğu algısını yaratmak için kullanılmıştır.

AP'nin propaganda sorumluları Süleyman Demirel için bir imaj yaratmak üzere çalışmış, ona “Barajlar Kralı” unvanını vermişlerdir. Enerji, sulama ve barajlar gibi kavramlar AP propaganda mekanizması için son derece önemli olmuştur.³⁷³ Bu noktada pozitif bir isimleri lakapla değiştirme tekniği izlenmiş, Demirel için kalıcı ve etkileyici olan bir lider imajı bina edilmeye çalışılmıştır.

Ecevit suikastı olayıyla ilgili olarak Demirel, kendisine ulaştırılan haberi derhal gizli bir şekilde devletin güvenlik güçlerine ve CHP Genel Başkanına ilettiğini belirtmiştir. Buna karşın ise Ecevit'in haberi kamuoyuyla paylaştığını ve yaygara çıkardığını dile getirmiştir.³⁷⁴ Nitekim miting oldukça kalabalık bir kitleyle yapılmış ve hiçbir olay çıkmamıştır.³⁷⁵ Demirel, yaptığı bütçe konuşmasında CHP'nin kendisinin imajına

³⁶⁸ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri AP Grup Başkan Vekili Oğuz Aygün'ün Konuşması, s. 19.

³⁶⁹ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri AP Grup Başkan Vekili Oğuz Aygün'ün Konuşması, s. 10.

³⁷⁰ Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi, Ankara: Adalet Partisi Basın Bürosu, 1977, s. 11.

³⁷¹ Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi, s. 7.

³⁷² Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi, s. 9.

³⁷³ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, s. 8.

³⁷⁴ Demirel, “3 Haziran 1977”, s. 53.

³⁷⁵ “CHP mitingi büyük kalabalıkla yapıldı, hiçbir olay çıkmadı”, Milliyet, 4 Haziran 1977.

yönelik saldırılarda bulunduğunu ifade etmiştir. Öncelikle yaptıklarından dolayı oluşan bir yatırımcı imajı olduğunu belirten Demirel, sonrasında kendine verdiği bir ünvan olmayan *Barajlar Kralı* imajını ve nihayetinde *Kalkınmacılık* imajını yıkmaya gayret ettiklerini belirtmiştir.³⁷⁶ Taktik propaganda türüyle uzun süreli propaganda uygulamaları neticesinde inşa edilen Demirel imajına saldırılmasına tepki olarak, CHP'nin bir nevi etik dışı hareket ettiğini ima etmiş ve seçim yapma tekniğini kullanarak seçmen nezdinde karşılığı olduğunu düşündüğü bu iddialara yanıt vermiştir.

MSP eleştirisi ise CHP üzerinden yapılmış, MSP'ye verilecek her oyun CHP'nin işine geleceği belirtilmiştir. Ayrıca MSP'nin kalkınma hamlesini yönetebilecek yeterlilikte olmadığı da vurgulanmıştır.³⁷⁷ MSP'nin sola hizmet ettiği, anahtarın maymun-cuk hâline geldiği söylenmiştir.³⁷⁸ Düşman tanımlama ve kalıplaşmış imaj inşa etme tekniğinin en büyük malzemesi olan sol ve komünizm sıklıkla dile getirilmiş, sağ partilere karşı propaganda uygulanırken bile en çok tercih edilen istismar başlıklarından biri olmuştur.

Demirel, MHP'yle işbirliği için görüşmeler yaptıklarını söylemiş ancak Türkeş, böyle bir şeyin olmadığını söyleyerek bu çağrıya olumsuz yanıt vermiştir.³⁷⁹ Herhangi bir partiyle işbirliği yapmayacaklarını açıklayan Türkeş, MHP'siz bir hükümetin ayakta kalamayacağını söylemiştir.³⁸⁰ İki partinin de MC hükümetinde yer almasına karşın aralarında bir bağ inşa edilemediği görülmüştür.³⁸¹ Nitekim hükümet içindeki anlaşmazlıklar seçimlere giden süreçte ayyuka çıkmış, seçim sürecinde de hükümet ortağı olan partiler bile birbirlerini düşman olarak tanımlama yoluna gitmiştir.

Demirel, irticanın Türkiye için bir problem olmadığını söylemiş ve komünizmin yarattığı bölücülük tehlikesinin asıl mesele olduğunu ifade etmiştir. Bu şekilde sağ siyasette gericiliğin tehlike olarak görülmemeye geleneğini devam ettirmiştir.³⁸²

Demirel, kendilerine yöneltilen eleştirilerde şahıslarının ve makamlarının ayrı tutulmadığını ve bunun da kurumlara zarar verdiğini söylemiştir. Nitekim ona göre

³⁷⁶ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşması, s. 7.

³⁷⁷ Demirel, "24 Mayıs 1977", s. 6.

³⁷⁸ Seyfi Öztürk, "1 Haziran 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-50, s. 49.

³⁷⁹ "Türkeş: 'Böyle bir şey yok...'", *Milliyet*, 15 Nisan 1977.

³⁸⁰ "Demirel'in MHP ile işbirliği (...)", *Cumhuriyet*, 15 Nisan 1977.

³⁸¹ Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 136.

³⁸² Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 141.

önemli olan mekanizmanın işlerliğinin korunmasıdır, iktidarlar gelip geçicidirler.³⁸³ Devlet ve hükümet arasında bir ayrıma gidilerek hedef şaşırtma yöntemiyle propaganda uygulaması gerçekleştirilmiştir.

AP adına konuşma yapan milletvekili adayı İbrahim Kılıç'ın *Türkiye Şoförler ve Otomobilciler Derneği Başkanı* olduğu vurgulanmıştır.³⁸⁴ Bu şekilde bir imaj yaratılıp otorite teyidinde sığınma tekniği kullanılmıştır. Nitekim seçim yapma tekniğiyle belirlenen konular, konunun uzmanları tarafından temsil edildiklerinde, hedef kitle tarafından daha çok benimsenme niteliğini haizdirler.

AP, tıpkı MSP gibi hem maddi hem de manevi kalkınma söylemini kullanmıştır. Yalnızca maddi ilerlemenin büyük olmaya yetmeyeceği; aynı zamanda ilim, ahlâk, maneviyat, kültür ve millî değer alanlarında da kalkınmanın gerekli olduğu vurgulanmıştır.³⁸⁵ AP'nin seçim beyannamesinde Türk milliyetçiliği söylemine büyük önem verilmiş; milliyetçilik “medeniyetçi, memleketçi, hamleci, birleştirici ve bütünleştirici” bir düşünce olarak nitelendirilmiştir.³⁸⁶ Dönemin hemen her partisi kendilerini milliyetçi olarak nitelendirme yoluna gitmiş, nitekim bu mefhum anarşinin hâkim olduğu dönemde etkili olması beklenen bir nitelikte olmuştur.

Genel İdare Kurulu Üyesi Feyzullah Değerli'nin AP adına yaptığı konuşma, oldukça poetik bir muhtevaya sahiptir. Şiirsel söylemlerin yanı sıra sloganlar ve parolalara yer verilen konuşmada, AP'nin icraatları destansı bir şekilde anlatılmış ve ayrıca yapacaklarının garantisi yine aynı üslupla dinleyiciye aktarılmıştır.³⁸⁷ İdeal bir propagandanın kalıcı olması ve hedef kitle arasında kolayca yaygınlaşabilir olması önemlidir. Bu durumu en başarılı şekilde işleyen propaganda konuşmalarından birisi yapılan bu konuşmadır.

Adnan Menderes'in oğlu ve *AP İdare Kurulu Üyesi Mutlu Menderes*, “Adalet Partisi, Demokrat Partinin ta kendisidir.” şeklinde bir söylemde bulunmuştur.³⁸⁸ AP,

³⁸³ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşması, s. 17.

³⁸⁴ İbrahim Kılıç, “27 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 21-23, s. 21.

³⁸⁵ *Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi*, s. 36.

³⁸⁶ *Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi*, s. 15.

³⁸⁷ Bkz. Feyzullah Değerli, “28 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-29.

³⁸⁸ Mutlu Menderes, “29 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 31-34, s. 33.

kendini sık sık “Demokrat Partinin ta kendisi” olarak tanımlamıştır.³⁸⁹ Otoritenin tevidine sığınma tekniğini kullanan AP, CHP’ye karşı büyük başarı elde etmiş olan DP’nin mirasını kullanarak benzeri bir kazanç sağlama gayesi gütmüştür.

Yılmaz Ergenekon, AP adına yaptığı konuşmada “Seçim bir beğendirme yarışıdır.” demiş, diğerlerini kötüleyerek kendinin iyiliğini ispatın imkânı olmadığını belirtmiş, yalanlara yer verilmemesi gerektiğini vurgulamıştır.³⁹⁰ Kara propagandanın olmaması gerektiğini dolaylı yoldan belirtmiştir. Nitekim genel itibariyle açık kaynaktan ileti gönderimini tercih eden propaganda politikaları bu dönemin partilerince uygulanmış, modern döneme nazaran daha “temiz” bir seçim kampanyası süreci yönetilmiştir.

AP, seçim sürecinde “Kervan Yürüyecektir” sloganını başat söylem olarak kullanmıştır.³⁹¹ Nitekim hükümetlerdeki istikrarsızlıklarla meşhur olmuş bir dönemde, istikrarın korunmasının vaat edilmesi, şüphesiz seçmen nezdinde etkili olacak bir propaganda politikası olmuştur.

AP’nin seçim vaatleri: iç güvenliğin sağlanması, adaletin tesis edilmesi, hızlı kalkınmanın sağlanması, kültür ve eğitimin millîliğinin gözetilmesi, gecekondu sorununun çözülmesi, köylerin kalkındırılması, memur ve işçinin refahının sağlanması, aile yapısına önem verilmesi, ev kadınlarının haklarının korunması, telif hakları konusunun düzenlenmesi, televizyonun yaygınlaştırılması, ulaştırma için gerekli altyapı ve inşaatların başlaması, öğrencilik ve askerlik gibi hâllerin iyileştirilmesi başlıkları altında verilmiştir.³⁹²

AP propagandalarında genel olarak yapılan icraatlar, yapacaklarının bir göstergesi olarak kullanılmıştır. İktidara sahip oldukları süreç içinde ülkeye faydalı pek çok hizmet yaptıklarını belirtmişler ve bu hizmetlerin devamlılığı için AP’nin tekrar iktidar olması gerektiğini vurgulamışlardır. Demirel’in söylemlerinde milliyetçilik ve ahlâk gibi kavramlar yer almış, diğer partilerin sahici olmadıkları vurgulanmıştır. İstikrar hususuna eğilinmiş ve diğer partilerin bunu sağlayamayacağı belirtilmiştir.

³⁸⁹ *Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi*, s. 5.

³⁹⁰ Yılmaz Ergenekon, “30 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-39, s. 35.

³⁹¹ *Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi*, s. 38.

³⁹² Demirel, “24 Mayıs 1977”, s. 6-9.

Dönemindeki diğer partiler gibi milliyetçilik söylemine ağırlık veren AP, sola ve anarşiye karşı sert tutum sergileyen sağ parti geleneğini sürdürmüştür. Seçim kampanyası sürecinde diğer büyük partiler gibi parti liderinin ön plana çıkarılması ve imajının hedef kitle tarafından benimsenmesi gayesi güdülmüştür. Karşı propaganda ve düşman tanımlama gibi propaganda metotları sıklıkla kullanılmış, geçmişin mirası ve geleceğin temini düsturuyla söylemler geliştirilmiştir.

Propaganda kullanımını ilk gerçekleştiren partilerden olan AP, dönemin meşhur türküsü *Zühtü*'yü kendisine seçim şarkısı yapmak için uyarlamıştır. Dönemin yükselen sol düşüncesine karşı AP'nin milliyetçiliğini vurgulayan *Milliyetçi Zühtü* isimli şarkı oldukça popüler olmuştur, sözleri ise şöyledir:

Gariban bir vatandaşsın,
Senin adın Zühtü,
Kendini tanı Zühtü,
Türklüğünü unutturanlara kanma Zühtü,
Aklını topla Zühtü,
Kafayı vurursun Zühtü,
Uyuma sakın Zühtü,
Sonra yanarsın Zühtü,
Komüniste kanma Zühtü.

Ecdadının kemikleri sızlıyor be Zühtü,
Aklını topla Zühtü,
O şehitler olmasaydı sen var mıydın Zühtü,
Komüniste kanma Zühtü,
Ar namus gider Zühtü,
Din iman kalmaz Zühtü,
Sonra yanarsın Zühtü,
Pişman olursun Zühtü.

Galiçya'da Kafkasya'da Kore'lerde Zühtü,
Dökülen kanın Zühtü,
Moskof cennet ise niye kaçıyorlar Zühtü,
Uyuma sakın Zühtü,
Gerçek budur Zühtü,
Din iman kalmaz Zühtü,
Ar namus gider Zühtü,
Komüniste kanma Zühtü.

Sen oyunu kime vercen seçimlerde Zühtü,
Aklını topla Zühtü,
Adalet Partisi, Süleyman'dır yolun Zühtü,
Unutma sakın Zühtü,
Barajları Zühtü,
Fabrikaları Zühtü,
Asfaltları Zühtü,
Televizyonu Zühtü,
Köprüleri Zühtü,

Milliyetçi Zühtü, unutma!
Unutma bunları Zühtü.

AP'nin seçim kampanyaları sürecince yapılanlara dair, "Bir milyon [adet] bastırılan plastik AP bayrakları, kırat kumaşları, Demirel resimleri, Menderes pankartları... paket paket Anadolu'ya dağıtıldı... Rozetlerin sayısı belirsiz. Bunlar için ne kadar para harcandığı gizli. Bir kısmı özel şahıslarca hazırlattırılarak partiye bağışlandı..." şeklinde bir açıklama yapılmıştır.³⁹³ Seçim kampanyası sürecine yapılan yatırımlar gibi sır olması gerekmeyen bir bilgi, AP yetkilileri tarafından gizli kalması gerektiği şeklinde kamuoyuyla paylaşılması tercih edilmemiştir. Bu durumun nedeni hakkında farklı yorumlar geliştirilebilecek olsa da muhtemel sebep ilk defa özel bir şirketle anlaşarak propaganda yapmak gibi, Türk seçim tarihinde bir ilki deneyen AP'nin elde ettiği verileri hasımlarının erişebileceği şekilde paylaşmak istememesi olmuş olabilir.

3.3.3. Türk Milleti Uyan: MHP'nin Propaganda Faaliyetleri

Alparslan Türkeş, Türkiye'nin içinde bulunduğu buhranı ve geri kalmışlığı "ahlâk ve mâneviyat buhranı" yaşanması olarak görmüştür.³⁹⁴ Türkeş'e göre her şeyden önce konuşulması gereken dört temel konu vardır. Bunlar: "T.C. Devletinin korunması, yaşatılması ve yüceltilmesi.", "Türk Milletinin birliği ve beraberliği.", "Türk

³⁹³ Yankı, 30 Mayıs-5 Haziran 1977, Sayı 324, s. 4. Akt. Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 141.

³⁹⁴ Türkeş, "24 Mayıs 1977", s. 3.

Vatanının bütünlüğü ve dokunulmazlığının korunması.”, “İnsan haklarına dayalı hukukun üstünlüğünü temel alan çok partili demokratik rejimin yaşatılması ve sürdürülmesi.” olarak belirtilmiştir. Bunlara tehlike arz eden unsurların ise komünizm, bölücülük ve mezhep ayrılıkları olduğu ifade edilmiştir. Bu tehlikelere karşı mücadelenin önündeki en büyük engelin ise CHP olduğu vurgulanmıştır.³⁹⁵ Bu noktada Türkeş, düşman tanımlama tekniğini kullanmış ve CHP’li yöneticileri kendine hasım olarak belirleyip bu yönde propaganda yapmıştır. Ayrıca Ecevit’in seçmen nezdinde sahip olduğu büyük etki bilindiği için, Ecevit üzerinden yönetilecek propagandaların daha etkili olacağı düşünülmüştür.

MHP tüzüğü’nün 2. Maddesine göre partinin gayesi; tarih boyunca hür yaşayıp vatan ve şeref gibi mefhumlar uğruna harp eden Türk milletini, ilim ve ahlâk bilinciyle beraber ülkücülük anlayışıyla çağdaş medeniyet düzeyine çıkarmak, adaleti ve güvenliği tesis etmek, Dokuz Işık’ta belirtilen maddeler ışığında hareket edip Türk Devleti’nin bekası için çalışmak olarak belirtilmiştir.³⁹⁶ Alparslan Türkeş’in sistemleştirdiği *Dokuz Işık Doktrini*, MHP’nin görüş ve politikalarını özetler nitelikte olup seçim kampanyaları sürecinde de sık sık dile getirilmiştir. *Milliyetçilik, Ülkücülük, Ahlakçılık, İlimcilik, Toplumculuk, Köycülük, Hürriyetçilik, Gelişmecilik ve Halkçılık ile Endüstricilik ve Teknikçilik* ilkelerinden oluşan Dokuz Işık Doktrini, CKMP’nin son döneminin ve MHP’nin düşünce ve eylemlerinin temelini oluşturmuştur. Nitekim Dokuz Işık, 1967 yılının Kasım ayında yapılan CKMP kongresinde resmen benimsenmiştir.³⁹⁷ Doktrinin amaçlarının gerçekleştirilmesinin yollarını içerdiğini belirten Türkeş, amaçlarının ise “Türk Milletini, insanca usullerle, en kısa yoldan, kendi gücüyle ayakta durabilecek kuvvetli, müreffeh, mutlu, hak ve şereflerine sahip bir millet haline getirmek ve modern uygarlığın en ön safhına geçirmek” olduğunu ifade etmiştir.³⁹⁸

Türkeş, MHP’nin köylüleri millî varlığın temeli ve medeniyetin devamının kaynağı olarak gördüğünü belirtmiştir.³⁹⁹ Türk köylüsünün kurtulabilmesi için tarım şehirleri projesinin tek yol olduğunu belirtmiştir. Nitekim Dokuz Işık’ta mevcut olan

³⁹⁵ Türkeş, “24 Mayıs 1977”, s. 4.

³⁹⁶ *MHP Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü*, Ankara: MHP, 1977, s. 3.

³⁹⁷ Tanıl Bora ve Kemal Can, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, İstanbul: İletişim, 2000, s. 54.

³⁹⁸ Alparslan Türkeş, *Millî Doktrin Dokuz Işık*, İstanbul: Kutluğ, 1975, s. 13.

³⁹⁹ Türkeş, “24 Mayıs 1977”, s. 6.

Köycülük ilkesinin partinin hem köye hem köylüye verdiği değeri ortaya koyduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁰

Seçim sürecinde Türkiye kaotik bir süreçten geçtiği için, hemen her siyasî lider saldırıya uğramıştır. Nitekim Hacıbektaş bölgesinde MHP araçları taşlanmış, Türkeş yolunu değiştirmek zorunda kalmıştır.⁴⁰¹ Türk milletinin içinde bulunduğu bu zorlu durumların çözülmesinin, iç ve dış koşullar nedeniyle zorlaştığı belirtilmiştir. MHP, bir dönüm noktası olarak nitelediği bu dönemde “idealist, fedakâr, vefalı imanlı evlâtlarını bir varoluş mücadelesine” çağırdığını söylemiştir.⁴⁰² Seçmeni halk nezdinde muhterem olan sıfatlarla tanımlayan Türkeş, hedef kitlenin gururunu okşayarak kendisine yönelmesini gaye edinmiştir.

CHP'nin sosyalist olduğu, bir aşırılık rejimi taraftarlarının parti içine girdiği, eski CHP'den eser kalmadığı söylenmiştir. Ayrıca MSP'nin de vatan düşmanlarını affettiği, dini istismar ettiği belirtilmiştir. AP'nin ülkeyi iyi idare edemediği, komünist ve anarşist tehlikenin onun döneminde ortaya çıktığı da dile getirilmiştir.⁴⁰³ MSP komünistlerin affedilmesine evet demek iddiasıyla MHP tarafından özellikle suçlanmıştır.⁴⁰⁴ Kalıplaşmış imaj tekniği kullanılarak komünist imgesi yaratma ve bunu propagandaların temel malzemesi olarak kullanma yöntemini en çok kullanan partilerden biri MHP olmuştur. Seçim yapma tekniğiyle pek çok konu arasından komünizmle alakalı olanlar tercih edilip bu konuyla iltisaklı olanların imajlarını tahrip etme yöntemi Türkeş tarafından uygulanmıştır. MHP dışındaki partilerin başarısızlıkları ve hataları özellikle gündeme getirilerek düşmanı tanımlama tekniği izlenmiş, kendi lehinden ziyade düşmanı aleyhine propaganda yapma düsturu benimsenmiştir.

Türkeş tarafından Türkiye'nin içinde bulunduğu durumun sorumlusu olarak CHP görülmüştür, CHP'nin insana değer vermeyen ve yalnız kendini düşünen bir zihniyete sahip olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁵ CHP'nin milletin başına felaketler getirdiği ve bu

⁴⁰⁰ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1977, s. 31.

⁴⁰¹ “Ecevit konuşurken patlayıcı madde atıldı”, *Milliyet*, 22 Mayıs 1977.

⁴⁰² 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 3.

⁴⁰³ Necati Gültekin, “29 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-28, s. 26-27.

⁴⁰⁴ Ali Fuat Eyüpoğlu, “25 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 9-12, s. 10.

⁴⁰⁵ Alparslan Türkeş, “31 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 33-36, s. 33.

felaketlerin hepsinin ortağının MSP olduğu söylenmiştir.⁴⁰⁶ MSP'nin sol iktidara "kol-tuk değneği" olduğu ve olacağı belirtilmiş, AP'nin iktidarını anlamak içinse idarede oldukları dönemin 12 Mart'a yol açtığını görmenin yeterli olacağı belirtilmiştir. MHP dışındaki tüm partilerin denendiği ancak istenilene erişilemediği de eklenmiştir.⁴⁰⁷ Diğer partilerden farklı olarak MHP kendine bir hasım belirlemektense mevcut partilerin tümüne karşın düşmanı tanımlama tekniğini kullanmıştır. Ayrıca tekrarlama tekniğine sıklıkla başvuran MHP farklı söylemlerle aynı temaları işlemiştir. Nitekim komünizm üzerine geliştirilen propagandaların hemen hepsi buna örnek olmuştur.

CHP'nin anarşistlere sahip çıktığı belirtildikten sonra, İsmet İnönü'nün Ecevit'in DEV-GENÇ'le işbirliği içinde olduğunu söylemiş olduğu eklenmiştir.⁴⁰⁸ Geliştirilen bu söylemle özellikle CHP seçmeni üzerinde etkisi olan bir figür olarak İnönü'nün isminin anılması, otoritenin teyidinde sığınma tekniğinin karşılığı olmuştur. Bu şekilde MHP, kendi söylemlerine hasmının sahasından dayanak noktaları oluşturmuştur.

Komünizmin, bölücülük ve mezhepçilik gibi kavramlarla iç içe olduğu belirtilmiştir.⁴⁰⁹ Bölücülük kavramına değinilmiş, bir propaganda olması aşamasını çoktan aşmış bayrak açmış silah taşıyan bir hâle geldiği söylenmiştir.⁴¹⁰ Bu noktada hasımlarının silahlı propaganda yaptığını dolaylı yoldan belirten parti, düşmanı tanımlama tekniğini yaygın bir şekilde kullanmıştır. Ayrıca seçim yapma tekniğiyle de milliyetçiliğin karşısında konumlanan komünizm ve bölücülük gibi kavramlar üzerinden kendi düşmanını tanımlamıştır.

MHP'nin seçim vaatleri; sosyal güvenliğin ve sosyal yardımlaşmanın temel alınarak refahın artırılması, kimsesizlerin korunması, yaşlılar için huzur köyleri yapılması, evsizlere konut sağlanması, öğrencilere yurt ve kredi tesis edilmesi, eğitimin devlet eliyle temin edilmesi olmuştur.⁴¹¹ Bu söylemleriyle genel olarak halkın refahına odaklanan MHP, seçmen nezdindeki umutsuzluk ve çaresizlik hissine hitap etmiştir.

⁴⁰⁶ Osman Albayrak, "2 Haziran 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 41-44, s. 43.

⁴⁰⁷ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 11.

⁴⁰⁸ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 10.

⁴⁰⁹ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 9.

⁴¹⁰ Taha Akyol, "1 Haziran 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 37-40, s. 38.

⁴¹¹ Türkeş, "24 Mayıs 1977", s. 7.

Ülkenin içinde bulunduğu anarşiden çıkış için tek yolun “Güçlü Devlet, Kuvvetli Adalet” olduğu söylenmiştir.⁴¹² Nitekim devletin adaleti, millî menfaatleri sosyal hayatta sağlayacak olan şey olduğu ifade edilmiştir.⁴¹³ “Baba” şeklinde nitelenen devletin, en çok ihtiyacı olan evladıyla ilgilenmesi gereken bir baba gibi toplumun ezilen kesimleriyle ilgileneceği belirtilmiştir.⁴¹⁴ MHP, “Atalarımız ‘Ya devlet başa ya kuzgun leşe’ demişlerdir” diyerek devletin ehemmiyetini vurgulamıştır.⁴¹⁵ Geliştirdiği muhafazakâr söylemle geçmişin bilgeliğine atıfta bulunan Türkeş, atasözlerini referans alan bir söylem geliştirerek bu doğrultuda propaganda yapmıştır.

MHP, dış politikada İslâm ülkelerine önem vereceğini, bu ülkelerle sahip olunan kültür ve coğrafya gibi ortak değerler çerçevesinde işbirlikleri kurmak istediğini belirtmiştir.⁴¹⁶ Millî ve manevi değerleri her fırsatta dile getiren parti, İslâmî değerlere de propaganda uygulamalarında vurgu yapmıştır.

MHP adına yapılan konuşmalarda ekseriyetle vaatte bulunulmamıştır. Hatta genel sekreter yardımcısının konuşmasında, vaatte bulunulmadığı açıkça belirtilmiş; yalnız ülkenin içine düştüğü durumun ve bundan kurtuluşun izah edildiği belirtilmiştir.⁴¹⁷ Devletin idamesinin maneviyat, ahlâk ve kültür gibi kavramlar temelinde gerçekleştirilmesi de sık sık vurgulanmıştır. Türk devlet geleneğinin temelinde bulunduğu belirtilen bu mefhumlar MHP için çözümün ta kendisi olarak takdim edilmiştir.⁴¹⁸

MHP’nin tahayyül ettiği devlet idaresinde öngördüğü şeylerse, şu şekilde sıralanmıştır: sömürüye son vermek, sosyal güvenliği tesis etmek, kadınların konumunu iyileştirmek, emekliler arasındaki adaletsizliği gidermek, eğitimde güvenliği sağlamak, devleti bir süper güç hâline getirmek gayesiyle hareket etmek, sorunsuz bir adalet sistemi kurmak, köy ve kent eşitliğini sağlamak, köylünün geleceğini ve işçinin hakkını gözetmek, cumhurbaşkanlığı yetkilerini genişletmek, demokrasiyi yaşatmak ve insan haklarına saygılı olmak.⁴¹⁹

⁴¹² Ağah Oktay Güner, “30 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 29-32, s. 29.

⁴¹³ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 34.

⁴¹⁴ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 30.

⁴¹⁵ Eyüpoğlu, “25 Mayıs 1977”, s. 10.

⁴¹⁶ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 51.

⁴¹⁷ Sadi Somuncuoğlu, “26 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 13-16, s. 15.

⁴¹⁸ Gün Sazak, “27 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 17-20, s. 18.

⁴¹⁹ Sazak, “27 Mayıs 1977”, s. 19-20.

Türkeş “oyları bölmeyelim” söylemiyle propaganda yapanların halkı aldattığını söylemiş, bu partilerin ülkeyi uçuruma sürükleyeceğini belirtmiştir.⁴²⁰ Bu propaganda söylemiyle özellikle küçük partilerden CHP’ye gidecek oyların önüne geçmek istemiş ve ayrıca AP’ye gidecek oyların hiç değilse bir kısmını elde etmek istemiştir.

AP’nin MHP’nin dinamizminden yararlanmak için seçimlerde işbirliği yaptıklarını söylediği iddia edilmiş ve bu iddia yalanlanmıştır.⁴²¹ Ayrıca “dün MHP iktidar olamaz diyenler, bugün Milliyetçi Hareketsiz hükümet düşünülemez demektedirler.” denilerek MHP’nin giderek güçlendiği ifade edilmiştir.⁴²² Hasminın söylemleri üzerine karşı propaganda tekniğini uygulayan MHP, bunların hepsini açık kaynak kullanımıyla yaparak beyaz türde propaganda politikaları geliştirmiştir.

MHP, partisinin Gençlik Kolları Başkanı’na TRT Radyosu’nda yapılan konuşmalarda yer veren tek parti olmuştur.⁴²³ Bu hareketiyle gençlere yönelik bir propaganda faaliyeti yürüten tek parti olma niteliğine de sahip olmuştur. Nitekim politizasyon oranları giderek yükselen gençlerin, kendi akranlarından bir konuşmacıyı dinlemeleri seçmen kanaatleri üzerinde etkili olmuştur.

Millî ve İslâmî değerlerin kaybedilmemesi için din adamlarının önemini vurgulayıp⁴²⁴ dinsel bir söylem de geliştiren MHP, imamların ve öğretmenlerin görevlerinin aynı kutsallıkta olduğunu dile getirmiştir. İmamların eğitimine önem verileceği belirtilmiş, eğitim sisteminin temel gayesinin gençleri Türk milliyetçileri olarak yetiştirmek olduğu vurgulanmıştır.⁴²⁵ MHP’nin seçim kampanyası döneminde yaptığı en önemli hareketlerden birisi, dönemin önemli isimlerinden birisi olan Necip Fazıl Kısakürek’in partiye destek vermesini sağlamak olmuştur. Bu gelişme MHP’nin İslâmcı içeriğine katkı sağlamış, parti 1977 yılı süresince İslâm’a kayış yaşamıştır.⁴²⁶ Milliyetçilik düşüncesiyle harmanlanan İslâmcılık düşüncesi, ilerleyen süreçlerde yerini gi-

⁴²⁰ Türkeş, “31 Mayıs 1977”, s. 36.

⁴²¹ Akyol, “1 Haziran 1977”, s. 40.

⁴²² Türkmen Onur, “3 Haziran 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 45-49, s. 49.

⁴²³ Bkz. Türkmen Onur, “3 Haziran 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 45-49.

⁴²⁴ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 59.

⁴²⁵ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, s. 57-58.

⁴²⁶ İlker Aytürk ve Tanıl Bora, “Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler”, *Türkiye’nin 1970’li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 307-328, s. 324.

derek İslâmcılığın ağır bastığı bir retoriğe bırakmıştır. Nitekim bu İslâmî retoriğin etkiyle “Orta ve doğu Anadolu’da Sünni nüfusun” büyük bir kısmının oyları MSP’den MHP’ye kaymıştır.⁴²⁷

Refahın ancak MHP’nin tek başına yahut bir koalisyon ortağı olarak iktidara gelmesiyle sağlanabileceği söylenmiştir.⁴²⁸ İktidar ortağı olmanın da bir ihtimal olarak seçmene sunulduğu göz önüne alınırsa, MHP’nin tek başına iktidar olmaya inanmadığı yahut kesin gözüyle bakmadığı görülmektedir.

MHP seçime yönelik konuşmalarında sürekli olarak vaat vermektense mevcut durumu seçmene idrak ettirmeye yönelmiştir. Çözümün kendilerinin tahayyül ettiği devlet idaresi olduğunu belirtmiş, Türkiye’yi çağın ilerisine taşımanın ancak kendileriyle mümkün olduğunu vurgulamışlardır. Manevi ve ahlâkî değerlerin önemini sürekli gündeme getiren MHP, millî birliğin ve beraberliğin milliyetçilikle mümkün olduğunu savunmuştur. Anarşiye ve komünizme geçit vermeyeceğini her fırsatta dile getiren MHP, kaos ortamından faydalanma gayesinde olan bölücü faaliyetlere de tolerans göstermeyeceğini vurgulamıştır.

Gerek seçim dönemlerinde gerekse haricinde propaganda plakları hazırlayan partilerin başında MHP gelmiştir. Türkeş’e atfedilen meşhur “Davadan döneni vurun.”⁴²⁹ sözleriyle giriş yapılan plakta bu konuşmanın ardından *Başbuğ Marşı* adlı şarkı gelir, şarkının sözleri ise şöyledir:

Sende bütün umutlar
Göğe yükselsin tuğum
Haykırıyor Bozkurtlar
Selam sana Başbuğum

Türklük bir yiğit arar
Tanrı Dağlar kadar
Canlansın hatıralar
Selam sana Başbuğum

⁴²⁷ Bora ve Can, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, s. 62.

⁴²⁸ 1977 *Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi*, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1977, s. 79.

⁴²⁹ Türkeş’in “davaya katılıp ihanet eden herkesi vurun” olarak da aktarılan bu sözünün, 1967 senesi Kasım ayında gerçekleştirilen CKMP kongresinde dağıtılan bir bildiriye yer aldığı ifade edilir. Yine aynı kongrede Türkeş’in “başbuğ” olarak ilan edildiği de vurgulanır. Bkz. Bora ve Can, *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül’den 1990’lara Ülkücü Hareket*, s. 54.

Semerkant'lar Kerkük'ler
Yaslı yaralı Türkler
Artık Alparslan kükrer
Selam sana Başbuğum

Altaylardan Tuna'ya
Yeniden bütün dünya
Görsün korkulu rüya
Selam sana Başbuğum

Tanrı güç versin sana
Acısın Türkistan'a
Selam, selam Turan'a
Selam sana Başbuğum⁴³⁰

MHP'nin seçim kampanyasında yaptığı harcamalara dair, Genel Başkan Yardımcısı Gün Sazak son seçimlere 30 bin liradan az bir miktarla girdiklerini belirterek “Bu defa da fazla imkânımızın olduğu söylenemez. Gelirimiz gençlerimizin mütevazı bağışları ve işçilerimizin sınırlı imkânlarından ayırdıkları paralar...” şeklinde bir açıklama yapmıştır.⁴³¹ Diğer partilere nazaran düşük bir bütçeye sahip olan MHP, seçmen kitlesinin maddi desteğiyle seçim kampanyası sürecinde propaganda materyallerinin masrafını karşılamaya çalışmıştır.

3.3.4. Önce Ahlâk ve Maneviyat: MSP'nin Propaganda Faaliyetleri

Hükümet ortakları olmalarına rağmen Milliyetçi Cephe'nin üyeleri birbirlerine karşı propaganda yapmışlardır. Nitekim MSP, AP için “benzini bitti, pili tükendi” gibi söylemler geliştirmiştir.⁴³² Ayrıca 22 Ocak 1977 tarihinde Adana'da Erbakan, Demirel'in propaganda taktiklerinden biri olan “nereden kalktık, nereye geldik” şeklindeki

⁴³⁰ Alkan, “Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda”, s. 879.

⁴³¹ Yankı, 30 Mayıs-5 Haziran 1977, Sayı 324, s. 6. Akt. Gülen, “Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi”, s. 150.

⁴³² Ecevit, “28 Mayıs 1977”, s. 28.

söylemlerinden birini eleştirmiştir. Demirel'in Türkiye'yi katladığını söylediğini ancak katlananın işsizlik ve dış ticaret açığı olduğunu belirtmiştir.⁴³³ Bu noktada Erbakan, hasmının söylemleri üzerinden giderek karşı propaganda türünü düstur edinmiştir. Seçim yapma ve düşmanı tanımlama teknikleri kullanılarak, hâkim olunan alana yönelip hasmın itibarını sarsma yöntemi izlenmiştir.

1950'de DP'ye oy veren seçmene hitaben Erbakan, oylarını bu kez MSP'ye vermelerini istemiştir.⁴³⁴ Tıpkı AP ve DP gibi *Demokrat Parti*'nin mirasını taşıdığını iddia ederek seçmene hitap eden MSP, otorite teyidinde sığınma tekniğini kullanarak hedef kitlede geniş ölçekte etkisi olan DP düşüncesiyle kendini meşru kılmaya çalışmıştır.

Evvelki yıllarla kıyaslandığı vakit, Erbakan'ın sanayileşmeye daha az vurgu yaparak İslami retoriği daha hür bir şekilde kullandığı görülmüştür.⁴³⁵ İslâmcı söylemlerinin yoğunluğunu giderek artıran MSP, propaganda politikalarında da İslâmcılığı temel odak hâline getirmiştir. MSP adına konuşmalar gerçekleştiren *Süleyman Arif Emre*, Türkiye'nin kalkınmasını ve sanayileşmesini önlemek için dış mihraklar tarafından propagandaların gerçekleştirildiğini vurgulamıştır. Bazı parti ve propagandacılarının bu tuzaklara düştüğü ancak Türk milletinin herhangi bir propagandaya alet olmadığı belirtilmiştir.⁴³⁶ Kaynağı belirsiz dış aktörlerce kara ve gri propaganda türlerinin belirtilmesiyle seçmen nezdinde bir güvensizlik hissinin yaratılması hedeflenmiştir. Böylelikle bu güvensizlik hissinin MSP lehine bir duygunun oluşturulması için kullanılabilmesi hedeflenmiştir. Düşmanı tanımlama tekniğiyle dış politik unsurlar hasım olarak belirlenerek iç politik aktör olarak MSP'nin lehine bir kurtarıcı imajının yaratılması gaye edinilmiştir.

MSP, sol fikirleri toplumu bireye karşı öncelediği ve liberal fikirleri bireyi topluma karşı öncelediği için, bireyin ve toplumun huzurunun sağlanamadığı görüşünde olmuştur. Ahlâkçı ve maneviyatçı görüşe sahip olan MSP, sağlıklı bir sosyal bünyenin

⁴³³ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, s.9.

⁴³⁴ "Erbakan, '1950'de DP'ye oy verenlerin bu kez MSP'ye oy vermelerini' istedi", Milliyet, 8 Mayıs 1977.

⁴³⁵ Ahmad, *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, s. 492.

⁴³⁶ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması, s. 10.

inançtan doğacağı kanaatinde olmuştur.⁴³⁷ Millî Görüş için doğru fikir nitelmesi yapılırken, liberal ve solcu görüşler için yanlış görüşler denilmiştir.⁴³⁸ Kalıplaşmış imaj kullanımı tekniği uygulanarak, hasımların politik görüşleri belli kategoriler altında ifade edilmiştir. Hasımın itibarı sarsılarak, uygulayıcının ön plana çıkması hedeflenmiştir.

MSP propaganda politikalarının temelini dini yerleştirmiştir. Nitekim önceki dönemlere atıf yaparak propagandasını inşa ederken CHP devrinde laikliğin, inananların inananlara zulmetmesi şeklinde telakki ettiğini söylemiştir.⁴³⁹ Din bu dönemdeki sağ partilerin hemen hepsinin vurguladığı bir kavram olmuştur.⁴⁴⁰ Açık kanallardan yapılan din politikaları beyaz türde propaganda politikaları izlenerek uygulanmış ve kaynağın açık olması özellikle istenmiştir. Nitekim dinin savunuculuğu ve kurtarıcılığı gibi imgeler başta MSP olmak üzere sağ partilerce yaygın olarak kullanılmıştır.

Erbakan için CHP de AP de benzer şekillerde millî ve manevi değerlerle alakası olmayan partilerdir. Biri sosyalist zihniyete yakınken diğeri liberal zihniyete yakındır, ancak neticede her iki partinin idaresi de inançlı insanlara baskı ve zulüm yapmıştır.⁴⁴¹ MSP'liler konuşmalarında, CHP'yi solcu AP'yi liberal ve renksiz olarak tanımlamıştır.⁴⁴² Solcu fikirlerin insan haklarını tehdit ettiği belirtilirken, kapitalist zihniyetin insanların sömürülmesine ses çıkarmadığı ifade edilmiştir. Buna karşın Millî Görüş'ün Türk milletinin kendisini ifade ettiği söylenmiştir.⁴⁴³ Bu noktada kalıplaşmış imaj kullanımı ve tekrarlama teknikleri kullanılarak, seçmen nezdinde AP ve CHP'nin olumsuz imgelerle damgalanması hedeflenmiştir. Nitekim solcu ve liberal gibi nitelermelere pejoratif manalar yüklenirken, isimleri lakaplarla değiştirme tekniği uygulanarak MSP'nin görüşü olumlanacak şekilde İslâmcılık yerine Millî Görüş olarak ifade edilmiştir.

⁴³⁷ Hasan Aksay, "26 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 16-19, s. 17.

⁴³⁸ *Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi*, Ankara: MSP, 1977, s. 7.

⁴³⁹ Necmettin Erbakan, "24 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10, s. 4.

⁴⁴⁰ Türk sağının eylem ve söylemlerinde her daim yer alan din ve milliyetçilik gibi kavramlar ile Türk sağının tarihî serüveni üzerine detaylı bir okuma için bkz. Tanıl Bora, *Türk Sağının Üç Hâli Milliyetçilik, Muhafazakârlık, İslâmcılık*, İstanbul: Birikim, 2003.

⁴⁴¹ Erbakan, "24 Mayıs 1977", s. 5.

⁴⁴² Oğuzhan Asiltürk, "25 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-16, s. 11.

⁴⁴³ *Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi*, s. 8-9.

Erbakan, AP'yi ve CHP'yi bir tutmuş, her iki partinin de taklitçi olduğunu ifade etmiştir. “Denenmiş, denenemez!” sloganını kullanarak MSP'nin gayesini öze dönüş olarak nitelmiştir.⁴⁴⁴ İlerleyen süreçte mevzubahis partilerin ülkeyi geri bıraktığı vurgulanmış ve millî gelirin değil sömürü gelirinin arttığı ifade edilmiştir.⁴⁴⁵ Birbiri ardına iktidar sahibi olan bu partilerin, neredeyse aynı çizgiden ilerlediği ve sorunları biriktirmiş oldukları da eklenmiştir.⁴⁴⁶ Erbakan, CHP'ye oy vermenin din düşmanlığı, anarşi, yokluk anlamına geleceğini; AP'ye oy vermeninse sömürü, geri kalmışlık, oyalama manasına geleceğini söylemiştir.⁴⁴⁷ MSP, hem AP'nin hem de CHP'nin dış politikalarında dışa bağımlı kaldıklarını ifade etmiştir. Kendilerinin izleyeceği dış politika ise şahsiyetli olarak nitelendirilmiştir.⁴⁴⁸ Her iki parti de 25'er yıllık idare dönemlerini boşa harcamıştır ve sonraki dönem artık MSP'nin devridir. Türkiye'yi bir süper güç yapacak olan da yine MSP'dir.⁴⁴⁹

Düşmanı tanımlama tekniği kullanılarak MSP'nin baş hasmı olan CHP ve AP'nin itibarının zedelenmesi ve seçmen nezdinde de birer hasım olarak görülmeleri hedeflenmiştir. Gri propaganda türü izlenmiş ve MSP tarafından hasımlarının din düşmanlığı ve sömürü yanlılığı sürekli tekrarlanmıştır. İletilerin doğruluğunun teyidine fırsat tanınmayacak şekilde uzun ve sürekli bir propaganda politikası benimsenmiş, ileti kaynakları çoğunlukla açık olmuş ve bu şekilde seçmen gözünde güvenilirlik imajı yaratılmıştır.

Kıbrıs meselesi propaganda malzemesi olarak kullanılmıştır. 1963'te CHP'nin ve 1967'de AP'nin iktidarda olduğu dönemde Kıbrıs'taki olaylara seyirci kalındığı söylenmiştir.⁴⁵⁰ 13 sene boyunca sessiz kalınan Kıbrıs meselesinde yürütülen politika-nın değişmesi, bu süreç içinde gerçekleşen tek değişimin, MSP'nin doğuşunun olduğu belirtilmiştir.⁴⁵¹ Nitekim MSP'nin ilk hükümeti sırasında yapılan en önemli icraatın “Büyük Kıbrıs Zaferi” olduğu, ikinci hükümet içinse “Beklenen Tarihi Büyük Ağır

⁴⁴⁴ Erbakan, “24 Mayıs 1977”, s. 6.

⁴⁴⁵ Fehim Adak, “29 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 31-34, s. 31.

⁴⁴⁶ *Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi*, s. 16.

⁴⁴⁷ Necmettin Erbakan, “4 Haziran 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 61-64, s. 63.

⁴⁴⁸ *Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi*, s. 77.

⁴⁴⁹ Erbakan, “24 Mayıs 1977”, s. 9.

⁴⁵⁰ Asiltürk, “25 Mayıs 1977”, s. 11.

⁴⁵¹ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması*, s. 27.

Sanayi Hamlesi” olduğu söylenmiş; MSP’nin kendi kuracağı hükümetin ise en büyük icraatının “Herkes Refah” olacağı vaat edilmiştir.⁴⁵² Tıpkı CHP’nin Bülent Ecevit için “Kıbrıs Fatih” imajı yaratması ve propaganda politikalarını buna yöneltmesi gibi, MSP de Erbakan için “Mücahit” imajını yaratmış ve Kıbrıs üzerinden propaganda politikalarını yönetmiştir. Zafer kelimesini propaganda sloganlarına ve parolalarına dâhil ederek bu tekniği kullanan MSP, yaygın ve kalıcı bir ikna politikası inşa etmeyi hedeflemiştir.

Erbakan, İstanbul’un en büyük meydanında bulunan çıplak kadın heykelini söküp atmaya övünmüş, manevi kalkınmada büyük bir adım attıklarını dile getirmiştir.⁴⁵³ Ayasofya’nın ibadete açılması gibi manevi söylemlerin yanı sıra, tank ve uçak fabrikası gibi yerli sanayi üzerine de söylemler geliştirilmiştir.⁴⁵⁴ Ayrıca Erbakan, 5 Haziran’dan sonra müstehcen neşriyatın cezalandırılacağı ve camisiz köy kalmayacağı gibi vaatler dile getirmiştir.⁴⁵⁵ Manevi kalkınma ideali ve vaadinde olan MSP, bu konuyu üç başlık altında ele alır: “Dördüncü BYP’da manevi kalkınmanın yer alması ve manevi kalkınma görevinin Devlet tarafından plânlı bir şekilde yürütülmesi.”, “Manevi kalkınmanın gerektirdiği yetişmiş insan gücünün karşılanması.”, “Manevi kalkınma müesseselerinin yeniden organize edilmesi ve güçlendirilmesi.”⁴⁵⁶ MSP yaptığı icraatları sıralarken ilk sıraya ahlâk ve maneviyat alanında yaptıklarını koymuş, müstehcen yayını sansürlemek gibi örnekler vermiştir. Bunun yanı sıra tarım ve sanayi hamleleri yaptıklarını vurgulamış, ABD ve Avrupa Ekonomik Topluluğu’na karşı kişilik geliştirdiklerini ve İslâm devletleriyle Türkiye arasında sıcak ilişkiler geliştirdiklerini önemle vurgulamışlardır.⁴⁵⁷

Erbakan, MSP’nin millî hedeflerini; iç barış, manevi kalkınma, maddi kalkınma, herkese refah ve Türkiye’yi lider ülke yapma ana başlıkları altında toplamıştır.⁴⁵⁸ Genel itibarıyla diğer partilerle aynı başlıklar altında propaganda politikalarını gerçekleştirmiş, özellikle Türkiye’yi bir süper güç yapma ve manevi kalkınma hamlesi gerçekleştirme propagandası bu süreçte partiyi diğerlerinden ayıran söylemler olmuştur.

⁴⁵² *Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi*, s. 62-63.

⁴⁵³ Erbakan, “24 Mayıs 1977”, s. 7.

⁴⁵⁴ Asiltürk, “25 Mayıs 1977”, s. 13.

⁴⁵⁵ “Erbakan: Müstehcen neşriyat için cezalar artırılabilecek”, *Milliyet*, 23 Mayıs 1977.

⁴⁵⁶ Aksay, “26 Mayıs 1977”, s. 17.

⁴⁵⁷ Korkut Özal, “30 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-39, s. 37.

⁴⁵⁸ Erbakan, “24 Mayıs 1977”, s. 9.

Dış Türklerle ilgi yaptığı propaganda için MSP, *Batı Trakya Derneği Genel Başkanı Hikmet Yurdakul*'a konuşma yaptırmıştır.⁴⁵⁹ Bu hareketle MSP otoriteye sığınma tekniğini izlemiştir. Seçim yapma tekniğiyle lehine olacak bir konuya odağını kaydıran MSP, bu konudaki yetkili isimleri propaganda uygulamalarında kullanarak seçmen nezdinde ciddi ve işler bir imaj yaratmayı hedeflemiştir.

İleride cumhurbaşkanı olacak olan ve o dönem İzmir MSP milletvekili adayı Turgut Özal, partinin maddi kalkınma üzerine olan görüşlerini aktardığı bir konuşma yapmıştır. Büyük bir sanayi hamlesiyle tahayyül edilen maddi kalkınma üzerine görüş ve vaatler, yalnızca manevi kalkınmayla birlikte gerçekleştirilebileceği şeklindeki söylemle MSP'nin ideolojik çizgisiyle bağdaştırılmıştır.⁴⁶⁰ Bürokraside pek çok görev alan Özal'ın parti adına konuşurulması ve konuşmasında verilere dayalı bir üslup kullanılması, seçmen nezdinde bir profesyonellik intibayı uyandırması açısından önemli olmuştur.

MSP'nin sahip olduğu millî görüş neticesinde yapılanlardan bahsedilirken; sanayi atılımı ve ekonomiye yön verme, materyalizme karşı manevi kalkınmayı tesis etme, bölgelerarası dengesizliği ortadan kaldıracak adımların atılması, sınıflar arası eşitsizliğe çözüm yolları ortaya koyması şeklindeki ana başlıklarla bunların gerçekleştirilmesine imkân tanıyacak bütçelerin MSP tarafından oluşturulduğu belirtilmiştir.⁴⁶¹

Demirel'in hem alkol alıp hem *Kur'an-ı Kerim*'i seçim meydanlarında kaldırması, ortaokul ve liselerde Kur'an okunmasının faydalı olmadığı yönünde açıklama yapması, MSP tarafından eleştirilmiştir.⁴⁶² Ayrıca Demirel'in "MSP ciddiyetsizlik şaheseridir" şeklinde açıklamalarına karşın, Erbakan "Millî görüşe safсата diyenlere sadece acınır" demiştir.⁴⁶³ AP'nin propaganda yaparken MSP'yi komünistleri affetmekle suçlamasına karşın, Erbakan durumun böyle olmadığını, af kararını Anayasa Mahkemesi'nin verdiğini belirtmiştir.⁴⁶⁴ İktidar partisi AP ve lideri Demirel'e yönelik karşı

⁴⁵⁹ Asiltürk, "25 Mayıs 1977", s. 14-15.

⁴⁶⁰ Turgut Özal, "27 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 21-24, s. 24.

⁴⁶¹ *1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, s. 6.

⁴⁶² Yasin Hatipoğlu, "1 Haziran 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-51, s. 50.

⁴⁶³ "Demirel: MSP Ciddiyetsizlik Şaheseridir", *Milliyet*, ha 1977.

⁴⁶⁴ Necmettin Erbakan, "4 Haziran 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 61-64, s. 62.

propaganda türü uygulanmıştır. Seçim yapma tekniğiyle hasıma zarar vermesi muhtemel konular seçilmiş, düşmanı tanımlama tekniğiyle Demirel ve AP hasım ilan edilmiştir. CHP'yle birlikte en güçlü parti olan AP'ye yönelik bu propaganda politikasında sağ seçmenin kararını etkilemek ve MSP'ye oy devşirmek gayesi güdülmüştür.

Emperyalist güçlerin artık fizikî bir istila gerçekleştirmek yerine, yayın organlarını kullanmak suretiyle kültür alanında işgaller gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Bu nedenle dış güçlere engel olabilmek için, gençlerin maneviyatına sahip çıkılması gerektiği dile getirilmiştir. Millî ve manevi eğitimde oluşacak boşluk, nihayetinde ülkenin içinde bulunduğu buhran durumuna yol açmaktadır denmiştir.⁴⁶⁵ İç politika temalarının propaganda malzemesi olarak kullanılmasının yanı sıra dış politika da MSP tarafından kullanılmıştır. Ülkeye dışarıdan propaganda müdahalelerinin bulunduğu belirtilmiş, düşmanlar tanımlanarak bir tür karşı propaganda uygulanmıştır. Seçmenin güvensizlik hissini artırılıp MSP'ye olan inancın artırılması hedeflenmiştir.

MSP'nin temel gayesinin “Yeniden Büyük Türkiye” olduğu vurgulanmıştır. Diğer partilerin ise ancak “Büyük Türkiye” diyebilecekleri de eklenmiştir. Bunun sebebi ise Türkiye'nin eskiden büyük olduğunu ve eski ihtişamını elde etmesinin kendileri tarafından hedeflenmesi olarak ifade edilmiştir. Ayrıca *Büyük Türkiye* söyleminin yalnızca maddi kalkınmayı içerdiği fakat *Yeniden* demenin daha önceden sahip olunan manevi gelişmişliği de içerdiği dile getirilmiştir.⁴⁶⁶ *Yeniden Büyük Türkiye*'yi inşa edebilecek tek kadronun da MSP de olduğu vurgulanmıştır.⁴⁶⁷ Ayrıca bu idealin beş başlık üzerinden yürütülecek hizmetlerle gerçekleşeceği belirtilmiştir: “İç barış, Kardeşlik, Huzur”, “Manevi Kalkınma”, “Hakiki Maddi Kalkınma”, “Herkes Refah” ve “Lider Ülke Türkiye”⁴⁶⁸ Nitekim MSP tüzüğü'nün 2. Maddesine göre partinin amacı: “Programında yazılı hususları yerine getirmek, ferdi, aileyi ve cemiyeti buhranlardan kurtarıp manevî ve maddî bakımdan tarihimizde olduğu gibi en ileri seviyesine erdirmektir.” olarak belirtilmiştir.⁴⁶⁹

MSP'nin yayınladığı 1977 Seçim Sloganları isimli matbu dosyada, seçim sürecinde kullanılan sloganların hepsi verilmiştir. Bunlar şu şekilde sıralanmaktadır:

⁴⁶⁵ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması, s. 18.

⁴⁶⁶ Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi, s. 12-13.

⁴⁶⁷ Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi, s. 19.

⁴⁶⁸ Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi, s. 21.

⁴⁶⁹ MSP Millî Selâmet Partisi Tüzüğü, Ankara: Elif Matbaacılık Sanayii, 1977, s. 3.

“Önce Ahlak ve Maneviyat; Montaj Değil Ağır Sanayi; Köylüyü, İşçiyi, Memuru, Esnafı, Dargelirliyi faize, vergiye Ezdirmeyeceğiz. Herkese Refah; Uydu Değil, Lider Türkiye; Yeniden Büyük Türkiye; Doğru yol haklı yol, Milli görüşe inananlar Birleşelim; MSP Pişman etmez; Laf değil Hizmet; Yeni Devir: Milli Görüş; Fabrika yapan Fabrika, her ile Fabrika, Herkese iş, Herkese Refah; Milli Görüş, Milli Şuur, Milli Hamle; Bundan sonra MSP huzur, Refah, Lider Ülke Türkiye; Oyalama değil Köklü İcraat; İnananlara Tahakküm (Devri kapandı): CHP Gazoz, Kola, Montaj (Devri Kapandı): AP Yeniden Büyük Türkiye (Yeni Devir): MSP; Denenmiş Denenmez – Solcuya, Renksiz Aldanma; Bu Zafer İnananların Zaferidir; ... Ve Zafer Yakındır; Milli, Güçlü, Süratli, yaygın kalkınma; Kıbrıs Yunan’a Vermemek için. Ortak Pazara Uşak olmamak için”⁴⁷⁰

MSP hemen her bildirisinde ahlâk ve maneviyat mefhumlarını temel odak hâline getirmiş, ülkenin içinde bulunduğu sıkıntıların kaynağını maddecilik olarak gösterme gayreti içinde olmuştur. Önceki devirlerde iktidar sahibi olanların inancı baskıladığını ve görmezden geldiğini belirtmiş, ülkenin taklitçilikten dolayı yozlaşması yüzünden kaosa sürüklendiğini dile getirmiştir. Manevi kalkınmayla eş zamanlı yürütülecek maddi kalkınmanın önemini vurgulamış ve ağır sanayi hamlesi olarak nitelediği kalkınma hareketini her fırsatta vurgulamıştır.

Neredeyse tüm slogan ve parolalarında Türkiye’nin süper güç olmasına dair bir vurgu yapan MSP, gelişme ve kalkınma gibi kavramlara büyük önem atfetmiştir. Genel itibariyle İslâmî bir retorik kullanırken propaganda teknikleri gereği bu görüşlerini Millî Görüş adını verdiği bir düşünce altında vermiştir. Sağ bir parti olarak kendi cenahındaki diğer partilerin seçmenlerinden oy almak gayesi gütmüştür.

MSP’nin seçimlere yönelik propaganda faaliyetleri için yapılan harcamalar konusunda bazı iddialar olmuştur. Bunlara göre seçim kampanyalarında 230 milyonluk harcama yapma göze alınmış, İslâm’ın kişi tasviri hususundaki görüşlerinden dolayı Erbakan’ın resimleri seçim afişlerinde kullanılmamıştır. Partinin seçim kampanyası dâhilinde yaptığı harcamaların saptanmasındaki zorluklar haberlerde dile getirilmiş,

⁴⁷⁰ Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçim Sloganları, Ankara: MSP, 1977.

kapatılma olasılığından dolayı partinin mal varlıklarının kişilerin üzerine kayıtlı olduğu belirtilmiştir.⁴⁷¹ Seçim kampanyası sürecinde propaganda uygulamaları için oldukça geniş bir bütçe ayırdığı görülen MSP'nin, İslâmî retoriğinden dolayı kapatılması tehlikesine karşı türlü tedbirler aldığı da görülmüştür.

3.3.5. Diğer Partilerin Propaganda Faaliyetleri

Seçim dönemine gerek söylemleri gerekse eylemleriyle CHP, AP, MHP ve MSP egemen olmuş olsa da bunlar dışında dört parti daha seçim sürecinde aktif olmuştur. Etki oranları diğerlerine göre düşük kalan CGP, DP, TBP ve TİP bu başlık altında incelenmiştir.

3.3.5.1. Huzur Hürriyet Refah: CGP'nin Propaganda Faaliyetleri

Cumhuriyetçi Güven Partisi Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu, CHP'den ayrılarak Güven Partisi'ni kurmuş ilerleyen süreçte *Kemal Satır*'ın Cumhuriyetçi Parti'siyle birleşerek partinin Genel Başkanı olmuştur. CGP'nin bu süreçte sloganı olan “Huzur-Hürriyet-Refah”, seçim için hazırlanan propaganda plağının kapağında da yer almıştır.⁴⁷² Büyük ve küçük hemen her parti, ülkenin içinde bulunduğu anarşi durumundan dolayı sükûneti ve özgürlüğü tesis edecekleri bir dönemin vaadinde bulunmuştur ki CGP de bunlara dâhildir.

Ülkenin içinde bulunduğu durumu yorumlarken her şeyi kapkara göstermenin yanlış olduğunu ifade eden Feyzioğlu, aynı şekilde her şeyi tozpembe göstermenin de yanlış olduğunu söylemiştir.⁴⁷³ Feyzioğlu yaptığı televizyon konuşmasında, CGP'nin demagoji ve mübalağa yapmadığını, yalnızca hakikati söylediğini belirtmiştir.⁴⁷⁴ Seçmen nezdinde partisine güven tesis etmek için beyaz türde propaganda yapan ve bunu

⁴⁷¹ Yankı, 30 Mayıs-5 Haziran 1977, Sayı 324, s. 5. Akt. Gülen, “Siyasi Partilerin Propagandaları Ek-seninde 1977 Genel Seçimi”, s. 145.

⁴⁷² Alkan, “Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda”, s. 881.

⁴⁷³ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977, s. 17.

⁴⁷⁴ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 3.

yaptığını da kamuoyuyla paylaşan Feyzioğlu, söylemlerinde veri kullanımını da ihmal etmemiştir.

Türkiye'nin sanayileşme gibi problemlerine karşı işbirliği yapılmasını, ciddi olunmasını, boş laflar söylenmemesini, iktidar ve muhalefetin anlaşılabilmesinin gerekliliğinden bahseden Feyzioğlu, sorunların milletçe ve uzun yıllar boyu çalışılarak çözüleceğini dile getirmektedir.⁴⁷⁵ Birlik olma kavramını propaganda söylemlerinin temelinde yerleştiren CGP, diğer partilerin aksine çatışmacı ve sert bir tutum sergilememiş, daha ziyade barışçıl bir üslup geliştirmiştir.

Sosyal güvenlik ve sosyal adalet kavramlarına vurgu yapan Feyzioğlu, bunları gerçekleştirmenin hem anayasanın hem medenî toplumun hem de dinin gereği olduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁶ Anayasa, medeniyet ve din gibi hedef kitle nezdinde karşılığı olan mefhumların kullanılması, otorite teyidinde sığınma tekniğinin kullanılmasıyla seçmen üzerinde pozitif etki yaratma gayesiyle başvurulmuş referanslar olmuştur.

CGP'nin Cumhuriyetin temel ilkelerine bağlı olduğu ifade edildikten sonra, bu ilkelerin; “millî devlet, sosyal devlet, demokratik devlet ve laik devlet” olmak olduğu belirtilmiştir.⁴⁷⁷ Feyzioğlu o güne değin Türkiye’de yapılanlardan ve mevcut durumundan bahsettikten sonra, ileriki süreçte yapmayı hedeflediklerini şu başlıklar altında toplamıştır: vergi adaletinin tesisi, asgarî geçim indirimi, genel sağlık sigortası, tarım sigortası, İşçi Yardımlaşma ve Memur Yardımlaşma gibi kanunların düzenlenmesi, Bağ-Kur Kanunu’nun değişimi, esnaf ve sanatkârların durumlarının iyileştirilmesi, muhtarların sosyal güvenliği (muhtarlara maaş bağlanmasını ilk öneren parti kendileridir), yurt dışında çalışanların hakları, konut sorunu.⁴⁷⁸

Feyzioğlu, tahayyül ettiği Türkiye’ye yıkıcı propaganda ve komünist slogan yoluyla ulaşılamayacağını belirtir.⁴⁷⁹ Beyaz propaganda türünün yaygınlaşmasını, kaynağın açıklığını ve iletinin doğrulanabilirliğini savunan ve benimsenmesini salık veren Feyzioğlu, bu söylemleriyle dönemin diğer partilerinden ayrılmıştır.

⁴⁷⁵ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 21.

⁴⁷⁶ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 23.

⁴⁷⁷ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 38.

⁴⁷⁸ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 34-37.

⁴⁷⁹ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, s. 37.

CGP tanımlanırken hürriyetten yana olduğu ancak anarşiye taraf olunmadığı, halk içinde farklılıklar olsa da devlet ve bayrak gibi ortak unsurlar altında toplanılmasının istendiği, Atatürk'ün milliyetçi olduğu ve onun milliyetçilik görüşü ekseninde birlik ve beraberliğin savunulduğu, haksızlık ve adaletsizliklere karşı olduğu, her yurttaşın eşit kabul edildiği belirtilmiştir.⁴⁸⁰ Otoritenin teyidine sığınma tekniğine sığınarak ve tekrarlama tekniğiyle Atatürk'ün ismini sıkça zikreden CGP, diğer partilerin birlik ve milliyetçilik gibi söylemlerini de kullanarak barışçıl bir propaganda politikası inşa etmiştir.

3.3.5.2. Demirkırat Şahlanmalıdır: DP'nin Propaganda Faaliyetleri

Demokratik Parti Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli, AP içerisinde gerçekleşen ekonomi politik gerginlikler neticesinde partiden ayrılanların kurduğu ve kendilerini DP'nin gerçek mirasçıları ilan edilen bir grup olan partinin Genel Başkanı olmuştur. Demirel olaylar gelişirken umursamaz bir tavır takınmış olsa da ilerleyen süreçte bu grubu partide tutabilmek için çaba sarf etmediği için pişman olduğunu ifade etmiştir.⁴⁸¹ AP muhaliflerinin kurduğu bu yeni partinin, tüzüğünün ikinci maddesinde; demokratik hukuk düzeninin, millî birliğin ve hâkimiyetin, toplumun refahının, Türkiye'nin gelişmesinin gözetilmesinin gaye edinildiği belirtilmiştir.⁴⁸²

Bir önceki seçimlerde AP'nin seçmenine yönelik propagandaları uygulayan DP, Demirel'i eleştirerek Demirkırat geleneğine sahip çıktığını vurgulamıştır.⁴⁸³ Nitekim hükümet partisiyle aynı seçmene hitap eden DP, AP ve Demirel'e yönelik eleştirel propagandalarıyla hedef kitlenin kararlarını kendi lehlerinde etkileme gayesi gütmüştür. Demirkırat kavramı bir çeşit otorite teyidi olarak kullanılmış ve ayrıca pozitif bir anlam yüklenerek tarafları adına isimleri lakapla değiştirme tekniğinde kullanılmıştır.

⁴⁸⁰ Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun *Televizyon Konuşması*, s. 45-46.

⁴⁸¹ Bayram Koca, "Yetmişli Yıllarda Merkez Sağ: Milliyetçilik ve Anti-komünizm", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 373-394, s. 375.

⁴⁸² *Demokratik Parti Tüzük ve Programı*, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1970, s. 11.

⁴⁸³ Alkan, "Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda", s. 876.

Demokratik Parti'nin hazırladığı propaganda plağında yer alan *Demirkırat Tür-küsü* isimli eser, AP'nin içinden doğan partinin Demirel'e karşı tutumunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. Şarkının sözleri şöyledir:

Benden selam olsun Süleyman Bey'e
Bu son seçimlerden ders almalıdır,
Kondu mirasına Demirkırat'ın,
Artık biraz olsun utanmalıdır.
(...)
Ne siyasî hakkı, ne af çıkardı,⁴⁸⁴
Olacak diyerek hep laf çıkardı,
Çıkara çıkara bin dert çıkardı,
Alacağı derse katlanmalıdır.
(...)
Demokratik Parti lâyıık vatana,
Katacak yakında tozu dumana,
Sahtenin foyası çıktı meydana,
Demirkırat şimdi şahlanmalıdır.⁴⁸⁵

DP Grup Başkan Vekili olarak bütçe konuşması yapan Özer Ölçmen, hükümetteki partilerin birbirleriyle mücadele etmekten dolayı devletin hizmet işlerini aksattığını belirtmiştir. Demirel'in "Anarşi hükümetin boyunu aştı" söylemi vurgulanmış, hükümetin rüşvet ve yolsuzluğa battığını ifade etmiştir.⁴⁸⁶ Hasmin söylemi üzerinden karşı propaganda türünü uygulayan Ölçmen, düşmanı tanımlama tekniğini de kullanarak Demirel'in söylemini onun aleyhine çevirecek şekilde manipüle etmiştir. Ayrıca tekrarlama tekniği kullanılarak bir kez daha iç çekişmelerin yarattığı sorunu vurgulayarak tıpkı Feyzioğlu gibi seçim sürecini barışçı bir şekilde geçirebilmek için bu konuyu gündeme getirmiştir.

Solun başlattığını belirttiği anarşiye DP'in kurulduğu günden beri karşı olduğunu ifade etmiş, anarşinin ancak güçlü bir hükümet yoluyla çözülebileceğini söylemiştir. Devamında da Demirel'i kastederek bu güçten mahrum olduğunu söyleyip bu

⁴⁸⁴ 27 Mayıs Darbesi'nden sonra Demokrat Parti üyelerinin itibarı sarsılmış, pek çoğu siyasî haklarını kaybetmiştir ve hatta hukuken mahkûm edilen birçok DP'li isim olmuştur. İlerleyen süreçte bu "eski demokratlar" siyasî haklarını tekrar elde etmek için mücadele etmiştir ki bu mücadeleye destek vermeyen isimlerin başında da Süleyman Demirel gelmiştir. Bu nedenle eski DP'liler ve Demirel arasında bir çatışma ortamı oluşmuştur.

⁴⁸⁵ Alkan, "Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda", s. 878.

⁴⁸⁶ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Grup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 4.

nedenle hükümeti desteklemediklerini söylemiştir.⁴⁸⁷ Hükümetin kendisini yatırımcı, iş yapan, hizmet gören olarak nitelendirerek yaptığı propagandalara ve reklamlara karşın; 1976 yılında hükümet yatırımlarının gerilediğini ifade etmiştir.⁴⁸⁸ Karma ekonomi sisteminde özel teşebbüsün ağırlığının olmasından yana olduklarını ifade eden Ölçmen, partisinin Türkiye'nin sanayi yatırımlarının ivedilikle gerçekleştirilmesini savunduğunu belirtmiştir.⁴⁸⁹

Hükümetin “işsize iş, aş bulacağız” şeklinde kullandığı sloganı eleştiren Ölçmen, bu vaadin yalnızca kendilerinden olanlar için geçerli olduğunu ifade etmiştir.⁴⁹⁰ Karşı propaganda türünü sıkça kullandığı görülen DP, düşmanı tanımlama tekniğiyle hasım bellediği AP'nin söylemlerini deforme ederek hasmını zedeleme politikası uygulamıştır.

TRT'nin tarafsız bir yayın politikası izleyeceğinin belirtildiği ancak bu vaade uyulmadığı söylenmiştir. Tamamen hükümetin himayesi altına girdiği belirtilen TRT'nin bu durumunun, hükümet ortağı Erbakan'ı bile isyan ettirdiği vurgulanmıştır. Hükümetin propaganda aracı hâline geldiği söylenen TRT'nin muhalif partilere karşı bir husumet içinde hareket ettiği de eklenmiştir.⁴⁹¹ Nitekim TRT bu dönem seçiminde en önemli gelişmelerden birisi olmuştur ki her partinin TRT'de yer alma isteği gayet tabiidir. Buna karşın AP mümkün olduğunda TRT'yi kendi aracı olarak kullanmaya çalışmıştır. Bu durum da kendinden ayrılan DP başta olmak üzere muhalif partilerce propaganda aracı olarak kullanılmıştır.

3.3.5.3. Kula Kulluk Yetsin: TBP'nin Propaganda Faaliyetleri

Türkiye Birlik Partisi Genel Başkanı Mustafa Timisi, mevcut dönemi Türkiye tarihinin en zorlusu olarak nitelendirmiştir. Ekonomik buhran ve sömürü düzeni içerisinde vatandaşın yaşam koşullarının ağırlaştığını belirtmiştir.⁴⁹² Mevcut iktidarların

⁴⁸⁷ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 5.

⁴⁸⁸ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 12.

⁴⁸⁹ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 14.

⁴⁹⁰ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 33.

⁴⁹¹ 1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Gurup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, s. 37-38.

⁴⁹² Mustafa Timisi, “24 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10, s. 3.

yetersiz olduğunu belirten Timisi, Amerika'ya karşı teslimiyetçi tavır içinde olduklarını ifade etmiştir. Dış politikadaki başarısızlığın yanı sıra iç politikada da yetersiz kalmış, iktidar halkı kontrol edebilmek için anti-demokratik yollara gitmiştir. Vatandaşların can güvenliklerini düşünür olduğu vurgulanmıştır.⁴⁹³

Bu dönemde Alevi düşmanlığına karşı yükselen tepkisel bir Alevi hareketinden bahsetmek mümkündür. Bu hareketin eylemsel karşılığı olarak Birlik Partisi kimi yazarın çalışmalarına da odak noktası olmuştur. 27 Kasım 1971 tarihinde gerçekleştirilen Birlik Partisi kongresinde partinin ismi Türkiye Birlik Partisi olarak değiştirilmiştir.⁴⁹⁴ Bu noktada TBP, bir Alevi partisi olma eğilimini taşıyan bir parti olmuştur.

Timisi, 1973 seçimine TİP bünyesinden isimlerle ittifak yaparak girmiş ancak büyük bir başarısızlığa uğramıştır. Bunun akabinde TBP çözüm yolları aramış, ilerleyen süreçte açıktan sosyalizm propagandası yapmıştır.⁴⁹⁵ Buna karşın CHP'nin kendisine ve partisine ahlâk dışı propagandalarla saldırdığını Belirten Timisi, *Maoculukla suçlandıklarını* ifade etmiştir.⁴⁹⁶ TBP'nin gerçek milliyetçiliğe sahip olan parti olduğu ifade edilmiştir.⁴⁹⁷ Sosyalizm politikasını açıktan propaganda politikalarına uygulayan bir parti bile, zamanın ruhu gereği milliyetçilik söylemlerini propagandalarına eklemek zorunda kalmıştır. TBP, ülkenin içine düştüğü durumdan CHP'yi suçlu tutmuştur, çünkü CHP iktidarı bırakıp MC Hükümeti'nin yönetime gelmesine müsaade etmiştir.⁴⁹⁸ TBP, devrimci ve vatansever bir parti olarak nitelenmiş, tek başına veya ortak olarak iktidarda yer almasının halkın lehine olacağı belirtilmiştir.⁴⁹⁹

Genel Başkan, TBP'nin ana problemlere ilişkin programını şu başlıklar altında özetlemiştir: her türlü hegemonyaya karşı Türkiye'nin tam bağımsızlığı, tüm kurumlarının işler olduğu gerçek demokrasinin tesisi, suçların sosyo-ekonomik düzenden kaynaklandığına inanıldığı için genel af çıkarılması, adaletsizliği engellemek için

⁴⁹³ Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 4.

⁴⁹⁴ Mete Kaan Kaynar, "Türkiye'nin Yetmişli Yılları Üzerine Bazı Notlar", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 21-54, s. 49.

⁴⁹⁵ Yalçın Çakmak, "İtikattan Kimliğe: Dinamikler ve Karşı Dinamikler Bağlamında Yetmişli Yıllarda Aleviler", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 645-670, s. 653.

⁴⁹⁶ Mustafa Timisi, "3 Haziran 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 53-57, s. 56.

⁴⁹⁷ Dursun Bila, "2 Haziran 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-51, s. 48.

⁴⁹⁸ Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 5.

⁴⁹⁹ Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 6.

halktan yana bir vergi düzeninin kurulması.⁵⁰⁰ Vaatlerini ise eğitim sisteminde üretime dönük bir reform yapmak, *Köy Enstitüleri*'ni çağdaş bir şekilde yeniden açmak, iş hayatını işçiden yana düzenlemek, *Sosyal Güvenlik* kurumlarını tek çatı altında toplamak, gecekonduları yıkmak yerine modernleştirmek, planlı bir şehircilik anlayışına geçmek, kadına hak ettiği özgürlüğü ve eşitliği sağlamak gibi örneklerle sıralamıştır.⁵⁰¹

Kıbrıs meselesiyle ilgili olarak oradaki Türklerin ve Rumların dostça yaşamasını ve her türlü emperyalizme karşı olunmasını; *Yunanistan*'la Ege'de yaşanan kıta sahanlığı sorununda da barışçı yollarla çözüm bulunmasını savunduklarını belirtmişlerdir.⁵⁰² Daha önceki seçim kampanyalarında dış politikanın propaganda malzemesi olarak kullanılmaması düsturu bu seçim döneminde geçerli olmamış, hemen her parti Kıbrıs ve Ege sorunlarını propaganda söylemlerinde kullanmıştır.

Timisi, TBP'nin CHP'ye iki kere işbirliği teklifi götürdüğünü ancak olumsuz yanıt aldıklarını belirtmiştir. Buna karşın CHP tarafından TBP'ye kendileriyle birleşmedikleri için sağ partilere hizmet ettikleri ve hatta AP'yle gizli antlaşmalar yaptıkları üzerine propagandalar yapıldığı ifade edilmiştir. Bu propagandaların TBP'yi durdurmayacağı, yalanların ancak CHP'ye zarar vereceği eklenmiştir.⁵⁰³ Bu noktada Timisi, düşman tanımlama tekniğini kullanmış, hasmının propagandalarına karşı propaganda tekniğiyle karşılık vermiştir. Ayrıca CHP'nin bütünüyle yalan tekniğini kullandığı dolaylı yoldan ifade edilmiştir. Keza *Genel Başkan Yardımcısı Kemal Oğuzhanoglu* tarafından da bilhassa CHP'nin TBP'yi yok etmek için her türlü gerçek dışı propagandaya başvurduğu ve bu hareketi meşru gördüğü belirtilmiştir.⁵⁰⁴ CHP'ye karşı propaganda tekniğiyle yanıt verilirken asılsız bilgilere dayanmak sebebiyle kara propaganda yapıldığı da ima edilmiştir.

Seçimlerden herhangi bir partinin tek başına iktidarı elde edemeyeceği, bir koalisyon kurulacağı söylenerek öngörülü davranılmış; CHP ve MSP koalisyonunun yanı

⁵⁰⁰ Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 6-8.

⁵⁰¹ Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 9.

⁵⁰² Timisi, "24 Mayıs 1977", s. 10.

⁵⁰³ Mustafa Timisi, "25 Mayıs 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14, s. 12.

⁵⁰⁴ Kemal Oğuzhanoglu, "29 Mayıs 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 29-33, s. 32.

sıra MC Hükümeti'nin de başarısızlığının görüldüğü söylenmiştir. Devamında düzenin iyileşmesi için TBP'nin hükümet ortağı olması gerektiği eklenmiştir. Oyların boşa gideceği söylemine karşın MHP'nin üç milletvekiliyle hükümette yer aldığı örneği verilmiştir.⁵⁰⁵ Timisi seçimde iktidar olma üzerine bir söylem geliştirmemiş, koalisyonda yer alma gayesiyle oy talebinde bulunmuştur. Nitekim seçim sonuçlarını da öngörebilen TBP, diğer partilere nazaran daha bilinçli bir şekilde seçim kampanyasını yönetmiştir.

TBP Genel Sekreteri Dursun Bila tarafından Milliyetçi Cephe ortakları MSP ve MHP kastedilerek, iktidarın “şeriatçı yobazlar” ve “ırkçı güçler” tarafından ele geçirildiği söylenmiştir.⁵⁰⁶ Kalıplaşmış imajları kullanma ve isimleri lakaplarla değiştirme teknikleri harmanlanarak geliştirilen söylemlerde, düşman tanımlama tekniği benimsenerek hasım partilerin itibarlarının zedelenmesi gayesi güdülmüştür. Seçmene hitap edilirken ise “Şeyh Bedrettinlerin, Pir Sultanların torunları, M. Kemal'in gerçek takipçileri” denmiştir.⁵⁰⁷ Sayılan isimler vasıtasıyla otorite teyidinde sığınma tekniği izlenmiştir. Nitekim her parti gibi TBP de hedef kitlede etkisi olacağını düşündüğü isimleri propaganda söylemlerine eklemekten çekinmemiştir.

TBP adına konuşan *Süleyman Cem*, Demirel önderliğindeki MC'nin vatandaşlar arasındaki ayrılıkları körükleyip çatışmalara neden olduğunu söylemiştir. Kendisini “yurtdışında çalışan bir emekçi” olarak niteledikten sonra, vekil çıkarma ihtimali yüksek olan iki ilden aday gösterilme şansını gurbetteki işçilere tanıyan tek partinin TBP olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰⁸ AP, MHP ve CHP kastedilerek, hasmane bir propaganda yöntemiyle seçmene seslenilmiştir. MSP eleştirilirken seçim sloganı olan “fabrika yapan fabrika” söylemi eleştirilmiş, Erbakan'ın dini eğitim söylemlerine vurgu yapılarak “tankları imam hatip okulu mezunları mı yapacak” şeklinde sorgulanmıştır. Ayrıca CHP'nin ülkenin içinde bulunduğu kaos dönemine gidişatında hiçbir şey yapmamış olması ve hatta iktidarı bırakarak MC hükümetine mahal vermesi büyük suç olarak lanse edilmiştir.⁵⁰⁹

⁵⁰⁵ Timisi, “25 Mayıs 1977”, s. 13.

⁵⁰⁶ Dursun Bila, “26 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 15-18, s. 15.

⁵⁰⁷ Bila, “26 Mayıs 1977”, s.18.

⁵⁰⁸ Süleyman Cem, “27 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 19-21, s. 19.

⁵⁰⁹ Baki Kaya, “28 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 23-27, s. 25.

TBP milletvekili adayı *Hüseyin Yıldırım*, seçmene atalarının Atatürk’le yan yana savaştığını ve Atatürk’ün köylüyü milletin efendisi olarak konumlandığını vurgulamıştır.⁵¹⁰ Otorite teyidine başvurma tekniğini kullanan hemen her parti gibi TBP de ilk önce Atatürk’ü referans olarak göstermiştir.

3.3.5.4. Kahrolsun Şovenizm Kurtuluş Sosyalizm: TİP’in Propaganda Faaliyetleri

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı Behice Boran, CHP’nin ve AP’nin siyasî cinayet ve saldırıları seçim kampanyalarında kullandıklarını belirtmiştir. Bu partilerin kendilerinin iktidara gelmeleri hâlinde can güvenliğinin sağlanacağını söylediklerini ifade etmiştir.⁵¹¹ Boran, AP’nin “2000 yılında Büyük Türkiye”yi kurma sloganıyla kitleleri oyaladığını, MSP’nin “Selamet Yolu” söyleminin ise kendilerini zenginleştirdiğini, MHP’nin “milliyetçi-toplumcu” söyleminin ise faşizmin bir diğer türü olduğunu dile getirmiştir. CHP’nin “düzen değişikliği” söyleminin de düzenin dışına çıkmadığı sermaye sınıfının gücüne dokunmadığını eklemiştir.⁵¹² Bu noktada Boran seçim döneminin tüm büyük partilerini hedef almış düşman tanımlama tekniğiyle bu partilerin üzerine gitmiştir. Slogan ve parola kullanımlarına karşı propaganda türüyle yanıt veren Boran, tüm hasımlarının propaganda politikalarına karşı söylem geliştirmiştir.

Demirel’in TİP için söylediği “Onlar 30-35 senedir aynı şeyleri söylerler, hapse girer çıkar yine aynı şeyleri söylerler” sözünü referans göstererek, sömürüye karşı olma ve sosyalizmi savunma yolundan hiç vazgeçmediklerini ifade etmiştir.⁵¹³ Karşı propaganda türünü hasmının aleyhine kullanmak yerine, kendi lehine kullanarak farklı bir propaganda politikası geliştiren TİP, seçim yapma tekniğiyle hasmının söylediği ve kendi lehine olacak söylemleri kullanmayı tercih etmiştir.

⁵¹⁰ Hüseyin Yıldırım, “30 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-37, s. 35.

⁵¹¹ Behice Boran, “24 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-9, s. 4.

⁵¹² Boran, “24 Mayıs 1977”, s. 4-5.

⁵¹³ Boran, “24 Mayıs 1977”, s. 7.

TİP'in iktidara aday olmadığı belirtilmiştir. Ancak oylarının boşa gideceğini düşünen seçmenlere bunun yanlış bir düşünce ve davranışı yayma propagandasının neticesi olduğu vurgulanmıştır. Seçimin tek başına bir anlam ifade etmediği, önemli olanın meclisteki temsil olduğu ifade edilmiştir.⁵¹⁴ Büyük partilerce kullanılan oyları bölmek kavramının dolaylı yoldan bütünüyle yalan tekniğinin bir ürünü olduğu belirtilmiş, hedef kitle nezdinde oluşan algıları yıkmak için karşı propaganda politikaları yürütülmüştür.

TİP Genel Sekreteri Nihat Sargın, TİP'i baskı aracılığıyla durduramayanların karalama kampanyaları güttüğünü ifade etmiştir. Sosyalizmi tehlikeli gibi göstermeye çalışarak, işçileri ve emekçileri sosyalizmden uzak tutmaya çalıştıklarını belirtmiştir.⁵¹⁵ Ayrıca Sargın, seçime katılan diğer yedi partinin radyo konuşmalarına “aziz vatandaşlarım, muhterem hemşerilerim” şeklinde sözlerle başladıklarını, ancak TİP'in “işçiler, emekçiler, yoksul köylüler, dar gelirliler, küçük memurlar” şeklinde sözlerine başladığını ifade etmiştir. Bunun yanı sıra sanayici ve toprak ağası gibilerini karşısına aldığı da vurgulanmıştır.⁵¹⁶ TİP diğer partilerle karşılaştırıldığında temaları çok keskin olan propaganda söylemleri geliştirmiştir. Nitekim dar bir kitleye hitap etme ve diğer partileri doğrudan hasım ilan etme şeklinde bir politika yürüten TİP, seçmen kitlesinin bütününe hitap etmediğini de böylelikle ortaya koymuştur.

TİP'ten milletvekili adayı olan *Yalçın Küçük*, seçimlere katılan sekiz partinin yedisinin sermaye partisi olduğunu ifade etmiş ve bu yedi partiye karşı TİP'in seçime girdiğini ifade etmiştir.⁵¹⁷ *Koç, Sabancı, Eczacıbaşı* gibi Türkiye'de sözü muteber görülen işverenleri eleştiren Küçük; CHP, AP ve MSP'nin sermaye partisi oldukları için halkın kaybedip zenginlerin kazanmasına yardımcı olduklarını ifade etmiştir.⁵¹⁸ Nitekim Demirel, seçimden önceki süreçte *Vehbi Koç, Sakıp Sabancı, Nejat Eczacıbaşı, Feyyaz Berker* gibi isimlerle uzun görüşmeler yapmıştır.⁵¹⁹

⁵¹⁴ Boran, “24 Mayıs 1977”, s. 8.

⁵¹⁵ Nihat Sargın, “25 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-15, s. 14.

⁵¹⁶ Nihat Sargın, “31 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 45-49, s. 45.

⁵¹⁷ Küçük, “26 Mayıs 1977”, s. 16.

⁵¹⁸ Küçük, “26 Mayıs 1977”, s. 17.

⁵¹⁹ “AP'nin tek başına iktidara gelmesi (...)”, *Cumhuriyet*, 17 Nisan 1977.

Merkez Yönetim Kurulu Üyesi Özcan Kesgeç, CHP ve MC ortağı partilerin toprak ağalarının zenginliğini artırma politikası izlediğini söylemiş, TİP'in bu politikaların iç yüzünü ortaya çıkarıp kooperatiflerin kurulması gerektiğini vurguladığını belirtmiştir.⁵²⁰ Milletvekili adayı *Zeki Kılıç*, parti programından “Sosyalizm yalnızca bir ekonomi ve refah sorunu değildir. Sosyalist Türkiye'de insanların her türlü sömürden, baskı ve eziklikten, yabancılaşmalardan kurtulacağı ve yeteneklerini özgürce sonuna kadar geliştirebileceği bir toplum düzeni gerçekleştirilecektir.” şeklinde bir alıntı yaparak tahayyül ettikleri düzeni ifade etmiştir.⁵²¹ TİP adına milletvekili adayı olan *Nurten Arıcan*, TRT'de yaptığı konuşmada bir anne ve kadın işçi olduğunu belirttiikten sonra yaşadığı geçim sıkıntılarını anlatmıştır. Gecekondualarda konaklayıp çocuklarını istedikleri gibi yetiştiremeyen, kendi gibi pek çok emekçinin olduğundan bahsetmiştir. Bunların yanı sıra kadın işçilerin erkeklere nazaran karşılaştıkları sorunlara ve kadınların genel olarak eğitim gibi alanlarda yaşadıkları problemlere değinmiştir.⁵²²

CHP'nin geçmişini reddetmekten vazgeçerek övdüğü tek parti döneminin, “tek şef tek parti, tek millet” sloganıyla “imtiyazsız, sınıfsız kaynaşmış bir kitleyiz” mesajıyla halkın uyutulduğu bir dönem olarak nitelenmiştir.⁵²³ CHP'nin yeni söylemine karşı propaganda tekniğiyle yanıt veren TİP, hasmının slogan ve parolalarına bütünüyle yalan tekniğini atfederek olumsuzlama gayesi gütmüştür.

Milletvekili adayı *Yavuz Ünal*, Türk siyasi hayatında gelenekselleşmiş olan dış politikanın seçim kampanyalarında kullanılmaması tutumunu eleştirmiş, bunun millî sorun olarak dış politikayla ilgili konulardan emekçi kitlelerin uzak tutulması için yapıldığını ifade etmiştir.⁵²⁴ *TİP Yönetim Kurulu Üyesi Dinçer Doğu* ise, sermaye sahiplerinin tüm güçlerini kullanarak radyo, televizyon ve basın aracılığıyla kitleleri sürekli propagandaya maruz bıraktığını belirtmiştir.⁵²⁵ Güç odaklarının medya üzerinde sahip

⁵²⁰ Özcan Kesgeç, “28 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 27-31, s. 29.

⁵²¹ Zeki Kılıç, “29 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 33-37, s. 37.

⁵²² Nurten Arıcan, “1 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 51-55, s. 51-52.

⁵²³ Sargın, “31 Mayıs 1977”, s. 47.

⁵²⁴ Yavuz Ünal, “2 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 57-61, s. 57.

⁵²⁵ Dinçer Doğu, “3 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 63-67, s. 64.

olduğu etki oranını vurgulayan TİP, diğer partilerce TRT üzerinden dile getirilen muhaliflere yönelik propaganda kısıtlaması olduğu gerçeğini dile getirmiştir.

Boran, seçim kampanyası süreci boyunca AP, CHP, MSP dâhil olmak üzere hiçbir partinin *Uluslararası Para Fonu*'nun Türkiye için hazırladığı program neticesinde gerçekleşecek enflasyon ve işsizlik gibi sorunlara değinmediğinin altını çizmiştir.⁵²⁶ Diğer partilerden farklı kılan bir nitelik olarak, hasımlarının propaganda politikalarını dikkatlice izleyip açık noktalarını belirlemek TİP'e özgü bir davranış olmuştur.

3.4. SEÇİMDEN SONRAKİ SÜREÇ

Bürokraside pek çok görev yapmış *Nihat Erim*, erken seçim kararı alındıktan sonuçlar neticesinde koalisyon olmama olasılığını düşük bir ihtimal olarak görmüştür.⁵²⁷ Nitekim Erim haklı çıkmış, seçimin neticesinde hiçbir parti tek başına iktidar olacak oy oranını elde edememiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk, siyasal gerginliklerin had safhada olmasından dolayı seçim sonuçları üzerine açıklama yapma ihtiyacı hissetmiştir. Nitekim Korutürk, seçim sonuçlarına göre kazananların veya kaybedenlerin bu durumu olgun ve medeni bir şekilde karşılamalarını tavsiye ettiği bir açıklama yapmıştır.⁵²⁸

Üzerine pek çok şeyin yazılıp söylendiği 5 Haziran 1977 seçimi, gerek halk gerekse siyasal aktörler nezdinde büyük önemi haiz olmuştur. Nitekim sonuçlara göre 5 Haziran 1977'de yapılan seçimlerde % 72,4'lük bir katılım oranıyla 15.358.210 seçmen oy kullanmıştır ki bu oran daha önceki 1965, 1969 ve 1973 seçimlerinden daha yüksek olmuştur. CHP % 41,4'lük bir oranla 213 Milletvekili alırken ikinci sıradaki AP % 36,9'luk bir oranla 189 vekil kazanmıştır. MSP % 8,6'yla 24 ve MHP % 6,4'le 16 milletvekili elde etmiştir. CGP % 1,9'la 3, DP % 1,8'le 1 ve bağımsızlar % 2,5 oranla 4 milletvekili çıkarmıştır.⁵²⁹

⁵²⁶ Behice Boran, "4 Haziran 1977", *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 69-72, s.70.

⁵²⁷ 13 Nisan 1977, Günaydın. Akt. Gülen, "Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi", s. 122.

⁵²⁸ "Söylemek istediğim iki kelime var", Günaydın, 6 Haziran 1977.

⁵²⁹ "1950-1977 Yılları Arasında Yapılan Milletvekili Genel Seçimleri", ysk.gov.tr, T. C. Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <https://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

Sonuçların gösterdiği üzere, CHP oylarını büyük bir oranda yükseltmiş ve AP de aynı oranda bir oy yükselişi yaşamıştır. CHP'nin propaganda süreci çok daha başarılı olmuş ve baş rakibi AP'ye karşı üstünlük sağlamıştır. Bu iki partinin aldıkları oylardaki yükselişte, halk nezdinde hükümet kurmada iki ana eğilime destek verme temayülünde oldukları gözlenmektedir. MHP oy oranını hemen hemen ikiye katlarken MSP'nin oylarında düşüş yaşanmıştır. MHP'nin propaganda sürecinden başarılı olduğu görülürken aynı durum MSP için gerçekleşmemiştir. DP ve CGP de MSP gibi oy kaybı yaşamış, propaganda süreçlerinden başarıyla ayrıldıkları görülememiştir.

CHP sandıktan birinci parti olarak ayrılmayı başarmış olmasına karşın, tek başına bir hükümet kurmasını sağlayacak çoğunluğu elde edememiştir. Bu nedenle dönemin en büyük sorunlarından olan hükümet istikrarsızlığı yine çözüme kavuşturulamamıştır. Seçimlerden sonraki süreç en az seçim süreci kadar çalkantılı geçmiş, partiler birbirlerine karşı sert tutumlarına devam etmişlerdir. Nihayetinde hükümet kurabilmek için birbirleriyle anlaşmaya çalışan partiler olsa da çoğu parti tavrını daha başta belli etmiştir.

Feyzioğlu, Demirel'in kuracağı hükümete MSP ve MHP ortak olursa CGP'nin desteklemeyeceğini belirtmiştir.⁵³⁰ Demirel, Ecevit'in hükümeti kurabilmek için ihtiyacı olduğu 13 vekili ararken "utanç verici yollara" başvuracağından kaygı duyduğunu ifade etmiş,⁵³¹ bunun üzerine Ecevit "Demirel'de utanç verici davranış kavramı" olursa buna sevineceklerini belirtmiştir.⁵³² Partiler arası hükümeti oluşturma çekişmesi devam ederken MSP seçimin iptalini talep etmiştir.⁵³³

Ecevit hükümet için AP ve MHP'yle görüşmeyeceğini ifade etmiş, MSP herhangi bir koalisyonda yer almayı düşünmediklerini ancak Erbakan eğer Ecevit teklif ederse görüşeceklerini belirtmiştir.⁵³⁴ Ecevit, Erbakan'la görüşmüş; ayrıca Erim ve Feyzioğlu'yla da görüşmeler yapmıştır.⁵³⁵ Görüşmeler sonucunda Erbakan, Ecevit'in

⁵³⁰ "Feyzioğlu: Demirel'in kuracağı MSP'li, MHP'li hükümeti desteklemeyiz", Milliyet, 12 Haziran 1977.

⁵³¹ "Demirel: Ecevit, 13 adam arıyor. Utanç verici yollara başvurmasından endişeliyim", Milliyet, 12 Haziran 1977.

⁵³² "Ecevit: Demirel'de utanç verici davranış kavramı oluşmaya başlarsa seviniriz", Milliyet, 13 Haziran 1977.

⁵³³ "Erbakan seçimin iptalini istedi", Milliyet, 14 Haziran 1977.

⁵³⁴ "Ecevit: 'AP ve MHP ile görüşmeyeceğim", Milliyet, 16 Haziran 1977.

⁵³⁵ "Ecevit Erim ve Feyzioğlu ile görüştü...", Milliyet, 17 Haziran 1977.

önerilerini reddetmiş; Demirel, CHP hükümetinin buhranları artıracığını söylemiştir.⁵³⁶

İlerleyen süreçte Ecevit, Demirel’le de görüşmeler yapmış;⁵³⁷ Demirel gelen bütün önerileri reddetmiştir.⁵³⁸ Demirel bir azınlık hükümeti kurulmasının yanlış olacağını, Ecevit’in kendisini başbakan ilan etmesinin doğru olmadığını ve koalisyon hükümetlerinin kurulacağını ifade etmiştir. Milliyetçi partilere solu iktidar sahibi yapmaları için çağrıda bulunmuştur.⁵³⁹

Korutürk, seçim sonrası hükümetin kurulma sürecinde Atatürk ilkelerini koruyacak, millî birliği gözetecek bir hükümet kurulmasını istemiştir.⁵⁴⁰ Nihayet Korutürk’ün de onayıyla Ecevit hükümeti kurmayı başarmıştır. Ancak MSP ve AP boykot etmişlerdir.⁵⁴¹ Türk-İş Başkanı Tunç, hükümeti destekleyip güvenoyu alması gerektiğini belirtmiş;⁵⁴² “rejim için her girişimde bulunacağım” demiştir.⁵⁴³ CGP dışındaki MC partilerinin hepsi CHP’nin tek başına iktidar olmasına karşı çıkmış,⁵⁴⁴ Cumhurbaşkanı Korutürk’ten CHP hükümetini atamamasını istemişlerdir.⁵⁴⁵ Türk-İş Genel Başkanı Halil Tunç, AP ve CHP’nin koalisyon yapmasını istediğinden AP, MSP ve MHP’nin birlikte koalisyon kurması hâlinde bütün işçilerin genel greve gideceğini ifade etmiştir.⁵⁴⁶

Ecevit, eğer kurduğu hükümet güvenoyu alırsa mevcut bunalım sürecinin biteceğini söylemiş,⁵⁴⁷ fakat alınan 217 beyaz güvenoyu yeterli olmamış ve Ecevit hükümeti güvenoyu alamamıştır.⁵⁴⁸ Bunun üzerine Demirel “işgalci” hükümetin işgaline son verildiğini; Erbakan, ülkenin solcu görüşün eline bırakılmadığını; Türkeş, ise başbakanın Demirel olması gerektiğini belirtmiştir.⁵⁴⁹

⁵³⁶ “Erbakan, Ecevit’in önerilerini reddetti” ve “Demirel: ‘Bir CHP hükümeti bunalımı büyütür’”, Milliyet, 18 Haziran 1977.

⁵³⁷ “Ecevit, Demirel ile bugün 16’da görüşecek”, Milliyet, 19 Haziran 1977.

⁵³⁸ “Demirel, Ecevit’in tüm önerilerini reddetti”, Milliyet, 20 Haziran 1977.

⁵³⁹ “Demirel: ‘Milliyetçi partiler topluluğu (...)’”, Cumhuriyet, 9 Haziran 1977.

⁵⁴⁰ “Ecevit görev aldı, temaslara başladı”, Milliyet, 15 Haziran 1977.

⁵⁴¹ “Ecevit hükümeti kurdu Korutürk onayladı”, Milliyet, 22 Haziran 1977.

⁵⁴² “Tunç: ‘Bu hükümet güvenoyu almalı’”, Milliyet, 25 Haziran 1977.

⁵⁴³ “Tunç: ‘Rejim için her girişimde bulunacağım’”, Milliyet, 28 Haziran 1977.

⁵⁴⁴ “Ecevit bugün Korutürk’le görüşecek (...)”, Cumhuriyet, 20 Haziran 1977.

⁵⁴⁵ “AP, MSP ve MHP Korutürk’ten (...)”, Cumhuriyet, 21 Haziran 1977.

⁵⁴⁶ “AP-CHP koalisyonu isteyen (...)”, Son Havadis, 13 Temmuz 1977.

⁵⁴⁷ “Ecevit: ‘Güvenoyu alabilirsek (...)’”, Cumhuriyet, 1 Temmuz 1977.

⁵⁴⁸ “Hükümet güvenoyu alamadı”, Cumhuriyet, 4 Temmuz 1977.

⁵⁴⁹ “Demirel: ‘Geldikleri gibi gittiler (...)’”, Cumhuriyet, 4 Temmuz 1977.

Ecevit hükümetinin güvenoyu alamamasından sonra Cumhurbaşkanı Korutürk, hükümeti kurma görevini Süleyman Demirel'e vermiştir.⁵⁵⁰ Demirel, Erbakan ve Türkeş bir koalisyon hükümeti kurmak için prensipte anlaştıklarını ifade etmiş,⁵⁵¹ Ecevit oluşan bu koalisyonun kendilerine MC demekten utandıklarını belirtmiştir.⁵⁵² Bunun neticesinde AP, MSP ve MHP'yle birlikte *II. Milliyetçi Cephe Hükümeti*'ni kurmuştur.⁵⁵³ Korutürk, Demirel'in başkanlığında kurulan koalisyonu onaylamış, Demirel koalisyon hükümetinin ülkenin içinde bulunduğu rahatsız durumu ortadan kaldıracığını belirtmiştir.⁵⁵⁴ Bu gelişmeler üzerine DİSK başkanı Kemal Türkler, Türk-İş başkanı Halil Tunç'a *II. MC Hükümeti*'ne karşı demokrasi için işbirliği yapma önerisinde bulunmuştur.⁵⁵⁵

Ecevit, MC Hükümeti'nin TSK'yı etkiler nitelikte davranışlarda bulunduğunu, iktidarın siyasal hesapları doğrultusunda orduda düzenlemeler yapmak istediğini belirtmiştir.⁵⁵⁶ Halk, ordu ve siyasal partiler nezdinde gerginlik giderek yükselmiştir. Nitekim bu noktada seçimin düzenin tesis edilmesi ve huzurun sağlanması noktasında çok bir faydası görülmemiştir. İktidar mücadelesi tüm hararetini koruyarak siyasal kutuplaşma çerçevesinde süregelmiştir.

CHP ilerleyen süreçte AP, MSP ve MHP'den oluşan koalisyon hükümetini gensoruyla düşürmüştü;⁵⁵⁷ *II. Milliyetçi Cephe Hükümeti*'nin iktidarda uzun süre kalmasına neden olmuştur. Daha sonra boşalan iktidar için Ecevit, AP'den ayrılan vekillerle görüşmeler yapmaya başlamıştır. Başlarda Darıca'da yapılan görüşmeler basına sızması nedeniyle sonradan Florya'daki *Güneş Motel*'de yapılmaya başlanmıştır. İleride *Güneş Motel Olayı* olarak anılacak bu hadisenin neticesinde, Ecevit bu vekillerle beraber kendi hükümetini kurmuştur.

Böylelikle II. MC yerini yeni bir Ecevit hükümetine bırakmış, özellikle *Maraş Olayları*'ndan sonra hükümette ciddi bir daralma gerçekleşmiştir. 1977 senesinin son ayında gerçekleştirilen 11 Aralık 1977'de yapılan yerel seçim sonuçlarından 67 ilin 42'sini alan CHP kazançlı çıkmış; AP 15, MHP 5, MSP 3, bağımsız adaylar da 2 il

⁵⁵⁰ "Hükümet kurma görevi Demirel'e verildi", Cumhuriyet, 5 Temmuz 1977.

⁵⁵¹ "Cepheci liderler koalisyon için (...)", Cumhuriyet, 8 Temmuz 1977.

⁵⁵² "Ecevit: 'MC sözünü kullanmaktan (...)'", Cumhuriyet, 8 Temmuz 1977.

⁵⁵³ "İkinci MC hükümeti açıklandı", Cumhuriyet, 22 Temmuz 1977.

⁵⁵⁴ "Demirel: Rahatsızlık ortadan kalkacak", Akşam, 22 Temmuz 1977.

⁵⁵⁵ "DİSK, 2. MC hükümetine karşı (...)", Cumhuriyet, 27 Temmuz 1977.

⁵⁵⁶ "Ecevit: 'Cephe orduyu etkilememeli'", Cumhuriyet, 19 Ağustos 1977.

⁵⁵⁷ "CHP, iktidarı düşürdü", Hürriyet, 1 Ocak 1978.

kazanmıştır.⁵⁵⁸ Ancak ilerleyen süreçte senato ve milletvekili ara seçimi gibi seçimlerde CHP'nin oy kaybı yaşamasından dolayı Ecevit istifa etmiştir.

1979 yılında iki sene iktidarda kalacak olan bir Demirel iktidarı dönemi yaşanmıştır. 1979 ara seçiminden birinci çıkan AP Hükümeti'nin MHP ve MSP tarafından desteklenmesiyle oluşan bu hükümet, düzenin tesis edilmesinde yine yetersiz kalmıştır. Bu buhran hâlinin devam ederek ve hatta şiddetlenerek ilerlemesinden dolayı 12 Eylül 1980 tarihinde ordu yönetime el koymuş ve bir kez daha çok partili siyasal yaşam tesis edilene kadar tüm partiler kapatılmış, askeri idare dönemine geçilmiştir. Böylelikle Türkiye'nin 1970'li yılları sona ermiş ve Türk siyasal hayatında yeni bir dönem başlamıştır.

⁵⁵⁸ “Seçimlerden CHP kazançlı çıktı”, Cumhuriyet, 13 Aralık 1977.

SONUÇ

Mevcut olan bu tez kapsamında 5 Haziran 1977 Türkiye Genel Seçimi'nde siyasal partiler tarafından yürütülen seçim kampanyalarının propaganda teorisi bağlamında incelenmesi gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın neticesinde 1977 döneminde Türk siyasal hayatında deneyimlenen seçim kampanyalarına hâkim olan bazı propaganda tür ve tekniklerinin olduğu saptanmıştır. Bu analiz gerçekleştirilirken bilhassa döneme ait birinci el kaynakların kullanılmasına özen gösterilmiştir.

Cumhuriyet Halk Partisi ve dönemin Genel Başkanı Bülent Ecevit'in, genel propaganda söylemlerine sol düşüncenin hâkim olduğu görülmüştür. Buna karşın milliyetçilik düsturunu ve yer yer dinî söylemleri kullanmayı da ihmal etmemişlerdir. Nitekim zamanın ruhu, kamuoyunda büyük ölçüde tehlike olarak görülen komünizme karşı söylem geliştirmeyi gerekli kılmıştır. Buna karşın sol düşüncedeki küçük partilere oy verilmemesi, onun yerine CHP'nin tercih edilmesi telkin edilmiştir. Ülkedeki anarşi temel problem olarak görülmüş ve Ecevit üzerinden bir barış imgesi yaratılması amaçlanmıştır. CHP'nin iktidar olacağından emin bir dil kullanılmış, bunun yanı sıra Ecevit kendisine yönelik saldırıları lehine kullanmayı da ihmal etmemiştir.

Adalet Partisi ve dönemin Genel Başkanı Süleyman Demirel'in, propaganda söylemlerinde özellikle hükümetin başarılarına odaklandığı görülmüştür. Yatırımcılık ve girişimcilik imajı yaratılarak seçmen nezdinde ilerici bir görüntü oluşturmak da ayrıca hedeflenmiştir. Yanı sıra Demirel, hükümetin başat aktörü olmasının getirdiği gücü de propaganda sürecinde kullanmıştır. AP iktidarına karşı en büyük tehlike olarak görülen CHP'ye karşı sert söylemler geliştirilmiştir. Ayrıca AP çoğu sağ parti gibi Demokrat Parti'nin devamı olma imgesini kullanmıştır. Bu dönemde Demirel, rakiplerine kıyasla profesyonel bir seçim kampanyası yürütme gayesinde olmuştur.

Milliyetçi Hareket Partisi ve dönemin Genel Başkanı Alparslan Türkeş'in, genel propaganda söylemlerinde Türk milliyetçiliği ideolojisinin baskın olduğu tespit edilmiştir. Bununla beraber millî ve manevi değerler kavramlarını sık sık vurgulayan Türkeş, komünizm imgesi üzerinden hasımlarını tanımlamış ve temel odağını bu kavrama yöneltmiştir. MHP'nin tek başına iktidar olma olanağının olmadığı kabul edilip

MHP'nin olmadığı bir iktidarın olamayacağı söylemi geliştirilmiştir. Bir şekilde iktidar ortağı olmayı hedefleyen MHP, Türk milletinin değerleri üzerinden politikalarını benimsemiştir. İlerleyen süreçte İslâmî retorik, Türk milliyetçiliğine eklenmiştir.

Millî Selamet Partisi ve dönemin Genel Başkanı Necmettin Erbakan'ın, propaganda söylemlerinde İslâmî retoriğe ağırlık verdiği saptanmıştır. Ancak bu durumu açık bir şekilde sürdürmek yerine “Millî Görüş” olarak adlandırılan düşünce üzerinden yürütülmesi tercih edilmiştir. Nitekim Erbakan, ahlâk ve maneviyat gibi kavramlarla dinî içerikli vaatlerde bulunmuştur. Solcu ve liberal olarak nitelenen görüşlerin zararlı olduğu dile getirilmiş, seçmene bir üçüncü yol olarak MSP sunulmuştur. Kendini İslâm dininin hamiliği pozisyonuna konumlandıran MSP, iktidar olduğunda politikalarını İslâmî değerler üzerinden şekillendireceğini vurgulamıştır.

Cumhuriyetçi Güven Partisi ve dönemin Genel Başkanı Turhan Feyzioğlu'nun, diğer partilerin sert tutumlarına karşın daha yumuşak bir propaganda süreci yönettiği görülmüştür. Atatürkçülük kavramını afişlerinde ve söylemlerinde kullanan Feyzioğlu, CHP'den ayrılarak kurulan bir parti olduklarının bilinciyle aynı seçmen kitlesini hedef almıştır. Ancak bu noktada Sağ Kemalizm olarak tanımlanan ideolojik düstura taraf olan parti, CHP'nin aksine sola karşı mesafeli durmuştur. Seçim kampanyası sürecinin temiz yürütülmesinden yana olduklarını belirten Feyzioğlu, tamamen ak ya da tamamen kara konuşmanın yanlış olduğunu vurgulamıştır.

Demokratik Parti ve dönemin Genel Başkanı Ferruh Bozbeyli'nin, propaganda sürecinin temel odağı olarak hükümet eleştirilerini benimsediği tespit edilmiştir. AP'den ayrılarak kurulan bir parti olduğunun bilincinde olarak hareket eden Bozbeyli, Demirel'e yönelik eleştiriler geliştirmiş ve aynı seçmen kitlesine hitap ederek Demirkırat mirasının temsilcisini olduğunu öne sürmüştür. Eski DP'lilerin siyasî hak mücadelesi başta olmak üzere birçok konuda Demirel'den bekledikleri alakayı göremeyen kişiler, bu nedenle politikalarının odağına AP'yi hasım olarak yerleştirmişlerdir. Ayrıca TRT'nin taraflı olarak konumlandırılması hususuna bilhassa değinmişlerdir.

Türkiye Birlik Partisi ve dönemin Genel Başkanı Mustafa Timisi'nin, propaganda sürecinde sosyalist üslubu benimsediği saptanmıştır. Seçim kampanyası sürecini diğer büyük partilere benzer şekilde yürüten Timisi, kendinden daha güçlü olan partileri eleştirmekte çekinmemiş; özellikle CHP'ye karşı sert bir tutum geliştirerek

partiyi eleştirmiştir. Zamanın ruhu gereği milliyetçi söylemler geliştirmeyi ihmal etmeyen TBP, buna karşın kendini milliyetçi olarak lanse eden sağ partilerden tamamen farklı konumlanmıştır. Ayrıca gelişen sosyo-politik süreçler neticesinde TBP, bir Alevi partisi olma eğiliminde olmuştur.

Türkiye İşçi Partisi ve dönemin Genel Başkanı Behice Boran'ın, propaganda söylemlerinde doğrudan işçi ve emekçi olarak nitelenen kitleye hitap ettiği görülmüştür. Komünist düşüncenin en baskın olduğu parti olarak öne çıkan TİP, karşısında yer alan partilerin milliyetçi düsturuna karşı eleştirel yaklaşmış; hemen her partinin propaganda süreçlerini takip etmiştir. Seçime katılan diğer partilerin sermaye partisi olduğunu ifade eden TİP, yalnızca kendilerinin dar gelirli kitlelerin ve imtiyaz sahibi olmayan sınıfların çıkarlarını düşündüğünü ifade etmiştir. Önemli olanın iktidar olmadığı, mecliste temsil olduğu vurgulanmıştır.

Yürütülen seçim kampanyaları neticesinde genel itibariyle kaynakların açık ve iletilerin doğrulanabilir olduğu görülmüştür. Bu nedenle beyaz propaganda türünün yaygın olarak kullanıldığı tespit edilmiş, kimi zamansa gri tür kullanılmıştır. Gizli kaynaklara ve doğrulanamaz iletilere ağırlık verilmediği için en az başvurulan tür ise kara propaganda olmuştur. En çok benimsenen tür ise hasımların söylemleri üzerinden yürütülen politikalarla karşı propaganda türü olmuştur. Böylelikle hasımların geliştirdiği politikalar, hedef aldıkları kişi veya gruplar tarafından kendi lehlerine çevrilmiştir.

Belli zümreleri pejoratif anlamlarla temsil etmek için kalıplaşmış imaj kullanımı, kendini olumlama yahut hasmını zedeleme gayesiyle isimleri lakapla değiştirme, aynı temanın bıktırıcılık unsuru oluşturmaması için farklı söylemlerle tekrarlama, hasmın itibarına hasar vererek seçmen nezdinde imajını sarsma gayesiyle de düşman tanımlama tekniklerinin en yaygın kullanılan propaganda teknikleri olduğu tespit edilmiştir. Bunlar dışında kullanılan teknikler de tespit edilmiş ancak bunları kısıtlı yahut şahsına münhasır kullanımlarının olduğu saptanmıştır.

Dönemin ruhunun sert ve hasım aleyhinde propaganda uygulamalarından oluştuğu görülmüştür. En temel söylemlerin “millî ve manevî” değerler üzerinden şekillendirildiği, buna karşın “sol” düşünceli seçmenden oy alabilmek için işçi ve köylüye yönelik söylemlerin de geliştirildiği saptanmıştır. Hemen her parti ülkede mevcut olan istikrarsızlık ve anarşi gibi durumlardan şikâyet etmiş, buhran döneminden kurtuluş reçetesi olarak kendilerini öne sürmüştür.

5 Haziran 1977 Türkiye Genel Seçim'i propaganda kavramının büyük önem taşıdığı ve önceki dönemlerle karşılaştırıldığında bir zirve noktasını temsil ettiği söylenebilir. Nitekim bu dönemde profesyonelleşme süreci başlamış ve bunun yanı sıra televizyon gibi modern propaganda araçlarının doğumuna şahit olunmuştur. Ayrıca propaganda kavramının modern dönemde taşıdığı pejoratif anlama karşın, bu dönemde seçim kampanyası sürecini ifade eden bir kavram olarak olumsuzlanmadan kullanıldığı görülmüştür. Bu seçim dönemi bugünün Türkiye'sinin oluşumunda bir kilometre taşı niteliğinde olmuş, ilerleyen süreçte Türk siyasal hayatında yaşanacak olayların bir nevi habercisi olma niteliğini taşımıştır.

KAYNAKÇA

1. Kitaplar

1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri AP Grup Başkan Vekili Oğuz Aygün'ün Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri Başbakan Süleyman Demirel'in Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'in Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri DP Grup Başkan Vekili Özer Ölçmen'in Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

1977 Millet Meclisi Bütçe Görüşmeleri MSP Grup Başkan Vekili Süleyman Arif Emre'nin Konuşması, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977.

1977 Milliyetçi Hareket Partisi Seçim Beyannamesi, Ankara: Emel Matbaacılık Sanayi, 1977.

Açıkgöz, Mustafa. *İletişim Felsefesine Giriş: İnsani İletişimin Felsefi Temelleri*, İstanbul: Birey, 2003.

Adak, Fehim. "29 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 31-34.

Adalet Partisi 1977 Seçim Beyannamesi, Ankara: Adalet Partisi Basın Bürosu, 1977.

Ahmad, Feroz. *Demokrasi Sürecinde Türkiye (1945-1980)*, çev. Ahmet Fethi, İstanbul: Hil Yayın, 2010.

Aksay, Hasan. "26 Mayıs 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 16-19.

Akşin, Sina. *Kısa Türkiye Tarihi*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2007.

Akyol, Taha. "1 Haziran 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 37-40.

Alan, Aygül. "Propaganda Aracı Olarak Ganbot Diplomasi", *Propaganda: Algı, İdeoloji ve Toplum İnşasına Dair İncelemeler*, ed. Gürdal Ülger, İstanbul: Beta, 2015, ss. 83-100.

Albayrak, Osman. "2 Haziran 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 41-44.

Alkan, Mehmet Ö. "Millî Şef'li Tek-Parti Döneminde Seçimler (1939 ve 1943 Seçimleri)", *Prof. Dr. Bülent Tanör Armağanı*, Haz. Mehmet Ö. Alkan, İstanbul: Oğlak Yayınları, 2006, ss. 323-361.

Alkan, Mehmet Ö. “Yetmişli Yıllarda Seçimler ve Plakla Propaganda”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 863-884.

Arıcan, Nurten. “1 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 51-55.

Asiltürk, Oğuzhan. “25 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, 11-15.

Ayhan, Ahmet. *Propaganda Nedir?*, İstanbul: Literatürk, 2007.

Aytürk, İlker ve Tanıl Bora. “Yetmişli Yıllarda Sağ-Sol Kutuplaşmasında Siyasî Düşünceler”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 307-328.

Aziz, Aysel. *Siyasal İletişim*, Ankara: Nobel, 2011.

Bektaş, Arsev. *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*, İstanbul: Bağlam, 2007.

Beriş, Hamit Emrah. “VI. Yasama Dönemi (1939-1943) İkinci Dünya Savaşı'nın Gölgesinde Yeni Bir Dönemin Başlaması”, *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 239-268.

Bila, Dursun. “2 Haziran 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-51.

Bila, Dursun. “26 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 15-18.

Birler, İsmail Hakkı. “1 Haziran 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-50.

Bora, Tanıl ve Kemal Can. *Devlet, Ocak, Dergâh 12 Eylül'den 1990'lara Ülkücü Hareket*, İstanbul: İletişim, 2000.

Boran, Behice. “24 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-9.

Boran, Behice. “4 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 69-72.

Brown, J. A. C. *Beyin Yıkama ve İkna Metodları*, çev. Behzat Tanç, İstanbul: Boğaziçi, 1980.

Brown, J. A. C. *Siyasal Propaganda*, çev. Yusuf Yazar, İstanbul: Ağaç, 1992.

Cem, Süleyman. “27 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 19-21.

Chomsky, Noam ve Edward S. Herman. “Propaganda Modeli”, Noam Chomsky, Edward S. Herman, David Peterson ve Justin Podor, *Medyanın Kamuoyu İmalatı*, çevl. Adnan Köymen, Ebru Kalak, Hale Alpmen, Özge İnciler ve Işıl Esendir, İstanbul: Chi-yiyazıları, 2004.

CHP Tüzük ve Yönetmelikler, Ankara: Çaba Matbaası, 1976.

Çakmak, Yalçın. “İtikattan Kimliğe: Dinamikler ve Karşı Dinamikler Bağlamında Yetmişli Yıllarda Aleviler”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 645-670.

Çavdar, Tevfik. “Cumhuriyet Halk Partisi (1950-1980)”, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi Cilt 8*, İstanbul: İletişim, 1983, ss. 2025-2036.

Çetin, Muharrem ve M. Ali Gazi, “12 Mart Muhtırası'ndan Sonra Propaganda (1971-1980)”, *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 117-156.

Değerli, Feyzullah. “28 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-29.

Demir, Şerif. “Osmanlı'dan Günümüze Genel Seçimler ve Uygulanan Seçim Sistemleri”, *Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, ed. Hüseyin Şeyhanlıoğlu, İstanbul: Divan Kitap, 2019, ss. 221-262.

Demirel, Ahmet. *Birinci Meclis'te Muhalefet İkinci Grup*, İstanbul: İletişim, 2003.

Demirel, Ahmet. *Tek Partinin İktidarı Türkiye'de seçimler ve Siyaset (1923-1946)*, İstanbul: İletişim, 2014.

Demirel, Ahmet. *Tek Partinin Yükselişi*, İstanbul: İletişim, 2012.

Demirel, Süleyman. “24 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10.

Demirel, Süleyman. “3 Haziran 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 53-58.

Demokratik Parti Tüzük ve Programı, Ankara: Ajans-Türk Matbaacılık Sanayii, 1970.

Doğan, Lütfi. “3 Haziran 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 55-58.

Doğu, Dinçer. “3 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 63-67.

Domenach, Jean-Marie. *Politika ve Propaganda*, çev. Tahsin Yücel, İstanbul: Varlık, 1969.

Ecevit, Bülent. “2 Haziran 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 51-54.

Ecevit, Bülent. “24 Mayıs 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10.

Ecevit, Bülent. “28 Mayıs 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-29.

Ecevit, Bülent. “30 Mayıs 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 37-41.

Erbakan, Necmettin. “24 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10.

Erbakan, Necmettin. "4 Haziran 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 61-64.

Erdoğan, İrfan ve Korkmaz Alemdar. *Öteki Kuram: Kitle İletişim Kuram ve Araştırmalarının Tarihsel ve Eleştirel Bir Değerlendirmesi*, Ankara: Erk, 2005.

Ergenekon, Yılmaz. "30 Mayıs 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-39.

Eroğul, Cem. *Demokrat Parti Tarihi ve İdeolojisi*, Ankara: İmge, 1990.

Eyuboğlu, İsmet Zeki. *Türk Dilinin Etimoloji Sözlüğü*, İstanbul: Sosyal Yayınlar, 1988.

Eyüpoğlu, Ali Fuat. "25 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 9-12.

Fedayi, Cemal. "1920 Seçimleri ve I. Meclis (1920-1923)", *Yüzüncü Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri I. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 99-122.

Gültekin, Necati. "29 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 25-28.

Güner, Ağah Oktay. "30 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 29-32.

Güngör, Nazife. *İletişim: Kuramlar ve Yaklaşımlar*, Ankara: Siyasal Kitabevi, 2013.

Hatipoğlu, Yasin. "1 Haziran 1977", *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-51.

Işık, Hasan Esat. "31 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 43-46.

İnan, Kâmrân. "25 Mayıs 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14.

Jamieson, Harry. *İletişim ve İkna*, çev. Nejdet Ataberk ve Banu Dağtaş, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, 1996.

Kaya, Baki. "28 Mayıs 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 23-27.

Kaynar, Mete Kaan. "Türkiye'nin Yetmişli Yılları Üzerine Bazı Notlar", *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 21-54.

Kesgeç, Özcan. "28 Mayıs 1977", *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 27-31.

Kılıç, İbrahim. "27 Mayıs 1977", *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 21-23.

Kılıç, Zeki. "29 Mayıs 1977", *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 33-37.

Koca, Bayram. “Yetmişli Yıllarda Merkez Sağ: Milliyetçilik ve Anti-komünizm”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 373-394.

Koçak, Cemil. *İktidar ve Demokratlar Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 2*, İstanbul: İletişim, 2012.

Koçak, Cemil. *Rejim Krizi Türkiye'de İki Partili Siyâsî Sistemin Kuruluş Yılları (1945-1950) Cilt 3*, İstanbul: İletişim, 2013.

Kumkale, Tahir Tamer. *Psikolojik Savaş*, İstanbul: Pegasus, 2007.

Küçük, Yalçın. “26 Mayıs 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 16-20.

Labin, Suzanne. *Komünist Propaganda Taktikleri*, Ankara: Altınok, 1976.

Maigret, Eric. *Medya ve İletişim Sosyolojisi*, çev. Halime Yücel, İstanbul: İletişim, 2014.

Menderes, Mutlu. “29 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 31-34.

Menteşe, Nahit. “31 Mayıs 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 41-45.

MHP Milliyetçi Hareket Partisi Tüzüğü, Ankara: MHP, 1977.

Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçim Sloganları, Ankara: MSP, 1977.

Millî Selamet Partisi 5 Haziran 1977 Seçimleri Seçim Beyannamesi, Ankara: MSP, 1977.

MSP Millî Selâmet Partisi Tüzüğü, Ankara: Elif Matbaacılık Sanayii, 1977.

Oğuzhanoğlu, Kemal. “29 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 29-33.

Onur, Türkmen. “3 Haziran 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 45-49.

Oskay, Ünsal. *İletişimin ABC'si*, İstanbul: Der, 2011.

Özal, Korkut. “30 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-39.

Özal, Turgut. “27 Mayıs 1977”, *Millî Selamet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 21-24.

Özel, Hüseyin. “Yetmişli Yıllarda Ekonomik Gelişmeler: Bir Politik İktisat Denemesi”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 209-228.

Öztan, Güven Gürkan. “I. Milliyetçi Cephe İktidarında Devletin Zor ve İdeolojik Aygıtlarının Yapılandırılması (1975-1977)”, *Türkiye'nin 1970'li Yılları*, Haz. Mete Kaan Kaynar, İstanbul: İletişim Yayınları, 2020, ss. 415-440.

Öztürk, Seyfi. “1 Haziran 1977”, *Adalet Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 47-50.

Prof. Dr. Turhan Feyzioğlu'nun Televizyon Konuşması, Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1977.

Sadıç, Faruk. "Milli Şef Döneminde Propaganda (1938-1950)", *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 1-17.

Sargın, Nihat. "25 Mayıs 1977", *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-15.

Sargın, Nihat. "31 Mayıs 1977", *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 45-49.

Sazak, Gün. "27 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 17-20.

Somuncuoğlu, Sadi. "26 Mayıs 1977", *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 13-16.

Sunay, Cengiz. "Demokrat Parti", *İttihat ve Terakki'den Günümüze Türkiye'de Siyasal Partiler*, Ankara: Orion, 2010, ss. 163-204.

Sunay, Cengiz. "Türkiye'de Askeri Darbeler ve Darbe Teşebbüsleri", *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'nin Siyasal Hayatı*, ed. Adem Çaylak ve Seyit Ali Avcu, Ankara: Savaş, 2018, ss. 783-850.

Şahan, Süleyman. "Demokrat Parti İktidarında Propaganda (1950-1960)", *Türk Siyasal Hayatında Propaganda Çalışmaları*, ed. Mustafa Karaca ve Caner Çakı, Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018, ss. 19-40.

Tanör, Bülent. *Osmanlı-Türk Anayasal gelişmeleri (1789-1980)*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014.

Tarhan, Nevzat. *Psikolojik Savaş*, İstanbul: Timaş, 2006.

TBMM, *Kanunlar Dergisi Cilt 32*, Ankara: TBMM Basımevi, 1950.

Teziç, Erdoğan. *100 Soruda Siyasî Partiler (Partilerin Hukukî Rejimi ve Türkiye'de Partiler)*, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 1976.

Timisi, Mustafa. "24 Mayıs 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-10.

Timisi, Mustafa. "25 Mayıs 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14.

Timisi, Mustafa. "3 Haziran 1977", *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 53-57.

Toktaş, Şule ve Senem Görür. "Türk Siyasal Hayatından Görünümler: 1965 Genel Seçimleri ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Dönemi (10/10/1965-11/10/1969)", *Yüzünce Yılında TBMM Oluşumu, Çalışma Şartları ve İşlevleri II. Cilt*, ed. Yusuf Tekin, Ankara: TBMM Basımevi, 2020, ss. 453-476.

Topuz, Ali. "27 Mayıs 1977", *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 19-23.

Tunçay, Mete. *Eleştirel Tarih Yazıları*, Ankara: Liberte, 2006.

Tunçay, Mete. *Türkiye Cumhuriyeti'nde Tek-Parti Yönetimi'nin Kurulması (1923-1931)*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1999.

- Turhan, Şerafettin. *Türk Devrim Tarihi IV*, Ankara: Bilgi Yayınları, 1999.
- TÜİK, *Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011*, Ankara: TÜİK Matbaası, 2012.
- Türkeş, Alparslan. “24 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 3-8.
- Türkeş, Alparslan. “31 Mayıs 1977”, *Milliyetçi Hareket Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 33-36.
- Türkeş, Alparslan. *Millî Doktrin Dokuz Işık*, İstanbul: Kutluğ, 1975.
- Ulusoy, Celalettin. “26 Mayıs 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 15-18.
- Usluata, Ayseli. *İletişim*, İstanbul: İletişim, 1991.
- Ünal, Yavuz. “2 Haziran 1977”, *Türkiye İşçi Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 57-61.
- Üstündağ, Mustafa. “25 Mayıs 1977”, *Cumhuriyet Halk Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 11-14.
- Yetkin, Çetin. *Karşıdevrim (1945-1950)*, Ankara: Kilit, 2014.
- Yıldırım, Hüseyin. “30 Mayıs 1977”, *Türkiye Birlik Partisi 1977 Genel Seçimi Radyo Konuşmaları*, Ankara: Başbakanlık Basımevi, 1977, ss. 35-37.

2. Makaleler, Bildiriler ve Diğer Yayınlar

- Alkan, Mehmet Ö. "Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Seçimlerin Tarihi," *Görüş*, Sayı: 39, 1999, ss.48-61.
- Armağan, Servet. “Memleketimizde Son Parlamento Seçimleri”, *Journal of Istanbul University Law Faculty*, Sayı: 1-4, 1974, ss. 155-179.
- Ateş, Şerif. “Bir Siyasal İletişim Tarzı Olan Propagandanın Tanınması ve Propaganda Metinlerinin Çözümlemesi”, *Bilig*, Sayı: 13, 2000, ss. 117-130.
- Baykal, Tan, Hülya Baykal ve Mustafa Özbey, “1919 Seçimlerinin Türk Basınındaki Yansımaları”, *Social Sciences Research Journal*, Sayı: 2, ss. 214-229.
- Burgaç, Murat. “1946 Genel Seçimlerinde Propaganda”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 26, 2013, ss. 163-184.
- Çavdar, Tevfik. “İleri Gazetesi'nde 1919 Seçimleri”, *Amme İdaresi Dergisi*, Sayı: 2, 1981, ss. 17-33.
- Çetin, Beyzade Nadir. “Propaganda Olgusu ve Propagandanın Amerikanlaşması”, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 2, 2014, ss. 239-265.
- Erkiş, İ. Uğur ve M. Erhan Summak. “Propaganda ve Dış Politika”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, Cilt: 14, Sayı: 1-2, ss. 269-292.
- Erkmen, Ayşe. “İki Dereceli Genel Seçimlerden Tek Dereceli Demokratik Seçimlere Yaşanan Süreç”, *Intertional Journal, of Social Humanities, Sciences Research*, Sayı: 33, 2019, ss. 608-622.

Gençalp, Ebru. “Türk Siyasal Yaşamında Ana-Akım Dışı Bir Siyasal Parti ve Propaganda Örneği: TİP ve 1965 Seçimleri”, *PICS2018 Siyasal İletişim Sempozyumu*, 2018, ss. 211-231.

Gülen, Ahmet. “Siyasi Partilerin Propagandaları Ekseninde 1977 Genel Seçimi”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 65, 2019, ss. 119-157.

İnanç Demir, Mine. “Siyasal İletişim: Kavramsal Bir Derleme”, *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2018, ss. 79-104.

Kayış, Yasin. “1946 Belediye Seçimleri ve Basın”, *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 16, 2008, ss. 397-419.

Kürkçüoğlu, Erol. “1923 Seçimleri”, *Atatürk Dergisi*, Sayı: 3, 1989, ss. 121-145.

Okur, Mehmet. “II. Meşrutiyet Dönemi Siyasal Partileri”, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 11, 1999, ss. 225-238.

Olgun, Kenan. “II. Meşrutiyet Devr-i Hakimiyet-i Milliye Mücadelesinde Önemli Bir Gelişme: 1912 Meclis-i Mebusan’ı ve Faaliyetleri”, *İlmî Araştırmalar*, Sayı: 13, 2002, ss. 111-132.

Olgun, Kenan. “Türkiye’de Cumhuriyetin İlanından 1950’ye Genel Seçim Uygulamaları”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, Sayı: 79, 2011, ss. 1-35.

Qualter, Terence. “Propaganda Teorisi ve Propagandanın Gelişimi”, çev. Ünsal Oskay, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Sayı: 35, 1980, ss. 255-307.

Sunay, Cengiz. “27 Mayıs ve İşadamları”, *İnsan ve İnsan*, Cilt: 1, Sayı: 1, 2014, ss. 45-51.

Sunay, Cengiz. “27 Mayıs’tan 12 Mart’a Süleyman Demirel”, *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt: 7, Sayı: 12, 2017, ss. 23-36.

Tepekaya, Muzaffer. “1912 Osmanlı Meclisi Mebusan Seçimlerinde Saruhan (Manisa) Sancağı İttihat ve Terakki Fırkası Adayı Yusuf Rıza Bey ve Seçim Beyannamesi”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 27, 2013, ss. 33-61.

Tokgöz, Erdinç. “Ekonomide 75 Yıl”, *H.Ü. İktisadi ve İdari Fakültesi Dergisi*, Sayı: 1-2, 1998, ss. 1-27.

Toprak, Seydi Vakkas. “İlk Osmanlı Seçimleri ve Parlamentosu”, *İstanbul University Journal of Sociology*, Sayı: 26, 2013, ss. 171-192.

Tuna, Işıl. “27 Mayıs’ın Gölgesinde Demokrasiye Dönüş: 15 Ekim 1961 Genel Seçimleri”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 40, 2020, ss. 227-251.

Tuncer, Erol. “Türkiye’de Seçim Uygulamaları/ Sorunları Işığında Temsilde Adalete-Yönetimde İstikrar İlkelerinin İşlevselliği”, *Anayasa Yargısı*, Sayı:1, 2006, ss. 167-182.

Tütüncü Esmir, Gülsüm. “Propaganda, Söylem ve Sloganlarla Ortanın Solu”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 3, 2008, ss. 69-85.

Unat, Kadri. “Tek Parti Döneminin Son Genel Seçimi: 1943 Seçimleri ve Cumhuriyet Halk Partisi’nin Seçim Propagandaları”, *Atatürk Yolu Dergisi*, Sayı: 56, 2015, ss. 209-248.

Uyar, Hakkı. "Tek Parti Döneminde Seçimler", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 64, 1999, ss. 21-31.

Yıldırım, Sinan. "1950 Seçimleri ve Propaganda", *Yakın Dönem Türkiye Araştırmaları*, Sayı: 6, 2012, ss. 131-157.

Yılmaz, Ensar. "1950 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasal Sonuçları", *Bartın Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Sayı: 2, 2010, ss. 31-45.

Yılmaz, Ensar. "1954 Seçimlerinin Önemi, Öne Çıkan Özellikleri ve Siyasi Sonuçları", *Humanities Sciences*, Sayı: 4, 2010, ss. 541-551.

3. Elektronik Kaynaklar

Atatürk Ansiklopedisi, Erişim: 19.04.2021, http://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/T%C3%BCrk_Kad%C4%B1nlar_Birli%C4%9Fi

Cambridge Dictionaries Online, Erişim: 25.10.2020, <http://dictionary.cambridge.org/dictionary/english-turkish/propaganda>

Cumhuriyet Gazete Arşivi, Erişim: 20.05.2021, <http://www.cumhuriyetarsivi.com/monitor/index.xhtml>

Longman Dictionary of Contemporary English, Erişim: 22.10.2020, <http://www.ldoceonline.com/dictionary/communication>

Merriam-Webster Online Dictionary, Erişim: 22.10.2020, <http://www.merriam-webster.com/dictionary/communication>

Milliyet Gazete Arşivi, Erişim: 15.05.2021, http://gazetearsivi.milliyet.com.tr/Milliyetçi_Hareket_Partisi, Erişim: 25.02.2021, http://www.mhp.org.tr/htmldocs/basbug/hayati/mhp/basbugumuzun_hayati.html

Online Etymology Dictionary, Erişim: 22.10.2020, http://www.etymonline.com/word/communication#etymonline_v_17245

Oxford University Press, Erişim: 25.10.2020, <http://www.oxfordlearnersdictionaries.com/definition/english/propaganda?q=propaganda>

T. C. Merkez Bankası, Erişim: 25.02.2021, <http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/TR/TCMB+TR/Main+Menu/Banknotlar/Cumhuriyet+Donemi+Banknotlari>

T.C. Resmî Gazete, Erişim: 25.02.2021, <http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/12050.pdf>

Türk Dil Kurumu, Erişim: 22.10.2020, <http://www.sozluk.gov.tr/iletisim>

Türk Kadınlar Birliği, Erişim: 19.04.2021, <http://www.turkkadinlari.org.tr/kurumsal/1/Tarih%C3%A7e>

Yüksek Seçim Kurulu, Erişim: 03.01.2021, <http://www.ysk.gov.tr/tr/1950-1977-yillari-arasi-milletvekili-genel-secimleri/3007>

4. Gazeteler

Akşam, 22 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 5 Ocak 1977.
Cumhuriyet, 28 Ocak 1977.
Cumhuriyet, 30 Ocak 1977.
Cumhuriyet, 1 Şubat 1977.
Cumhuriyet, 5 Şubat 1977.
Cumhuriyet, 12 Şubat 1977.
Cumhuriyet, 16 Şubat 1977.
Cumhuriyet, 2 Mart 1977.
Cumhuriyet, 8 Mart 1977.
Cumhuriyet, 17 Mart 1977.
Cumhuriyet, 30 Mart 1977.
Cumhuriyet, 9 Nisan 1977.
Cumhuriyet, 15 Nisan 1977.
Cumhuriyet, 17 Nisan 1977.
Cumhuriyet, 28 Nisan 1977.
Cumhuriyet, 29 Nisan 1977.
Cumhuriyet, 1 Mayıs 1977.
Cumhuriyet, 2 Mayıs 1977.
Cumhuriyet, 7 Mayıs 1977.
Cumhuriyet, 12 Mayıs 1977.
Cumhuriyet, 9 Haziran 1977.
Cumhuriyet, 20 Haziran 1977.
Cumhuriyet, 21 Haziran 1977.
Cumhuriyet, 1 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 4 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 5 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 8 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 22 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 27 Temmuz 1977.
Cumhuriyet, 19 Ağustos 1977.
Cumhuriyet, 13 Aralık 1977.

Günaydın, 6 Haziran 1977.
Güneş, 3 Haziran 1977.
Hürriyet, 2 Mayıs 1977.
Hürriyet, 1 Ocak 1978.
Milliyet, 3 Ocak 1977.
Milliyet, 6 Ocak 1977.
Milliyet, 21 Ocak 1977.
Milliyet, 1 Şubat 1977.
Milliyet, 2 Şubat 1977.
Milliyet, 4 Şubat 1977.
Milliyet, 5 Şubat 1977.
Milliyet, 11 Şubat 1977.
Milliyet, 14 Şubat 1977.
Milliyet, 17 Şubat 1977.
Milliyet, 18 Şubat 1977.
Milliyet, 20 Şubat 1977.
Milliyet, 8 Mart 1977.
Milliyet, 9 Mart 1977.
Milliyet, 19 Mart 1977.
Milliyet, 2 Nisan 1977.
Milliyet, 6 Nisan 1977.
Milliyet, 14 Nisan 1977.
Milliyet, 15 Nisan 1977.
Milliyet, 17 Nisan 1977.
Milliyet, 25 Nisan 1977.
Milliyet, 26 Nisan 1977.
Milliyet, 27 Nisan 1977.
Milliyet, 8 Mayıs 1977.
Milliyet, 9 Mayıs 1977.
Milliyet, 20 Mayıs 1977.
Milliyet, 21 Mayıs 1977.
Milliyet, 22 Mayıs 1977.
Milliyet, 23 Mayıs 1977.
Milliyet, 25 Mayıs 1977.

Milliyet, 30 Mayıs 1977.
Milliyet, 4 Haziran 1977.
Milliyet, 12 Haziran 1977.
Milliyet, 13 Haziran 1977.
Milliyet, 14 Haziran 1977.
Milliyet, 15 Haziran 1977.
Milliyet, 16 Haziran 1977.
Milliyet, 17 Haziran 1977.
Milliyet, 18 Haziran 1977.
Milliyet, 19 Haziran 1977.
Milliyet, 20 Haziran 1977.
Milliyet, 22 Haziran 1977.
Milliyet, 25 Haziran 1977.
Milliyet, 28 Haziran 1977.
Son Havadis, 13 Temmuz 1977.

EKLER

Resim 1: CHP Örnek Afiş 1

Kaynak: <https://www.onedio.com>

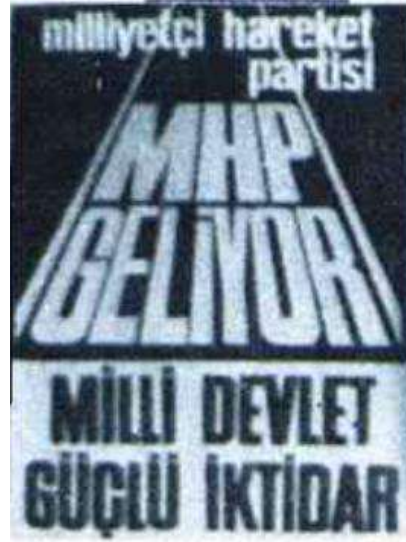
Resim 2: CHP Örnek Afiş 2

Kaynak: <https://www.onedio.com>

Resim 3: MHP Örnek Afiş 1

Kaynak: <https://www.yenisafak.com>

Resim 4: MHP Örnek Afiş 2

Kaynak: MHP 1977 Seçim Beyanamesi

Resim 5: TİP Örnek Afiş 1
Kaynak: <https://www.tüstav.org>

Resim 6: TİP Örnek Afiş 2
Kaynak: <https://www.tüstav.org>

Resim 7: MSP Örnek Afiş 1
Kaynak: MSP 1977 Seçim Beyannamesi

Resim 8: MSP Örnek Afiş 2
Kaynak: MSP 1977 Seçim Beyannamesi

Resim 9: CGP Örnek Afiş

Kaynak: <https://www.yenisafak.com>

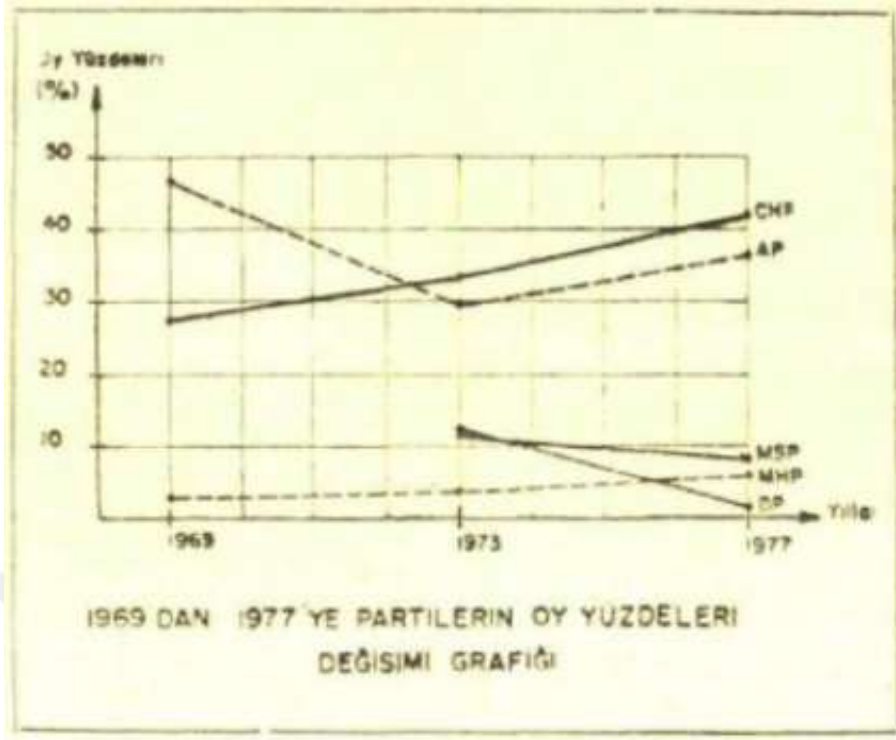
Resim 10: TBP Örnek Afiş

Kaynak: <https://www.yenisafak.com>

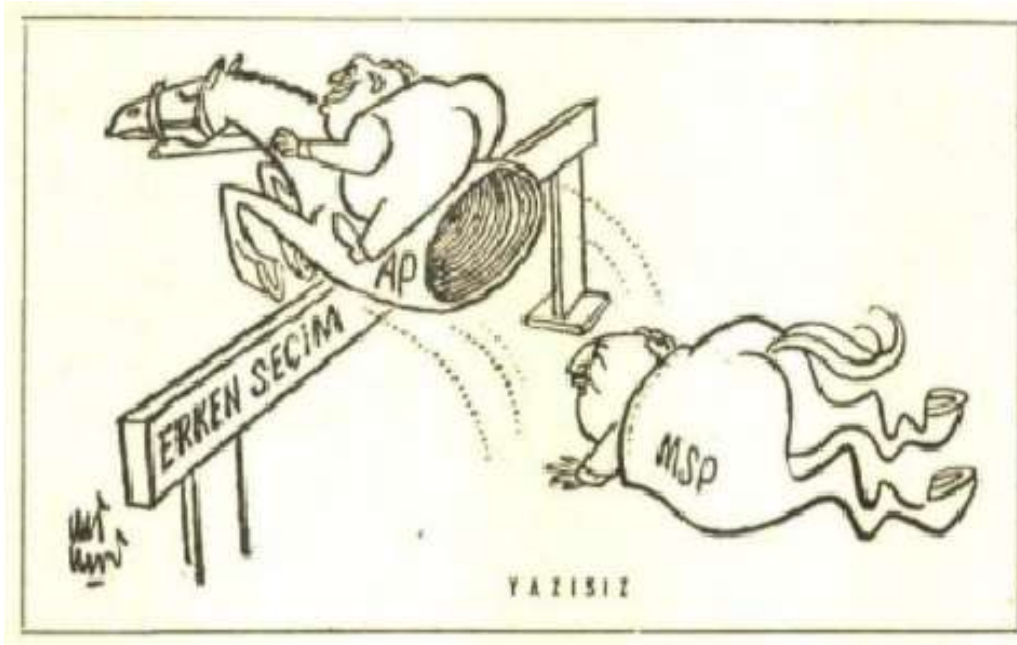
Resim 11: Seçim Sonuçlarını Gösteren Örnek Grafik

Kaynak: <https://www.yenisafak.com>

Resim 12: 1977 Seçiminde Oy Yüzdelerinin Değişimini Gösteren Örnek Grafik

Kaynak: Cumhuriyet, 15 Haziran 1977.

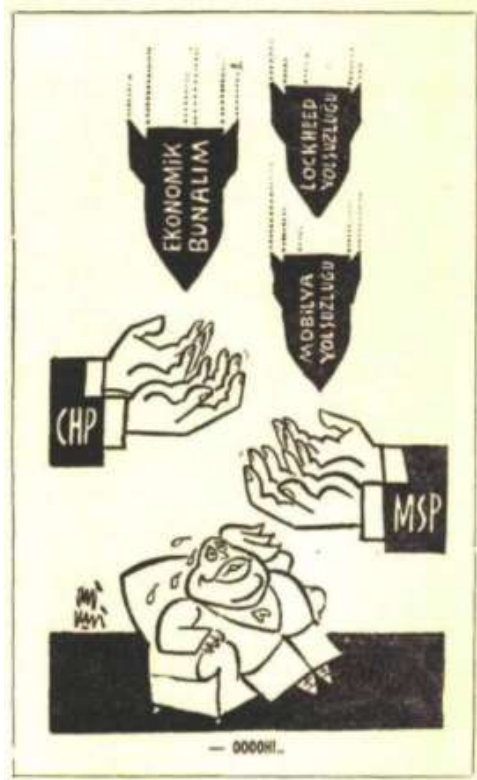
Resim 13: Erken Seçim Kararını Gösteren Örnek Karikatür

Kaynak: Cumhuriyet, 24 Mart 1977.

Resim 14: Oy Kullanmak Üzerine Hazırlanmış Örnek Karikatür

Kaynak: Cumhuriyet, 5 Haziran 1977.

Resim 15: Partiler Arasındaki İlişkiyi Anlatan Örnek Karikatür

Kaynak: Cumhuriyet, 1 Nisan 1977.

ÖZGEÇMİŞ

Eğitim Bilgileri

Lisans: Kocaeli Üniversitesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi (2014-2018)

Yüksek Lisans: Kocaeli Üniversitesi, Siyaset ve Sosyal Bilimler (2019-2021)

